

INSTYTUT
TURYSTYKI

FUNKCJA
TURYSTYCZNA
AUGUSTOWA

INSTYTUT TURYSTYKI

FUNKCJA TURYSTYCZNA AUGUSTOWA

Pod redakcją

STANISŁAWA LISZEWSKIEGO

796.5:338.48

Warszawa 1989

**KOLEGIUM REDAKCYJNE
WYDAWNICTW
INSTYTUTU TURYSTYKI**

Krzysztof Antoniak, Stefan Bosiacki, Julian Bystrzanowski, Izabella Dzierżanowska, Andrzej Jagusiewicz (wiceprzewodniczący), Krzysztof Łopaciński (przewodniczący), Barbara Mikołajewska, Krzysztof Przecławski, Romana Przybyszewska-Gudelis, Ryszard Szczeciński, Stanisław Wawrzyniak, Marek Ziółkowski (sekretarz)

RECENZENT: DOC. DR HAB. JERZY WOLSKI

**AUTORZY: STANISŁAW LISZEWSKI
BARBARA OLSZEWSKA
ANDRZEJ MATCZAK
ANDRZEJ WYCHOWANIEC**

Praca została wykonana w ramach Centralnego Programu Badań Podstawowych 08.06. "Turystyka jako czynnik rozwoju społeczno-gospodarczego".

6766

INSTYTUT TURYSTYKI, Dział Wydawnictw, ul. Merliniego 9a, 02 - 511
Warszawa, tel. 48 85 60, nakład 300, format B5, cena 500 zł, A - 84

1. WPROWADZENIE

W literaturze polskiej prace dotyczące funkcji turystycznej miast nie są zbyt licznie reprezentowane (Jackowski 1981). Dotyczy to zarówno opracowań teoretycznych, jak również prac monograficznych. Znamienne, że prace o fundamentalnym znaczeniu dla koncepcji bazy ekonomicznej i struktury funkcjonalnej miast w większości zupełnie nie uwzględniają zagadnień szeroko rozumianej turystyki, traktując ją jako część składową ogólnie pojętych usług (Dziewoński 1971). Stan taki zapewne jest spowodowany ograniczoną rolą, jaką turystyka odgrywała w życiu gospodarczym zdecydowanej większości miast polskich, jak również obowiązującą od kilkudziesięciu lat doktryną polityczną i gospodarczą, która zakładała, że tylko produkcja, zwłaszcza przemysłowa stanowi podstawę bytu i daje miastu szansę rozwoju.

Nie bez znaczenia dla nikłego rozwoju funkcji turystycznej w polskich miastach była również ogólna sytuacja gospodarcza i społeczna kraju, który podejmując po II wojnie światowej wysiłek odbudowy ze zniszczeń wojennych, oraz szybkiego uprzemysłowienia, nie miał ani dostatecznej ilości środków, ani też nie odczuwał presji społecznej na bardziej intensywny rozwój turystyki.

Pewien przełom w tym stanie dokonały lata siedemdziesiąte odznaczające się znacznym zdynamizowaniem życia gospodarczego, a zrewolucjonizowały go ostatecznie lata osiemdziesiąte. Stało się to nie za pośrednictwem "cudu gospodarczego", lecz przeciwnie, za sprawą ciężkiego kryzysu społecznego i gospodarczego, co należy uznać za jeden z wielu polskich paradoksów.

Przełom ten dokonał się na skutek znacznego wzrostu ilości czasu wolnego, jaki stał się udziałem mieszkańców naszego kraju, a zwłaszcza prawa do znacznej liczby wolnych sobót w ciągu roku.

Ten zwiększony o blisko 100% (w skali tygodnia) i dochodzący do 1/3 dni roku czas wolny pracującego Polaka wyzwolił drzemiące w społeczeństwie potrzeby szeroko rozumianej turystyki. Wprawdzie ze zwiększeniem czasu wolnego nie idą w parze ekonomiczne możliwości jego zagospodarowania, to jednak silna presja społeczna powoduje liczne inicjatywy, częściej indywidualne (prywatne) niż społeczne (państwowe), zmierzające do zajmowania na cele turystyczne nowych terenów, masowych migracji turystycznych na obszary atrakcyjne, czy wreszcie poszukiwania bardziej zindywidualizowanych form wypoczynku.

Presja ta skierowana głównie na obszary wiejskie obejmuje również i miasta, zwłaszcza te, które z racji swojego położenia geograficznego, czy też posiadanych walorów przyrodniczych lub antropologicznych, wydają się być atrakcyjne dla mieszkańców naszego kraju, jak również przybyszów z zagranicy.

To masowe zapotrzebowanie na turystykę jest dostatecznym powodem, aby oprócz innych problemów badawczych bardziej aktywnie zainteresować się funkcją turystyczną jednostek osadniczych, w tym również miast.

Przystępując do badań nad funkcją turystyczną Augustowa, autorzy pragną ułatwić rozumienie pojęć zawartych w tytule pracy, a także uzasadnić wybór terenu badań.

Pojęcie funkcji w znaczeniu językowym oznacza m.in. czynność, działanie, rolę. Tak też rozumiane jest przez badaczy miast, którzy funkcję miasta kojarzą z jego profesją, racją bytu, jego znaczeniem w regionie, sieci osadniczej, państwie (Beaujeu-Garnier, Chabot 1971). Dodać jednak należy, iż chodzi o działalność miasta skierowaną na zewnątrz, czyli o taką, która jest podstawą rozwoju miasta i stwarza niezbędne warunki do jego egzystencji. W takim też znaczeniu pojęcie to wprowadzone zostało do tytułu tej pracy, w której autorzy zajmować się będą turystyką z punktu widzenia jej roli i znaczenia dla Augustowa. Przedmiotem naszych zainteresowań będą więc wszelkie działania i zachęty, jakie miasto - punkt położony w określonej przestrzeni geograficznej, a jednocześnie żywy organizm gospodarczy - emituje pod adresem turystyki przyjazdowej, jak również skutki i konsekwencje tej działalności dla jego struktury przestrzennej i życia gospodarczego.

Zakres pojęciowy słowa turystyka rozumiany będzie w tej pracy w sensie largo, czyli szeroko (Drzewiecki 1983). W rozumieniu tym turystyką określać będziemy zarówno ruch wycieczkowo-krajoznawczy, jak również pobytowy, czasowy, kolonijny i obozowy, a także pobyty uzdrowiskowe. Tak zakreślone znaczenie bliskie jest pojęciu rekreacji czynnej z tym jednak, że odnosi się ono wyłącznie do osób, które tak zdefiniowaną turystykę, czy rekreację, przyjechały uprawiać do Augustowa z zewnątrz, czyli spoza jego formalnych granic.

W pracy nie będziemy się zajmować mieszkańcami Augustowa, co wynika zarówno z przyjętej definicji pojęcia funkcji jak i pojęcia turystyki.

1.1. Uzasadnienie wyboru terenu badań

Wybór miasta Augustowa jako terenu badań podyktowany został kilkoma przesłankami.

Przede wszystkim należy podkreślić, że jest to jedyne miasto, a nawet szerzej, jedyna miejscowość na obszarze całej Polski Północno-Wschodniej o tak szeroko i w miarę wszechstronnie rozwiniętej funkcji turystycznej. Składają się na nią zarówno walory wypoczynkowe i unikatowe walory krajoznawcze (Kanał Augustowski), jak również walory uzdrowiskowe, które znalazły formalne uznanie w rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 24 grudnia 1970 roku (Augustów w rozporządzeniu tym uznany został za miejscowość, która ma warunki do prowadzenia zakładów lecznictwa uzdrowiskowego). Kumulacja tych trzech elementów atrakcyjności turystycznej stanowi o wyjątkowej pozycji Augustowa wśród miejscowości tej części Polski.

O randze turystycznej tego miasta decyduje również położenie geograficzne. Augustów leży w węźle hydrograficznym między jeziorami, na skraju wielkiego kompleksu leśnego - Puszczy Augustowskiej, ma niezwykle dogodne warunki do uprawiania różnych form turystyki, zwłaszcza turystyki wodnej, do czego predestynuje go położenie nad Kanałem Augustowskim, będącym głównym szlakiem wodnym tego regionu. Wyjątkowość położenia geograficznego powoduje, że miasto stało się węzłem rozrządowym ruchu turystycznego kierującego się na Pojezierze Suwalskie i Równinę Augustowską.

Niemale znaczenie przy wyborze Augustowa jako terenu badań miało również to, że Pojezierze Suwalskie i Równina Augustowska - jako jeden z dwóch, oprócz fragmentów Pojezierza Kaszubskiego, typów krajobrazów pojeziernych, znalazły się po okresie zaborów w granicach państwa polskiego i jako atrakcyjne stały się terenem bardziej intensywnej penetracji turystycznej. Odnosi się to zwłaszcza do samego Augustowa, który rozwój funkcji turystycznej na większą skalę zawdzięcza m.in. inicjatywie licznych środowisk inteligencji warszawskiej, nie tylko propagandowo reklamującej zalety tego regionu, ale również inwestycyjnie przyczyniającej się do jego udostępnienia szerokim rzeszom turystów. To właśnie m.in. środowisko nauczycielskie stało się inicjatorem powstania w tym mieście pierwszego szkolnego schroniska wycieczkowego.

Tak więc Augustów należy do miejscowości, w których rozwój funkcji turystycznej nastąpił kilkadziesiąt lat temu i z tego też powodu jest to interesujący przykład pozwalający zbadać wpływ tego rodzaju tradycji na współczesne życie i gospodarkę miasta.

Podjęcie badań Augustowa wynika również z jego rangi wśród ośrodków turystycznych Polski. Zarówno walory położenia geograficznego, jak i samego miasta predestynują Augustów do rangi miejscowości o znaczeniu międzynarodowym, co znajduje potwierdzenie w opracowywanych co pewien czas w Polsce klasyfikacjach miejscowości turystycznych (Mileska 1963).

Wymienione cechy Augustowa w sposób bardzo dobitny podkreślają jego wyjątkowość co najmniej na obszarze Polski Północno-Wschodniej, co wydawało się autorom wystarczającym uzasadnieniem dla przeprowadzenia badań i podjęcia próby określenia w miarę wszechstronnie funkcji turystycznej tego miasta.

1.2. Hipotezy badawcze i cel pracy

Podjmując badania nad funkcją turystyczną Augustowa, autorzy sformułowali cztery główne hipotezy badawcze, którym podporządkowano cały proces dowodowy przeprowadzony w pracy. Hipotezy te skonstruowano w formie twierdzeń.

A. Augustów, głównie ze względu na swoje atrakcyjne położenie geograficzne w otoczeniu jezior i lasów, a także w bardzo dogodnym usytuowaniu w stosunku do szlaków wodnych i dróg kołowych nadal r o z w i j a szeroko pojmowaną funkcję turystyczną, która w latach siedemdziesiątych została jeszcze wzbogacona, bardziej jednak formalnie niż faktycznie, o funkcję leczniczą (uzdrowiskową).

B. Funkcja turystyczna Augustowa znajduje swój wyraźnie zaznaczający się udział w organizacji przestrzeni miejskiej i jej zagospodarowaniu, jak również w życiu ekonomicznym miasta.

C. Funkcja turystyczna Augustowa ma charakter funkcji wyspecjalizowanej, a jej ranga wyrażająca się wielkością, a zwłaszcza zasięgiem przestrzennym ruchu turystycznego, jest niższa niż wynika to z szeroko i wszechstronnie rozumianych zasobów turystycznych miasta.

D. Rozwój funkcji turystycznej w Augustowie prowadzi do wykształcenia się na jego zapleczu strefy, która nie służy jednak mieszkańcom miasta, ale turystom przybywającym z zewnątrz. Strefę tę kreują przybysze z innych regionów. Odznacza się ona specyficznym, bardzo jednostronnym i ubogim zagospodarowaniem turystycznym i służy głównie mieszkańcom innych, często dużych miast.

Celem poznawczym prezentowanej pracy jest udowodnienie lub zaprzeczenie prawdziwości przedstawionych hipotez badawczych. Celem metodycznym - prezentacja szerokiego wachlarza metod zbierania, opracowania i interpretacji materiału empirycznego. Metody owe zostały sprawdzone w toku prac badawczych nad funkcją turystyczną Augustowa.

Układ pracy odpowiada potrzebie weryfikacji przedstawionych hipotez badawczych. Praca składa się z pięciu głównych rozdziałów. W dwóch pierwszych omówiono ogólne założenia badawcze, przegląd literatury przedmiotu, a także dokonano charakterystyki Augustowa jako terenu badań i przedmiotu zainteresowań badawczych. W rozdziale trzecim poddano weryfikacji empirycznej hipotezę drugą (B) i częściowo pierwszą (A). W kolejnym, czwartym rozdziale poświęconym ruchowi turystycznemu dokumentowano częściowo hipotezę (A) i w całości trzecią (C). Wreszcie w piątym i ostatnim rozdziale pracy zatytułowanym "Region turystyczny Augustowa" autorzy przeprowadzają dowód mający na celu sprawdzenie słuszności hipotezy czwartej (D). Pracę kończą wnioski, w których obok odpowiedzi na pytania zawarte w celu pracy i dotyczące konkretnie badanego miasta formułowane są stwierdzenia ogólniejsze, dotyczące funkcji turystycznej miast i sposobu jej badania, a także postulaty badawcze odnoszące się do przyszłych badań i studiów.

1.3. Materiały źródłowe

Prezentowana praca powstała głównie w wyniku bezpośrednich badań terenowych, prowadzonych przez studentów Uniwersytetu Łódzkiego. Badania trwały dwa sezony letnie, a wykonywano je w ramach ćwiczeń specjalizacyjnych z geografii turystyki. Ćwiczenia te były zorganizowane po raz pierwszy w dniach od 1 do 14 lipca 1985 roku z bazą w Starym Folwarku. Uczestniczyło w nich 11 studentów i 6 pracowników naukowych¹. Celem tych ćwiczeń była m.in. analiza

¹ W 1985 roku w ćwiczeniach terenowych uczestniczyli następujący pracownicy naukowcy: dr E.Dziegieć (kierownik praktyk), mgr S.Goworek, mgr J.Kaczmarek, doc.S.Liszewski, dr A.Matczak, mgr A.Wolaniuk oraz studenci: T.Dronka, K.Gudaś, M.Marańda, I.Nowicka, I. Nowicka, T.Osadowski, P.Packi, E.Stępniak, K.Wieczorek, W.Wojciechowski, J.Zawira.

wielkości bazy noclegowej oraz ruchu turystycznego na drogach wodnych oraz liniach autobusowych i linii kolejowej przebiegających przez Augustów.

Drugie ze wspomnianych ćwiczeń odbyły się w dniach 14-27 lipca 1986 roku, a ich bazą był Augustów. W zajęciach tych uczestniczyło 13 studentów studiów stacjonarnych i zaocznych wspomnianej specjalizacji oraz 6 pracowników naukowych Zakładu Geografii Miast i Turyzmu UŁ, a także grupa 8 studentów i 2 pracowników Uniwersytetu w Angers (Francja), którzy przebywali w Polsce na praktykach specjalizacyjnych z turystyki². Tak więc łącznie w różnych latach i okresach w badaniach terenowych poświęconych funkcji turystycznej Augustowa udział brało 32 studentów oraz 14 pracowników naukowych.

Zebrany w badaniach bezpośrednich materiał empiryczny ma charakter oryginalny, a jego przydatność dla weryfikacji postawionych hipotez badawczych trudno przecenić.

W toku badań bezpośrednich zebrano materiały źródłowe dotyczące użytkowania ziemi w granicach administracyjnych Augustowa. Odpowiednie badania inwentaryzacyjne prowadzono na mapie sytuacyjno-wysokościowej w skali 1:5000. Materiał dotyczący zagospodarowania turystycznego, a zwłaszcza obiektów noclegowych w tym mieście zbierano, prowadząc badania ankietowe w lipcu 1985 i 1986 roku, a następnie dokonano ich aktualizacji także w lipcu 1987 roku. Pozostałe materiały dotyczące zagospodarowania turystycznego uzyskiwano w miejscowych urzędach i instytucjach. Dotyczy to również materiałów ilustrujących stan zatrudnienia w usługach turystycznych (bez bazy noclegowej), obrotów w handlu i gastronomii za lata 1982-86 oraz zasięgu przestrzennego działalności miejscowych biur turystycznych.

Najtrudniejszą do osiągnięcia materiałem źródłowym były informacje dotyczące szeroko rozumianego ruchu turystycznego. Część tych materiałów zgromadzono w czasie ankietowania bazy noclegowej (struktura płci i wieku, miejsce stałego zamieszkania, długość pobytu, sezonowość), inne wymagały przeprowadzenia pomiarów ruchu. Pomiary takie organizowano cztery razy, po dwa w 1985 i 1986 roku. Polegały one na bezpośredniej rejestracji pojazdów i ludzi na drogach dojazdowych do Augustowa, na dworcach i przystankach PKS i PKP oraz na Kanale Augustowskim. W czasie pomiarów ruchu na drogach w dniach 19 i 24 lipca 1986 roku przeprowadzano wywiady z pasażerami zatrzymanych pojazdów. Pozwoliły one m.in. na określenie zasięgu przestrzennego ruchu oraz celu przyjazdu.

Do badań bezpośrednich zaliczyć również należy ankietę przeprowadzoną na terenie trzech okalających miasto gmin. Były to gminy: Augustów, Nowinka i Płaska, ankietę zaś dotyczyła zagospodarowania turystycznego oraz związków przestrzennych gminy z miastem. Przeprowadzono ją w lipcu 1986 roku.

² W ćwiczeniach terenowych w 1986 roku udział brali następujący pracownicy naukowcy: dr E.Dziegieć, mgr S.Kaczmarek, doc.S.Liszewski, mgr B.Olszewska, mgr A.Wolaniuk, mgr A.Wychowaniec (kierownik praktyk) oraz studenci: J.Cichocka, M.Dankowski, M.Dykczyńska, H.Epelbaum, Z.Filipowicz, V.Franecka, K.Gabryszewski, J.Kostrzewa, S.Koprowski, A.Łapińska, M.Malinowska, S.Przybyszewska, W.Wiśniewski. W skład grupy francuskiej wchodził: A.Bonneau, prof. M.Bonneau, dr J.Clais, P.Clais, M.Dussert, M.Dormeau-Perche, V.Giard, F.Houdebine, L.Poilly.

Oprócz badań bezpośrednich w pracy wykorzystano również materiały oficjalne, pochodzące ze statystyki państwowej lub źródeł publikowanych. Należy tu wymienić m.in. Rocznik statystyczny woj. suwalskiego z 1986 roku, Statystykę turystyki opracowaną przez GUS dla 1986 roku, Spis Kadrowy Urzędu Miejskiego w Augustowie (1983 r.). Rozkład jazdy pociągów 1986-87, Dziennik ruchu komunikacji autobusowej Augustowa 1986-87 czy wreszcie tabele wynikowe zestawień statystycznych KT-1 za 1986 rok.

Wszystkie te materiały przed wykorzystaniem w pracy starano się wzajemnie konfrontować i weryfikować, co zdaniem autorów pozwoliło na uzyskanie w miarę wiarygodnych wyników. Zastrzeżenie "w miarę wiarygodne" odnosi się zwłaszcza do analizy ruchu turystycznego, który jest zjawiskiem zmiennym w czasie i niezwykle trudnym do precyzyjnego określenia.

Oprócz zbierania materiałów statystycznych, prowadzenia wywiadów, badań ankietowych itp. autorzy opracowania, przebywając na omawianym terenie kilkakrotnie przez dłuższy czas, starali się poznać z autopsji problemy związane z turystyką w Augustowie i to doświadczenie, choć trudno mierzalne, uważają za bardzo pomocne przy właściwej interpretacji zebranych materiałów liczbowych czy kartograficznych.

1.4. Przedmiot badań w świetle literatury

Istnieje już dziś bogata literatura poświęcona północno-wschodniemu fragmentowi Polski. Jest to wynik zainteresowania się tym obszarem przez różne dyscypliny naukowe. Równie duża, licząca kilkadziesiąt pozycji, jest grupa opracowań o charakterze popularnym czy krajoznawczo-przewodnikowym. Niestety, nie zawsze prezentują one odpowiedni poziom, często są przedrukami prac wcześniejszych, ze zmienioną jedynie szatą graficzną. Z tego też powodu nie będą tu szerzej omawiane. Jednakże zamieszczono ich wykaz w spisie literatury.

Dostępną literaturę można podzielić według kilku kryteriów m.in.: czasu ukazywania się, zakresu tematycznego, zasięgu przestrzennego itd. Jeśli chodzi o zasięg przestrzenny poszczególnych wydawnictw, to najczęściej sprowadza się on do sześciu przekrojów:

- 1) makroregionu północno-wschodniego, obejmującego pięć województw (olsztyńskie, suwalskie, ostrołęckie, łomżyńskie, białostockie),
- 2) obszaru dawnego województwa białostockiego sprzed 1975 roku,
- 3) obecnego (po 1975 roku) województwa suwalskiego,
- 4) makroregionów fizycznogeograficznych: Pojezierza Litewskiego (wraz z trzema mezoregionami - Puszcą Romincką, Pojezierzem Zachodniosuwalskim i Wschodniosuwalskim) i Równiny Augustowskiej,
- 5) Augustowa wraz z otaczającymi go gminami i Puszcą Augustowską,
- 6) samego miasta Augustowa.

W niniejszym opracowaniu istniejące publikacje omówiono w układzie tematycznym. Wyróżniono trzy grupy prac: pierwszą można

ogólnie nazwać historyczno-archeologiczną, drugą - najliczniejszą - tworzą wydawnictwa z zakresu szeroko rozumianych nauk geograficznych, trzecią zaś stanowią opracowania o charakterze kompleksowym.

Najstarszy, paleolityczny i neolityczny okres w dziejach Augustowa i okolic omawiają: Budzyński (ok. 1900) i Sulgostowska (1978). Szczególnie cenną jest praca Sulgostowskiej; autorka przedstawia rozplanowanie przestrzenne osady paleolitycznej, dokonując jej porównania z innymi osadami z tego okresu (ok. 10 tys. lat p.n.e.), występującymi na tym terenie. Badania archeologiczne przeprowadzono na podstawie ośmiu stanowisk i jednego znaleziska, a jedynym zachowanym źródłem informacji były wyroby kamienne. Autorka lokalizuje osadę paleolityczną, jak i późniejszą neolityczną na zachodnim i południowo-zachodnim brzegu jeziora Necko, a więc na zachód od obecnego centrum miasta.

Okres późniejszy, przede wszystkim wędrówek ludów i wczesnego średniowiecza przedstawiają Nalepa (1964) i Jaskinis (1969). Pierwszy z tych autorów szeroko opisuje historię Jaćwingów. O zagadce Jaćwingów, związanej z wyginięciem tego ludu, a także o działalności Arian na Suwalszczyźnie pisze Patla (1966).

Na podkreślenie zasługują publikacje Wiśniewskiego zamieszczone w Studiach i materiałach do dziejów Suwalszczyzny (1965) oraz Studiach i materiałach do dziejów Pojezierza Augustowskiego (1967), przynoszące bardzo szczegółowy opis Suwalszczyzny od XV do XVIII wieku. Wiśniewski omawia m.in. okoliczności powstania miasta Zygmuntowo, założonego przez królową Bonę w 1567 roku. Autor objaśnia problem tzw. pomiarów włócznej". Całość uzupełnia bogaty wykaz materiałów źródłowych.

Jak już wcześniej wspomniano, najliczniejszą grupę prac poświęconych północno-wschodniej Polsce tworzą opracowania geograficzne. Wśród nich zdecydowanie przeważają publikacje dotyczące charakterystyki i oceny walorów środowiska naturalnego.

Richling (1977, 1980, 1985) i Kondracki (1972) omawiają szczegółowo rzeźbę terenu, przedstawiając także regionalizację fizycznogeograficzną północno-wschodniej Polski.

Szacie roślinnej, a przede wszystkim Puszczy Augustowskiej i znajdującym się na jej obszarze rezerwatów poświęcone są prace Osendowskiego (1936), Dmochowskiego (1960), Czeczugi (1973), Wengeris i Polakowskiego (1975).

Począwszy od lat sześćdziesiątych coraz częściej zaczęły ukazywać się wydawnictwa omawiające walory lecznicze (Papierkowski 1962, Błażejczyk 1980, 1982), a także projekty budowy dzielnicy uzdrowiskowej w Augustowie (Majcher 1974) i związanej z nią dzielnicy usługowej (Gałęcki 1974).

Papierkowski szczegółowo omówił profil leczniczy przyszłego uzdrowiska, które ma być zlokalizowane na północ od jeziora Sajno, 2 km na wschód od centrum miasta, na obszarze Puszczy Augustowskiej, przekształconej w park leśny.

Innym, charakterystycznym dla omawianego terenu elementem środowiska naturalnego są wody, o których piszą m.in. Bodzak (1978)

i Zwoliński (1980). Wśród prac omawiających tę grupę terenów zdecydowanie najwięcej miejsca zajmuje tematyka związana z Kanałem Augustowskim. Przyczyny powstania, projekt oraz przebieg budowy są tematem licznych artykułów z okresu międzywojennego (Ihnatowicz 1931, 1937, Rybczyński 1933, Tilinger 1933, Andrzejewski 1934), jak również wydawnictwa powojenne (Orłowski 1969, Górewicz, Orłowski 1971, Górewicz 1974, Znaczk-Jaworski 1975). Prace nad budową kanału rozpoczęto w 1823 roku i z przerwami kontynuowano do roku 1838. Większość autorów podkreśla rolę, jaką w budowie obiektu odegrali F.K.Drucki-Lubecki - inicjator i ówczesny minister skarbu oraz I.Prądyński - projektant i budowniczy. O problemach dewastacji i ochrony Kanału Augustowskiego, uznanego w 1968 roku za obiekt zabytkowy budownictwa wodnego, piszą Górewicz (1971) i Kupiec (1973).

Zdecydowanie najlepszymi pracami, ukazującymi kompleksową charakterystykę środowiska naturalnego, są opracowania Kondrackiego (1972) i praca zbiorowa pt. "Województwo suwalskie" (1985). Omówiono w nich kolejno budowę geologiczną, ukształtowanie powierzchni, gleby, klimat, wody, florę i faunę. Opracowanie Woj. suwalskie (1985) przynosi regionalizację fizycznogeograficzną województwa suwalskiego oraz ocenę przydatności warunków naturalnych, w granicach mikroregionów, w różnych dziedzinach gospodarki (turystyce, rolnictwie, gospodarce leśnej i rybackiej oraz zabudowie mieszkaniowej). Według tej pracy rolnictwo, gospodarka leśna i turystyka to trzy najważniejsze formy działalności człowieka na Suwalszczyźnie. W większości mikroregionów powinny się one uzupełniać i nie doprowadzać do sytuacji konfliktowych w użytkowaniu przestrzeni geograficznej. Całość pracy, co należy podkreślić, wzbogacają liczne i ciekawe opracowania kartograficzne.

Wśród wydawnictw z zakresu turystyki ukazały się publikacje na temat ochrony zasobów rekreacyjnych środowiska (np. Szkiruc 1984), a ponadto liczniejsze, dotyczące planów i koncepcji zagospodarowania turystycznego oraz optymalizacji wykorzystania turystycznego walorów przyrodniczych (m.in. Stalski 1979, Ziółkowski 1980).

Problemem przestrzennym i planistycznym w gospodarce turystycznej poświęcone są nie tylko prace geografów. Zajmują się nimi także urbaniści. Spośród pokaźnej grupy prac do najciekawszych należą m.in.: Materiały z konferencji problemowej TUP (1974), a także artykuły Turczynowicz (1974), Kanozy (1980) oraz Pienińskiego (1982). Autorzy zwracają uwagę na brak rezerw terenów przewidzianych na rozwój turystyki, zły stan infrastruktury komunalnej (głównie w zakresie gospodarki wodno-ściekowej) oraz konflikty wynikające z niewłaściwie prowadzonej gospodarki rolnej. Podkreślają również niewystarczający stan wyposażenia zaplecza usługowego, co jest przyczyną licznych konfliktów między społecznością lokalną a turystami.

Jasiński (1983) dokonał szczegółowej waloryzacji środowiska naturalnego (ukształtowania powierzchni, wód powierzchniowych, lasów i klimatu) na potrzeby różnych form ruchu turystycznego (turystyki pobytowej, wodnej i campingowej - wycieczkowej w sezonie letnim i turystyki narciarskiej w sezonie zimowym). Podstawową jednostką badawczą była gmina. Przestrzeń geograficzna została podzielona na cztery klasy atrakcyjności. Miasto i gmina Augustów znalazły się w II klasie dla wszystkich wymienionych form ruchu turys-

tycznego. Według Jasińskiego gmina Augustów charakteryzuje się także największą gęstością bazy noclegowej w województwie suwalskim (powyżej 100 miejsc na 10 km²). W gminach Giżycko, Ruciane-Nida i Augustów znajduje się 40% wszystkich miejsc noclegowych województwa, co świadczy o nierównomierności w rozmieszczeniu tej bazy na badanym terenie. Jednocześnie gminy Augustów i Stary Folwark są zbyt intensywnie eksploatowane przez turystykę.

Wśród prac o charakterze teoretycznym a dotyczących turystyki należy wymienić publikacje Krzymowskiej-Kostrowickiej (1980 a,b, 1985) ukazujące rejon jeziora Wigry jako Terytorialny System Rekreacyjny (TSR). System ten działa wśród innych terytorialnych systemów społeczno-gospodarczych. TSR zbadano na podstawie zapisu macierzowego określającego związki pomiędzy 59 charakteryzującymi go elementami.

Jednym z najciekawszych opracowań stricte turystycznych województwa suwalskiego jest artykuł Wawrzyniaka zamieszczony w wymienionym wcześniej wydawnictwie zbiorowym (Województwo suwalskie 1985). Wawrzyniak przedstawił m.in. czynniki wpływające na rozwój turystyki na badanym obszarze, zwracając uwagę na politykę państwa prowadzoną po II wojnie światowej, a także sposób zarządzania turystyką. W dalszej części omówił walory turystyczne środowiska naturalnego (rzeźbę, wody, lasy, klimat), jak również walory lecznicze. Autor zwrócił uwagę na korzystne warunki do uprawiania turystyki kwalifikowanej (narciarstwa, myślistwa, kajakarstwa, wędkarstwa itd.) Wawrzyniak przedstawił także walory antropogeniczne, których rola, jak twierdzi, jest niewielka. Jego zdaniem miejscowości o znaczeniu krajoznawczym jest w województwie suwalskim 7 na 600 w całym kraju, co stanowi 1,1%. Natomiast na podstawie ogólnej wartości walorów turystycznych umiejscawia on badane województwo na drugim miejscu w kraju, po województwie nowosądeckim, a na pierwszym w pasie województw pojeziernych. Kolejne rozdziały tej pracy informują czytelnika o pojemności turystycznej, głównie bazy noclegowej (w ujęciu dynamicznym, wielkościowym, a także według gestorów) oraz ruchu turystycznym (wielkość, sezonowość, stopień wykorzystania bazy). Całość tego interesującego opracowania kończą rozważania na temat koncepcji dalszego rozwoju turystyki, jej różnych form, w przyjętych trzech kategoriach atrakcyjności.

Spośród innych prac geograficznych wypada zwrócić uwagę na dwie o tematyce ludnościowej: Kosińskiego (1962) i zbiorowej pt. Stosunki ludnościowe i infrastruktura w woj. suwalskim (1985). Wydawnictwa te zdecydowanie różnią się między sobą. Kosiński omawia przede wszystkim procesy ludnościowe w ujęciu historycznym, począwszy od średniowiecza aż po koniec lat pięćdziesiątych naszego stulecia.

W drugiej publikacji przedstawiono opis struktury demograficznej w latach 1945-1975, a także prognozy rozwoju i rozmieszczenia ludności w województwie suwalskim do roku 1990. Autorzy poszczególnych artykułów podkreślają rosnącą rolę miast, wśród których zdecydowanie dominują trzy: Suwałki, Ełk i Augustów.

Kolejną, trzecią grupę wydawnictw tworzą opracowania o charakterze kompleksowym, wśród których na szczególną uwagę zasługują prace pt. Studia i materiały do dziejów Suwalszczyzny (1965) i Studia i materiały do dziejów Pojezierza Augustowskiego (1967), odnoszące się do Pojezierza Litewskiego i Równiny Augustowskiej oraz Woj. białostockie (1967) nt. województwa białostockiego w jego gra-

nicach sprzed 1975 roku. Publikacje te poruszają szeroki wachlarz problemów: wiele miejsca zajmuje omówienie poszczególnych elementów środowiska naturalnego, mamy możliwość również zapoznać się z historią (od średniowiecza po II wojnę światową i okres współczesny), oraz analizą stanu poszczególnych działów gospodarki narodowej.

Należy wspomnieć jeszcze o dwóch wydawnictwach z zakresu religioznawstwa: Jemielitego (1972), stanowiącą monografię, jeszcze nie kompletną, istniejącej w latach 1818-1925 diecezji augustowskiej i Iwańca (1967) nt. osadnictwa staroobrzędowców w dawnym powiecie augustowskim. Halicka (1976) przedstawiła rodowód nazw miejscowości środkowej Białostocczyzny, a Prokopek (1979) charakter sztuki ludowej na Suwalszczyźnie. Ze wspomnianych prac o charakterze krajoznawczo-przewodnikowym godne polecenia są wydawnictwa Połujańskiego (1859), Herza (1978) i Batury (1981).

Zaprezentowane publikacje pozwalają wysnuć kilka wniosków o charakterze ogólniejszym. Większość autorów podejmowaną tematykę przekazuje w ujęciu makroregionalnym i wojewódzkim. Stosunkowo nieliczne są studia nad pojedynczymi jednostkami osadniczymi. Być może, po części wynika to z braku szczegółowszych materiałów źródłowych. Także wśród bardziej interesujących nas wydawnictw turystycznych, co wiąże się z charakterem niniejszej pracy, brakuje opracowań monograficznych, dotyczących pojedynczych miast, gmin bądź wydzielonych mikroregionów fizycznogeograficznych. Autorzy większości tych prac ograniczają się do podania walorów turystycznych, głównie środowiska naturalnego, wielkości bazy noclegowej i ruchu turystycznego. Brak natomiast opracowań analitycznych, przedstawiających charakter ruchu turystycznego, jego wielkość, sezonowość, zasięg, przyczyny i skutki.

Zaprezentowany przegląd literatury, jak i jej wykaz, nie jest kompletny. Starano się jedynie wskazać opracowania najbardziej znaczące wśród poszczególnych dyscyplin zajmujących się interesującym nas obszarem.

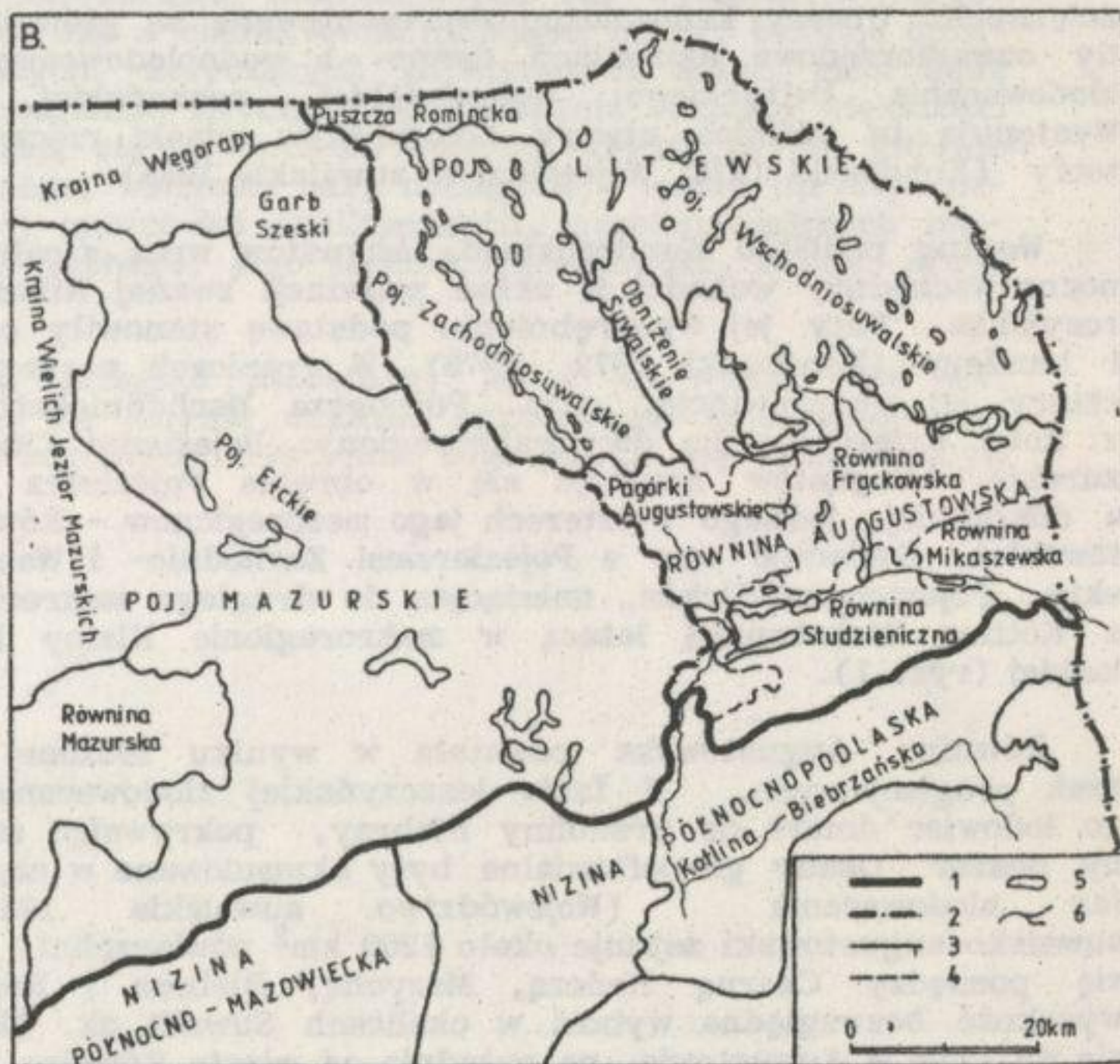
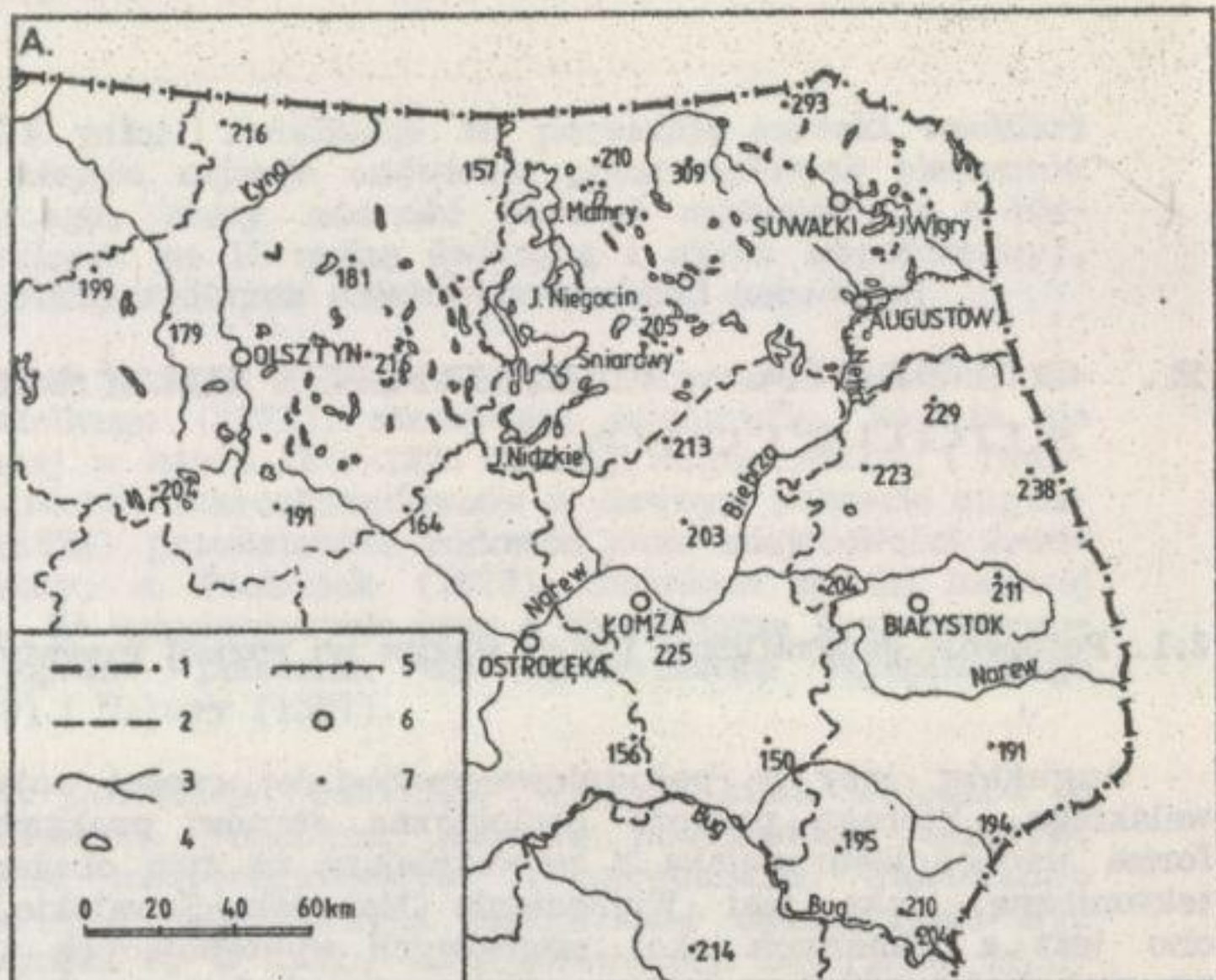
2. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA AUGUSTOWA

2.1. Położenie geograficzne i jego wpływ na rozwój turystyki

Augustów leży w południowo-wschodniej części województwa suwalskiego, którego podłoże geologiczne stanowi prekambryjska platforma wschodnioeuropejska z najważniejszą na tym obszarze jednostką tektoniczną, jaką jest Wyniesienie Mazursko-Suwalskie. Zbudowane ono jest z kwaśnych skał magmowych występujących w Augustowie na głębokości 466,2 m p.p.m. pod serią skał mezozoicznych i kenozoicznych. Utwory kenozoiczne reprezentowane są głównie przez osady czwartorzędowe akumulacji denno- i wodnolodowcowej trzech faz zlodowacenia bałtyckiego: leszczyńskiej, poznańskiej, pomorskiej. Występują tu również utwory holocenijskie: piaski rzeczne, jeziorne, torfy (Kondracki 1978, Województwo suwalskie 1985).

Według podziału Kondrackiego, Augustów wraz z całą Polską Północno-Wschodnią wchodzi w skład prowincji zwanej Nizem Zachodniorosyjskim. Przy jej wyodrębnieniu podstawę stanowiły cechy klimatu i biosfery (Kondracki 1972, 1978). W granicach naszego kraju leżą cztery jej podprowincje, m.in. Pojezierza Wschodniobałtyckie, które z kolei dzielą się na dwa makroregiony: Pojezierze Litewskie i Mazurskie. Augustów znajduje się w obrębie Pojezierza Litewskiego, a dokładniej, jednego z czterech jego mezoregionów - Równiny Augustowskiej. Sąsiaduje ona z Pojezierzami Zachodnio- i Wschodniosuwalskim, Pojezierzem Ełckim, należącym do drugiego makroregionu, oraz z Kotliną Biebrzańską leżącą w makroregionie Niziny Północnopodlaskiej (rys. 1).

Równina Augustowska powstała w wyniku złożonej działalności rzek proglacjalnych. W fazie leszczyńskiej zlodowacenia bałtyckiego lodowiec dotarł do pradoliny Biebrzy, pokrywając cały jej obecny obszar. Osady glacyofluwialne były akumulowane w ciągu kolejnych faz zlodowacenia (Województwo suwalskie 1985). Sandr suwalsko-augustowski zajmuje około 1200 km² powierzchni, rozciągając się pomiędzy Czarną Hańczą, Marychą, Biebrzą i Rospudą. Jego wysokość bezwzględna wynosi w okolicach Suwałk ok. 190 m i obniża się do 124m w Augustowie, na południe od miasta Równina Augustowska rozszerza się i przechodzi w zabagnioną Kotlinę Biebrzańską. Powierzchnię równiny urozmaicają misy licznych jezior wytopiskowych (m.in. jezioro Wigry - 21,9 km² pow., 73 m głębokości) oraz grupa rynnowych jezior augustowskich, z których największymi są: Sajno (5,2 km², 27 m gł.), Białe (4,8 km², 30 m gł.), Necko (4 km², 25 m gł.) (Kondracki 1978). Jeziora stanowią główny element hydrograficzny nie tylko Równiny Augustowskiej, ale całego wojewódz-

wg mapy 36 z Aneksu do t.1. Woj.Suwalskie studia i materiały, 1985,

Rys. 1 Położenie geograficzne Augustowa (A) oraz regionalny podział fizycznogeograficzny Pojezierza Litewskiego (B) Oznaczenia: A. 1) granica państwa, 2) granice województw, 3) rzeki, 4) jeziora, 5) kanały, 6) miasta, 7) punkty wysokościowe B. 1) granice podprovincji, 2) granice makroregionów, 3) mezoregionów, 5) jeziora, 6) rzeki

twa suwalskiego, dla którego wskaźnik jeziorności jest najwyższy w Polsce i wynosi 7%, a lokalnie nawet 15-20% (Kondracki 1972). Innymi elementami sieci hydrograficznej są rzeka Rospuda przechodząca w Nette (łączna ich długość - 102 km) oraz Kanał Augustowski łączący 7 rzek i 21 jezior.

Równina Augustowska podobnie jak całe województwo suwalskie leży w granicach borealno-nemoralnej strefy roślinności. Przejściowy charakter tej strefy w stosunku do strefy nemoralnej, tj. strefy lasów liściastych i strefy borealnej, czyli strefy lasów szpilkowych, znajduje wyraz we współistnieniu lasów liściastych typu grądów oraz lasów szpilkowych: borów sosnowych i świerkowych (Województwo suwalskie 1985). Lasy Puszczy Augustowskiej (do XIX w. - zwanej Perstuńską i Przełomską) stanowią największy w Polsce kompleks leśny (1070,0 km²) ze znacznym udziałem lasu pierwotnego. W północnej części puszczy przeważa świerk, którego granica stopniowo przesuwana się na południe, wypierając dominujące tu jeszcze drzewostany sosnowe, porastające wydmy. Poza tym w części południowej występują liczne gatunki liściaste (dąb, brzoza, olsza, jesion, jarzębina) (Kondracki 1978).

W celu ochrony świata roślinnego i zwierzęcego oraz niezwykle atrakcyjnego krajobrazu utworzono na omawianym terenie szereg rezerwatów przyrody. Najbliżej Augustowa leżą: Brzozowy Grąd (rezerwat florystyczny), jezioro Kolno (rezerwat ornitologiczny), Stara Ruda (rezerwat krajobrazowo-florystyczny), Kozi Rynek, Mały Borek, Starożyn (rezerваты leśne). Na północ od miasta znajduje się utworzony w 1976 r. Wigierski Park Krajobrazowy, objęty międzynarodowym programem ochrony wód "Aqua".

Warunki klimatyczne badanego obszaru, pozostające pod wpływem klimatu kontynentalnego łagodzonego oddziaływaniem klimatu morskiego, charakteryzują się skróconym okresem wegetacyjnym i wydłużeniem pory zimowej. Mimo wyodrębnienia przez M. Stopę-Boryczkę i D. Martyn (Województwo suwalskie 1985) Augustowskiego Regionu Klimatycznego z podziałem na podregiony: zachodni i wschodni, większość wskaźników podana zostanie dla stacji meteorologicznej w Suwałkach, ze względu na roczny a nie miesięczny układ odniesienia.

Temperatury powietrza wahają się tu od -4,4 °C w styczniu do 17,3 °C w lipcu przy średniej rocznej 6,1 °C i amplitudzie 22,9 °C. Pierwsze przymrozki pojawiają się około 14 października, ostatnie występują w pierwszych dniach maja (5 maja), wobec czego okres bezprzymrozkowy trwa około 160 dni, a okres wegetacyjny 200 dni. Średnia liczba dni z pokrywą śnieżną wynosi 101,2 dnia, liczba dni mroźnych (< -10 °C) 36,4, dni upalnych (> 25 °C) - 25,2, dni pogodnych - 21,8, dni pochmurnych - 169,2. Lato trwa tu od 8 czerwca do 23 sierpnia (77 dni), a zima od 26 listopada do 24 marca (119 dni). Średnia roczna suma opadów atmosferycznych wynosi dla Augustowa 530 mm.

Bogactwo wód i lasów wpływa na kształtowanie się specyficznego mezo- i mikroklimatu w poszczególnych partiach terenu między Suwałkami a Augustowem i jego okolicą. Rozmarzające jeziora augustowskie pochłaniają więcej energii cieplnej, opóźniając tym samym wiosnę, ale za to na jesieni i w zimie temperatura powietrza jest tu wyższa niż w Suwałkach. Nierównomierne nagrzewanie lądu i wody powoduje powstawanie lokalnych prądów powietrza, co podnosi jego zdrowotność.

Na podstawie analizy podłoża geologicznego, rzeźby, pokrywy glebowej i roślinnej oraz użytkowania ziemi i wielkości jezior Richling (1985) wyodrębnił w ramach Równiny Augustowskiej pięć mikroregionów: Obniżenie Suwalskie, Pagórki Augustowskie, Równinę Frąckowską, Równinę Studzieniczną, Równinę Mikaszewską (rys. 1B).

Obniżenie Suwalskie to teren położony na wysokości 150-190 m n.p.m. przecięty meandrującą doliną Czarnej Hańczy, użytkowany w większości rolniczo (gleby kompleksu żytniego, słabego), zalesiony w 20% (bory mieszane).

Pagórki Augustowskie stanowią strefę brzeżną sandru; stąd występuje tu duża zmienność rzeźby, żyzności gleb i sposobu użytkowania. Wzniesienia sięgają 120-135 m n.p.m., tylko w partiach północnych ok. 150 m n.p.m. Na południu rzeźba jest drobno pagórkowata, w centrum równinna i równinno-falista, na północy znowu pojawiają się pagórki. Występują tu gleby pszenne-dobre i żytnie słabe. W użytkowaniu przeważają lasy (ok. 60% pow.) - bory mieszane, świerczyny niżowe, bory sosnowe, bagienne oraz grądy, łągi i olsy. Jeziora stanowią 7,9% mikroregionu (Wigry, Blizno, Necko), a sieć rzeczna reprezentowana jest przez dolny bieg Rospudy.

Równina Frąckowska to teren o wysokości 120-145 m n.p.m. o równinnej oraz równinno-falistej rzeźbie; stanowi północną część sandru augustowskiego. Dominują tu lasy (90%), zwłaszcza bory mieszane i sosnowe. Równinę przecina rzeka Czarna Hańcza z dopływem - Wierśnianką, a od południa zamyka jezioro Serwy.

Czwarty z mikroregionów - Równina Studzieniczna leży na wysokości 125-135 m n.p.m. Jest ona porośnięta lasem, który zajmuje około 90% powierzchni. Występują tu głównie bory sosnowe, świerczyny niżowe, bory bagienne i olsy. Jeziora: Sajno, Serwy, Białe, Studzieniczne, Kolno stanowią ponad 6% mikroregionu.

Ostatni z wydzielonych przez Richlinga mikroregionów - Równina Mikaszewska leży na poziomie 120-125 m n.p.m. Mikroregion ten, podobnie jak i poprzedni, zajmują lasy (93%) - głównie bory sosnowe i mieszane. Równinę przecina Czarna Hańcza, a rzeźbę urozmaicają niewielkie jeziora np. Mikaszewo (1,26 km² pow., 15 m gł.).

Spośród omówionych mikroregionów Równiny Augustowskiej cztery ostatnie zalicza Richling do II grupy ochrony warunków przyrodniczych, pierwszy zaś do grupy III. Dla rekreacji, zdaniem tego autora, najbardziej przydatne są: Pagórki Augustowskie (rekreacja stacjonarna i wodna oraz wędrowna), Równina Studzieniczna (rekreacja wędrowna, wodna i stacjonarna), w mniejszym stopniu Równina Frąckowska (rekreacja wędrowna, stacjonarna i wodna) oraz Równina Mikaszewska (rekreacja wędrowna i wodna).

Zaprezentowana przez Richlinga ocena warunków przyrodniczych na potrzeby różnych form działalności człowieka jest w pewnym stopniu odzwierciedleniem atrakcyjności turystycznej Równiny Augustowskiej. Występuje tu bowiem zetknięcie trzech typów krajobrazu naturalnego: staroglacjalnego - równin peryglacjalnych, dolin i równin akumulacyjnych - den dolinnych i tarasów z wydymami, młodoglacjalnego - sandrowego pojeziernego i pagórkowatego pojeziernego (wg mapy: Kondracki 1972).

Odrębność całego Pojezierza Litewskiego wyraża się więc w swoim charakterze rzeźby (układ wałów morenowych lobów lodowych Rospudy, Hańczy i Sejn), cechach hydrograficznych (teren ten w większości leży w dorzeczu Niemna) oraz w najsilniej w Polsce występujących cechach klimatu kontynentalnego (Kondracki 1972, 1978). Dochodzi do tego względnie niski stopień przekształcenia środowiska przyrodniczego, co w rezultacie wpływa na wysoką rangę walorów turystycznych.

Mileska (1963), wyróżniając 6 kategorii obszarów atrakcyjnych dla wypoczynku i turystyki, zakwalifikowała okolice Augustowa do III klasy atrakcyjności. Podkreśliła, że tereny te są bardziej atrakcyjne na tle całej strefy pojeziernej.

Wawrzyniak (1985), oceniając walory turystyczne województwa suwalskiego, terenom Augustowszczyzny nadał I rangę. Wyróżnia sam Augustów jako miejscowość o roli ponadregionalnej. Autor ten, podobnie jak autorzy "Programu rozwoju turystyki w województwie suwalskim do roku 1990" (Stalski 1979) oraz Jasiński (1983), przedstawił ocenę walorów środowiska przyrodniczego w skali całego województwa. Brakuje natomiast dokładnej waloryzacji poszczególnych rejonów, w tym również rejonu augustowskiego.

Bardziej założenia planistyczne, niż wyniki badań odnoszących się do interesującego nas terenu, przedstawiono w pracach powstałych na kanwie konkursu TUP, ogłoszonego w 1973 r. Konkurs ów miał na celu opracowanie koncepcji optymalnego zagospodarowania przestrzennego obszaru jezior augustowskich, puszczy przylegającej do zabytkowego odcinka Kanału Augustowskiego i m. Augustowa (Patejuk 1974).

Wody, jako główny walor turystyczny całego regionu, stanowiły często przedmiot oceny ich przydatności dla różnych rodzajów działalności. Wawrzyniak (1985) zaliczył jeziora: Białe, Necko i Sajno do III klasy przydatności dla żeglarstwa, a pobliskie Wigry do I klasy. Szuszkiewicz (1974) mocno podkreślał, że właściwie wszystkie wody Suwalszczyzny uległy i nadal ulegają szybkiemu zanieczyszczeniu. Natomiast Jasiński (1983) na podstawie danych Urzędu Wojewódzkiego w Suwałkach zaliczył aż 98% jezior i 76,5% długości rzek i kanałów województwa do I klasy czystości. Widać więc, że zdania w kwestii oceny jakości miejscowych wód są podzielone, ale oczywiście jest, że w celu utrzymania atrakcyjności badanego terenu i całego województwa należy rygorystycznie przestrzegać zasad ochrony powietrza, wód i lasów. Wielkość powierzchni lasów i wiek drzewostanów przyjmują coraz mniej korzystne wartości. W samym Augustowie zniknęły partie lasu przy stacji kolejowej, nad jeziorem Rospuda, między jeziorem Necko a szosą do Suwałk, jak również przy fabryce cegły sylikatowej. Istniejące wokół miasta lasy o starym drzewostanie (powyżej 50 lat) wydzielają duże ilości olejków eterycznych. Ten właśnie element, jak również występowanie złóż borowiny i wód mineralnych chlorkowo-sodowych zaważyły na decyzji o przyznaniu miastu przywilejów uzdrowiska oraz o powstaniu koncepcji utworzenia Augustowskiego Parku Krajobrazowego pomiędzy j. Wigry a jeziorami augustowskimi, czyli na terenie o największej potencjalnej penetracji turystycznej.

³ Szczególnie cenne jest złoże "Imzar", z którego borowinę określono jako "Surowiec bardzo dobrej jakości, nadający się do celów balneologicznych" (Problemy Uzdrowiskowe, 1969 nr 9/12/107/110).

Przeprowadzona analiza wykazuje, że zarówno ogólne położenie miasta na Pojezierzu Litewskim, jak również jego szczegółowe usytuowanie w otoczeniu jezior i starych lasów Puszczy Augustowskiej powodują, że miasto dysponuje wyjątkowymi walorami turystycznymi, które zdaniem Wawrzyniaka (1985) predestynują je do rozwoju wczasów pobytowych, żeglarstwa, wędrówek motorowych, wycieczek krajoznawczych, lecznictwa uzdrowiskowego oraz wędrówek kajakowych, pieszych i rowerowych.

Ta długa lista proponowanych form turystyki, możliwych do uprawiania w Augustowie, unaocznia wyjątkowość położenia geograficznego tego miasta i jego potencjalnych możliwości rozwoju funkcji turystycznej.

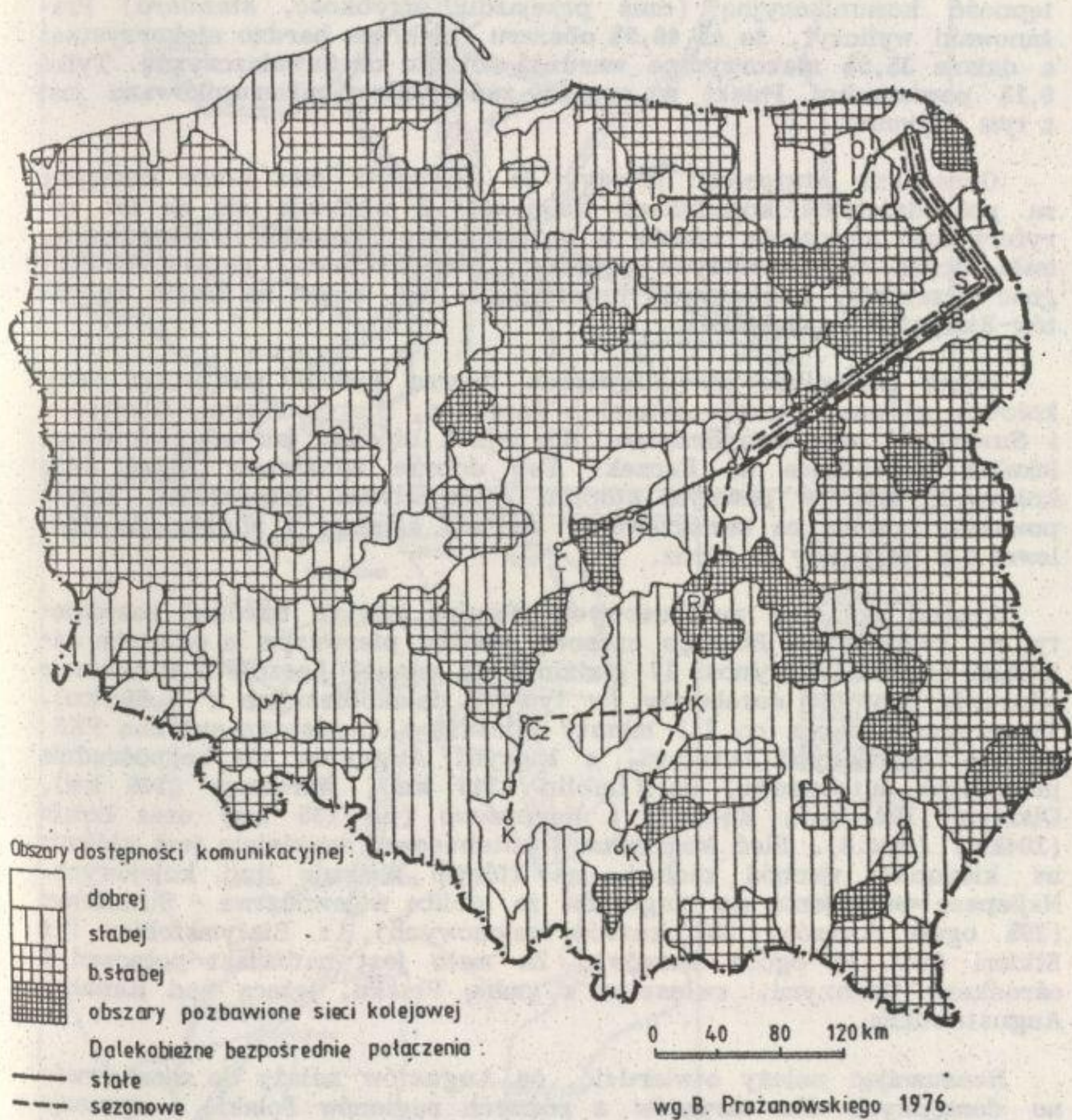
2.2. Dostępność komunikacyjna

Augustów jest najważniejszym węzłem komunikacyjnym na Suwalszczyźnie. Przez miasto przebiega linia kolejowa z Białegostoku przez Sokółkę do Suwałk i dalej do nadgranicznej stacji Trakiszki. Linia ta zapewnia bezpośrednie połączenia Augustowa z Gliwicami (w sezonie 661 km), Krakowem (w sezonie, 609 km), Łodzią (422 km), Warszawą (289 km) i Białymstokiem (105 km) oraz Suwałkami (36 km). Inne miasta wojewódzkie, mające dzięki tej linii bezpośrednie połączenie kolejowe z Augustowem - to Częstochowa, Piotrków Trybunalski (w sezonie) oraz Skierniewice.

Widać więc, że pod względem dostępności kolejowej Augustowa uprzywilejowane są miasta środkowej i południowej Polski. Całkowicie brakuje bezpośrednich połączeń PKP z miastami Polski Północnej i Zachodniej, włącznie ze stolicami sąsiadujących województw tzn. Olsztynem, Łomżą i Ostrołęką. Z Suwałk oraz z Ełku, do których można dojechać autobusem, istnieje połączenie kolejowe z Olsztynem, należy jednak zaznaczyć, że pociągi relacji Olsztyn - Ełk są źle skomunikowane z pociągami do Gdańska, Szczecina, Poznania. Czas oczekiwania dla podróżnych jadących ze Szczecina, Wrocławia, Poznania na pociąg z Olsztyna do Suwałk wynosi około 5 godzin, a na pociąg z Ełku około 19 godzin (Prażanowski 1976, 1979).

W czasie doby przejeżdża przez Augustów 7 par pociągów pasażerskich, w tym 2 pary pośpiesznych, z których jedna kursuje tylko w sezonie. Widać więc, że liczba połączeń bezpośrednich jest mała, co znajduje odzwierciedlenie w dostępności komunikacyjnej nie tylko Augustowa, ale generalnie całej Suwalszczyzny.

Prażanowski (1976, 1979), prowadząc badania nad dostępnością komunikacyjną Suwałk stwierdził, że obszary o względnie dobrej dostępności koncentrują się wokół dwóch linii kolejowych: Suwałki-Białystok-Warszawa-Łódź-Wrocław i Suwałki-Białystok-Warszawa-Łódź-Katowice-Bielsko-Biała z odnogą do Krakowa (rys. 2). Pozostała część kraju pod tym względem ma złe warunki. W rezultacie w zasięgu dobrej dostępności znajdowało się według tego autora ponad 1/5 ludności kraju i ponad 1/10 powierzchni Polski. Stosunkowo wysoki odsetek ludności, mającej dobre warunki dojazdu do Suwałk przy małej liczbie połączeń, wynika ze skomunikowania z kilkoma największymi w kraju aglomeracjami.

Rys. 2 Dostępność komunikacją kolejową do Suwałk.

Po zestawieniu wielu innych wskaźników wpływających na dostępność komunikacyjną (czas przejazdu, szybkość, standard) Prażanowski wyliczył, że aż 48,5% obszaru Polski ma bardzo niekorzystne, a dalsze 35,5% niekorzystne warunki dojazdu na Suwalszczyznę. Tylko 9,1% powierzchni Polski w sposób zadowalający skomunikowana jest z tym regionem.

Generalnie stwierdzić należy, że Augustów jest słabo dostępny za pośrednictwem komunikacji kolejowej, a składają się na to: peryferyjność położenia miasta w stosunku do jednostek wojewódzkich, mała liczba dalekobieżnych połączeń bezpośrednich, nadmierna długość przejazdu, konieczność przesiadania się, nawet na trasie Augustów-Białystok (w Sokółce).

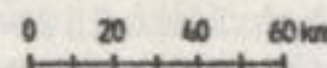
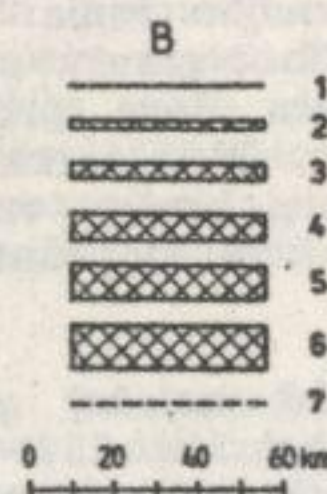
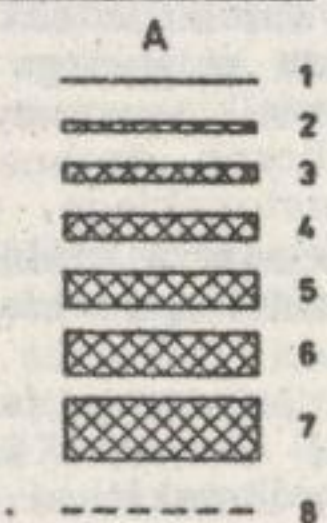
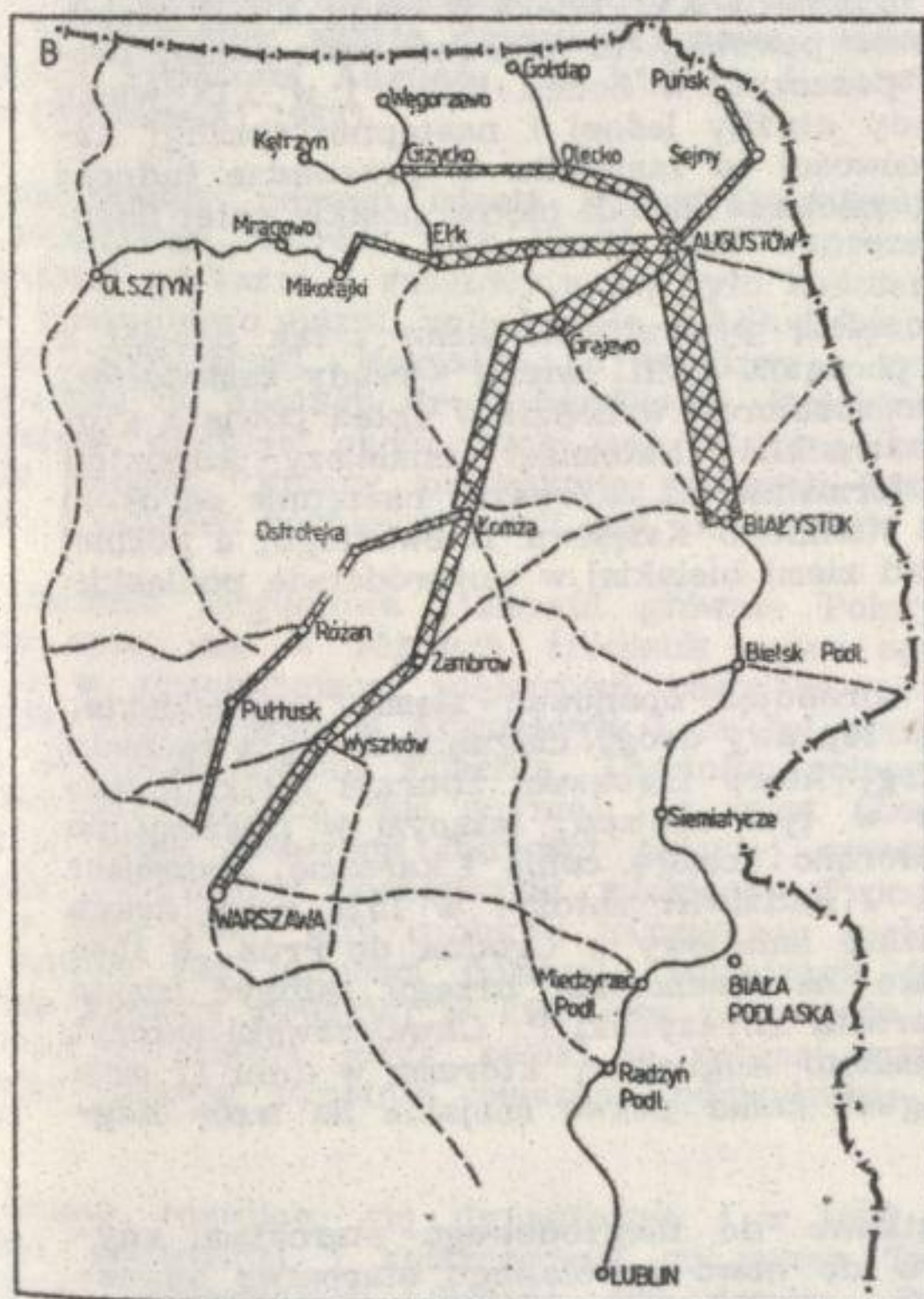
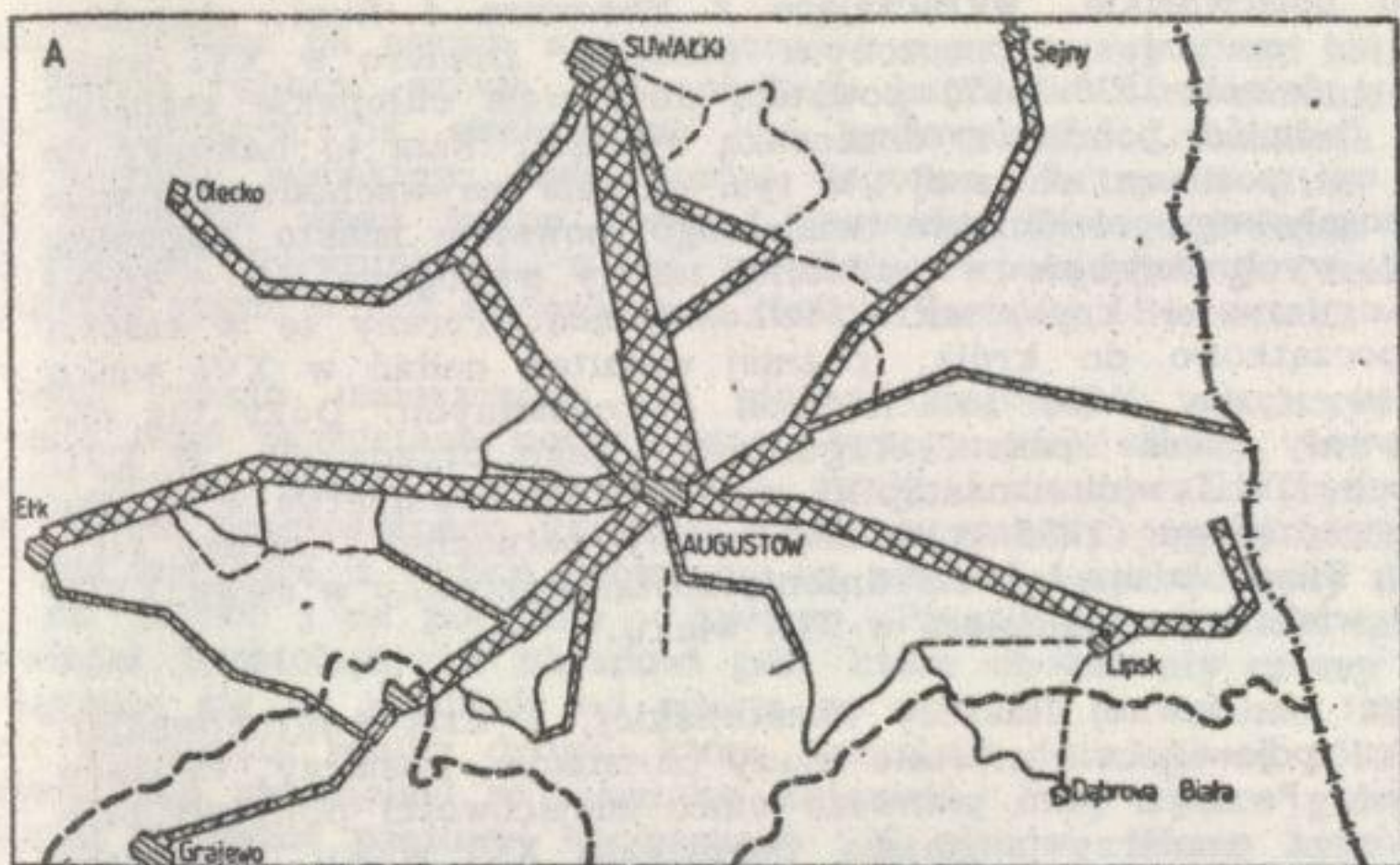
Węzeł komunikacyjny Augustowa tworzą przede wszystkim drogi kołowe: główne, łączące miasto z Warszawą, Białymstokiem, Olsztynem i Suwałkami oraz drugorzędne, do Sejnu i Lipska, jak również droga lokalna prowadząca do Raczek. Ten dobrze rozwinięty węzeł dróg kołowych jest w pewnym stopniu dziedzictwem przeszłości, miasto powstało bowiem na skrzyżowaniu starych szlaków z Mińska do Królewca i z Warszawy do Wilna.

System połączeń autobusowych również jest tu bardziej rozwinięty niż kolejowych. Rozstęp czasowy między pierwszym a ostatnim odjazdem autobusów wynosi 17 godzin i 45 minut. Łącznie w tym czasie odprawia się 150 autobusów, w tym 38 dalekobieżnych (> 50 km). Teoretycznie zatem co 7,1 minuty odjeżdża z Augustowa autobus PKS. Najdalej położonymi miastami, z którymi Augustów ma bezpośrednie połączenia autobusowe, są: Lublin (345 km), Warszawa (249 km), Olsztyn (194 km), Kętrzyn i Węgorzewo (po 135 km) oraz Łomża (104 km) (rys.3). Sieć komunikacji autobusowej rozwinięta jest głównie na kierunku wschód zachód, na którym brakuje linii kolejowych. Najlepsze połączenie ma Augustów ze stolicą województwa - Suwałkami (29% ogółu kursów, 39% kursów rejonowych), z Białymstokiem i z Ełkiem (po 11% ogółu kursów). Za mało jest natomiast połączeń z ośrodkami gminnymi, zwłaszcza z gminą Płaska, leżącą nad Kanałem Augustowskim.

Reasumując należy stwierdzić, że Augustów należy do miast trudno dostępnych dla turystów z różnych regionów Polski, a sytuacja tego miasta odzwierciedla stan dostępności komunikacyjnej całego województwa suwalskiego, które charakteryzuje się o wiele niższymi od średnich dla Polski wskaźnikami gęstości linii kolejowych ($4,5$ a $7,8$ km/100 km²) i drogowych ($34,3$ km a $49,5$ km/100 km²), w tym również z regularną komunikacją PKS ($27,3$ a $37,7$ km/100 km²), (Rocznik statystyczny 1987).

2.3. Przeszłość Augustowa i jej wpływ na rozwój funkcji turystycznej

Okolice dzisiejszego Augustowa były zasiedlone w średniowieczu przez plemiona jaćwieskie. Zniszczenie Jaćwieży, które nastąpiło wskutek najazdów krzyżackich w 1283 roku, doprowadziło do ich zupełnego wyludnienia. W podziale ziem pojaćwieskich zainteresowani byli obok Krzyżaków książęta mazowieccy, ruscy i litewscy. Początkowo

Rys. 3. Natężenie kursów autobusów PKS do Augustowa w 1987 roku. Oznaczenia: A. Połączenia o zasięgu rejonowym, 1) 1-2 kursy, 2) 3-4 kursy, 3) 5-6 kursów, 4) 8-12 kursów, 5) 14-19 kursów, 6) 33 kursy, 7) 40 kursów, 8) drogi bez kursów PKS do Augustowa, B. Połączenia dalekobieżne, 1) 1 kurs, 2) 2 kursy, 3) 3 kursy, 4) 7 kursów, 5) 8 kursów, 6) 17 kursów, 7) drogi główne bez kursów PKS do Augustowa.

osadnictwo pojaćwieskie, wkraczające z Mazowsza i Rusi, charakteryzowało się małymi, rozproszonymi osadami. Dopiero w XVI wieku (głównie w latach 1536-1557) powstają duże wsie chłopskie zasiedlane przez ludność polską z domieszką ruską. Wsie te należały do typowych wsi pomiaru włóczęj. W tym okresie na wschodniej granicy dotychczasowego osadnictwa wiejskiego powstaje miasto Augustów (z herbem wyobrażającym w ozdobnej tarczy monogram SA - Sigismundus Augustus - kryty mitrą wielkoksiążęcą. Tereny te w całości należały początkowo do króla, później wskutek nadań w XVI wieku powstały tu wyspy dóbr szlacheckich i kościelnych. Duży też obszar zajmowały ziemie miasta Augustowa i jego przedmieść. W XVII i początkach XVIII wieku nastąpiło zahamowanie osadnictwa w wyniku najazdu szwedzkiego (1656 rok) oraz wojny północnej i zarazy (lata 1710-1711). Znaczny spadek zaludnienia został pokonany w ciągu XVIII wieku, a w wielu wsiach dopiero w XIX wieku.

Natomiast w dawnej Puszczy Perstuńskiej, a dziś Augustowskiej, w XV wieku pojawiły się niestałe osady bartników, kosiarzy, rybaków i osoczników. Po nich jako pierwsze stałe miejscowości powstały osady rudników i smolarzy sięgające początkami XVI wieku. Większość z nich powstała jednak w II połowie XVII wieku. W ciągu XVIII wieku, a zwłaszcza w II jego połowie powstały tu pierwsze wsie rolne, tworzące niewielkie wyspy w puszczy. W końcu XVIII i w XIX wieku powstają liczne drobne osady służby leśnej i następnie obsługi Kanału Augustowskiego. Miejscowości te zasiedliła w przewadze ludność polska (zwłaszcza rudnicy i smolarze nadali piętno polskie całej puszczy) z domieszką ruską.

Obszar puszczy poza częścią prywatnych jezior i łąk należał z przerwą (II połowa XVII i początek XVIII wieku - rządy kamedułów) do dóbr królewskich i aż do rozbiorów wchodził w skład powiatu grodzieńskiego w województwie trockim. Natomiast dzisiejszy Augustów po upadku Jaćwieży należał formalnie do Mazowsza, następnie od około 1409 roku do 1569 roku do Wielkiego Księstwa Litewskiego, a później do Korony i wchodził w skład ziemi bielskiej w województwie podlaskim (Wiśniewski 1967).

W 1392 roku Krzyżacy, próbując opanować ziemie pojaćwieskie, założyli nad rzeką Nettą u przeprawy dróg, ciągnących się z zachodu nad Niemen, zamek Metenburg, który niebawem zburzył Wielki Książę Witold. W końcu XV wieku w tym miejscu, leżącym w puszczy po wschodniej stronie Netty, założono komorę celną i karczmę. Natomiast po przeciwnej stronie rzeki J. Radziwiłł założył w 1526 roku drugą karczmę. Obsługiwały one szlak handlowy z Grodna do Prus. W 1546 roku królowa Bona próbowała na wschodnim brzegu założyć miasto Zygmunto. W 1555 roku starosta knyszyński P. Chwalczewski założył na zachodnim brzegu rzeki miasto Augustów, któremu w dniu 17 maja 1557 roku król Zygmunt August nadał prawo miejskie na wzór Magdeburga.

Augustów należał początkowo do niegrodowego starostwa knyszyńskiego, a od 1571 roku do nowo powołanego starostwa augustowskiego, którego starostwie rezydowali w pobliskiej Netcie. Starostwo to powstało na ziemiach pojaćwieskich, na skolonizowanym w XVI wieku pograniczu puszczy grodzieńskiej i ziem księstwa pruskiego. Miasto założono jako ośrodek usługowy przy drodze handlowej z Rusi do Prus. Zadaniem Augustowa było obsługiwanie karawan kupieckich przed ich wjazdem do puszczy lub po jej przekroczeniu. Nowe miasto

założono bowiem na samym skraju puszczy u przeprawy drogi handlowej. Drugą funkcją miasta była obsługa handlowa i rzemieślnicza a także administracyjna okolicznych wsi królewskich. Lokalizacja nowego ośrodka miejskiego była bardzo dogodna. Z trzech stron otaczają Augustów wody jezior Necka i Rospudy, Białego i Sajna oraz lasy Puszczy Perstuńskiej, a od południa i południowego zachodu najbardziej żyzne w tym regionie pola Netty, Żarnowa, Biernatek.

Samo miasto umieszczono na niezbyt dogodnych piaszczystych wydmach dość bagnistego południowego brzegu rzeki Netty, tuż obok jeziora Necko. Miasto otrzymało dwa rynki i siatkę ulic (rys. 4).^{*} Regularność prostokątnego kształtu miasta naruszały tereny podmokłe. Ulice biegnące z rynku głównego na wschód i zachód były dłuższe, na północ i na południe - krótsze. Prostokątny kształt miasta odpowiadał prostokątnemu układowi pól, które obejmowały cztery bloki ciągnące się na południe od miasta ze wschodu na zachód. Miasto i pola przecinała wielka droga, która wchodziła do niego od północy, a wychodziła na zachód w kierunku Rajgrodu. Przy rynku głównym i ulicach w siatce prętowej wyznaczono 589 placów. Miasto było rozległe. W "Kronice Sarmackiej" Włoch A. Gwagin w 1584 roku tak pisał: "Augustów miasto drzewiane, nowe, szerokim rozciąganiem idzie, od króla Zygmunta Augusta, od którego i nazwisko swe ma, założone". (Wiśniewski 1967).

Mieszkańcy nowego miasta w przytłaczającej większości zajmowali się rolnictwem. Oprócz nich licznie byli reprezentowani rzemieślnicy. Przeważali piekarze i rzeźnicy, mniej było kuśnierzy, szewców i krawców. Stosunkowo liczni byli kowale i kołodzieje, a także rzemieślnicy branży spożywczej. Wszystko to świadczy o tym, że rzemiosło było nastawione na obsługę drogi handlowej. Mniejsze znaczenie miała rzemieślnicza obsługa okolicznych wsi. Osobną kategorię ludności stanowili rybacy, którzy początkowo podlegali bezpośrednio urzędnikom króla, a dopiero później przeszli pod jurysdykcję miasta.

Ludność Augustowa stanowili głównie Polacy. Nie zachował się żaden spis, ale w różnych źródłach można spotkać sporo nazwisk. Są to w przeważającej większości nazwiska polskie. Wśród ludności polskiej mieszkającej w Augustowie i na jej przedmieściach duży procent stanowiła drobna szlachta. Osadnicy polscy pochodzili nie tylko ze wsi mazowieckich, ale również i z miast (Łomży, Nowogrodu, Wąsosza). Silna przewaga ludności polskiej spowodowała szybką polonizację osadników pochodzenia ruskiego. Proces ten był widoczny już w roku 1565, gdy osoby o nazwiskach ruskich miały często imiona typowe dla ludności polskiej. Polonizacja ta objęła także ziemie wzdłuż granicy pruskiej w kierunku północnym. W języku miejscowej ludności zwyciężył język polski w postaci gwary mazowieckiej, zacierając prawie zupełnie mieszane pochodzenie ludności (Wiśniewski 1967).

Miasto rozwijało się dynamicznie i w 1656 roku, tuż przed najazdem szwedzkim i zniszczeniem go przez Tatarów, posiłkujących hetmana Gosiewskiego, liczyło 486 domów. Zniszczenie Augustowa było olbrzymie. Zachowało się 5% domów sprzed najazdu. W 1662 roku w ruinach miasta mieszkało około 240 osób. Odbudowujące się miasto ponownie niszczy i wyludnia wojna północna i zaraza w latach 1710-1711. W XVIII wieku odbudowujący się systematycznie ze zniszczeń Augustów leży na granicy Korony i Wielkiego Księstwa Litewskiego. Po III rozbiorze Polski Augustów dostaje się pod panowanie pruskie

^{*} patrz wkładka

(1795-1807). Zostaje włączony do powiatu goniądzkiego w departamencie białostockim. W 1799 roku liczył 304 domy i 1987 mieszkańców. Miał regularnie rozplanowane place i ulice nie wybrukowane, ale zaopatrzone w wąskie drewniane chodniki (rynek i 11 ulic). Głównym zajęciem mieszkańców było nadal rolnictwo i przewóz towarów. W 1807 roku Augustów wszedł w skład Księstwa Warszawskiego i był siedzibą powiatu dąbrowskiego w departamencie łomżyńskim. Liczył już wtedy 3450 mieszkańców. Po Kongresie Wiedeńskim w 1815 roku wchodził w skład Królestwa Kongresowego. W 1816 roku powstaje województwo augustowskie z siedzibą władz w Suwałkach, a Augustów staje się siedzibą obwodu augustowskiego, który w 1842 roku przemianowany został na powiat augustowski. W 1820 roku miasto wraz z przedmieściami liczy 4311 mieszkańców i 637 domów (Miasta Polski w tysiącleciu, 1965).

Wojna celna pomiędzy Rosją a Prusami zadecydowała o przystąpieniu w 1823 roku do budowy Kanału Augustowskiego, który miał połączyć Wisłę z Niemnem i dalej kanałem budowanym przez Rosję z portem w Windawie dla umożliwienia spławu zboża z pominięciem Gdańska. Budowa kanału związana była z działalnością korpusu inżynierów wojskowych gen. Haukego. Główna rola przy projektowaniu i budowie kanału przypadła I. Prądzyńskiemu (Bloch 1967). Wraz z budową kanału projektowano rozbudowę miasta. Zamierzano je uporządkować i wznieść budynki biurowe dla władz portowych, a także dla władz wojewódzkich, które miano przenieść z Suwałk.

Plan urbanistyczny zachowujący dawny rynek z funkcją handlową i projektowany nowy przy śluzie kanałowej dla dzielnicy rządowej wraz z projektami gmachów sporządził H. Marconi. Głównym celem jego projektu było nie tylko prawidłowe przystosowanie miasta do jego nowych funkcji, ale także świadomie przeprowadzona kompozycja architektoniczna. Harmonijnie i taktownie zamierzano połączyć nową dzielnicę z przebudowanym starym organizmem miejskim (Szafer, Trzebiński 1953, Szafer 1967).

Przed Augustowem, który teraz znalazł się na skrzyżowaniu kanału spławnego z wybudowanym w tym okresie traktem warszawsko-petersburskim, otworzyły się perspektywy świetnego rozwoju. Nieduże, trzytysięczne miasto, żyjące głównie z rolnictwa i drobnego handlu, miało się stać ważnym ośrodkiem gospodarczym i administracyjnym. Budowa kanału ożywiła miasto dzięki napływowi robotników i rzemieślników. Zaczął się rozwijać przemysł i handel. Powstały małe garbarnie, browar, tartak, magazyny soli, tytoniu, składy drewna. Wybuch Powstania Listopadowego i jego upadek zmieniły warunki polityczne i gospodarcze, zrezygnowano z przeniesienia władz wojewódzkich do Augustowa. Kanał Augustowski ukończono po powstaniu, ale nie odegrał on poważniejszej roli gospodarczej zwłaszcza, że zaniechano budowy Kanału Windawskiego. W tych okolicznościach spełzły na niczym zamiary przekształcenia Augustowa w duże, dobrze funkcjonujące miasto portowe (Szafer 1967).

Wybudowane wtedy obiekty (pocztą, kanał i budowle z nim związane) są ważnymi zabytkami polskiej myśli urbanistycznej i sztuki budowlanej, chętnie zwiedzanymi przez turystów. Kanał Augustowski jest jedynym zabytkiem sztuki budownictwa wodnego w Europie I połowy XIX wieku. Dziś świadczy on o wysokim poziomie polskiej myśli technicznej oraz umiejętnościach polskich inżynierów wojskowych i cywilnych. Budowle kanału mają piękny wystrój architektoniczny.

Komory osiemnastu śluz wyłożono czerwoną cegłą, natomiast ich korony zwieńczono jasnymi ciosami kamiennymi. Całość harmonizuje z zielenią otoczenia. Każda śluza była wyposażona w most zwodzony oparty na wysokich słupach kamiennych oraz charakterystyczny domek strażnika kanałowego. Dziś kanał służy przewozom drewna do tartaku w Augustowie oraz obsługuje lokalny pasażerski ruch turystyczny w okolicach Augustowa, wynoszący kilkanaście tysięcy osób rocznie (Kupiec 1973).

W 1837 roku województwo augustowskie przemianowano na gubernię, a w 1866 roku podzielono gubernię augustowską na suwalską i łomżyńską. Augustów będący siedzibą władz powiatowych, zarządu budowy kanału, czterech kościołów (katolickiego, prawosławnego, unickiego i ewangelickiego) systematycznie się rozwija i powiększa liczbę mieszkańców, co wynika z poniższego zestawienia:

Lata	1860	1869	1890	1897	1910
Liczba mieszkańców	8130	10664	9951	12743	11818

W końcu XIX wieku Augustów uzyskuje połączenie kolejowe linią Grodno-Suwałki. Rozwojowi miasta sprzyja budowa dzielnic podmiejskich oraz koszar dla dużego garnizonu ułanów, liczącego około 4 tys. żołnierzy i oficerów. W czasie I wojny światowej miasto będące na linii walk wojsk rosyjskich i niemieckich ponosi duże straty. W połowie zostaje spalone, a ludność ewakuowana w głąb ziem rosyjskich. Po I wojnie Augustów zatracił charakter granicznego miasta garnizonowego. Likwidacja garnizonu oraz straty wojenne zmniejszyły liczbę mieszkańców miasta z 14 629 osób w 1913 roku do 8 762 osób w 1921 roku. Później w Augustowie stacjonował 1 Pułk Ułanów Krechowieckich im. Płk. Bolesława Mościckiego, liczący w pełnym stanie wojennym około 850 ludzi i tyleż koni (Koszyła 1967).

Odzyskanie niepodległości w 1918 roku i związane z tym zmiany polityczne i ekonomiczne stworzyły nowe, szerokie możliwości kontaktów gospodarczych ze wschodnimi, południowymi i centralnymi częściami kraju, co przyczyniło się do ożywienia gospodarczego miasta i jego rozwoju głównie dzięki eksploatacji drewna z Puszczy Augustowskiej i rozwoju turystyki.

Puszcza Augustowska była niemal w 100% własnością państwową. Rząd polski szczególnie dbał o jej racjonalną eksploatację. Nowy układ komunikacyjny powstały w wyniku przesunięcia granicy na wschód sprzyjał masowemu wywozowi drewna w głąb kraju (drewno celulozowe do Włocławka, kopalniane na Śląsk, opałowe do Warszawy), bezpośrednio do Prus, a poprzez nie do Gdańska i do innych krajów. Stabilizacja wyrębu drewna w Puszczy Augustowskiej stworzyła zapotrzebowanie na stałą siłę roboczą i transport. Pojawiła się grupa drwali i wozaków, wywodząca się głównie z ludności mieszkającej w puszczy. Z czasem część wozaków przeniosła się na stałe do Augustowa.

Ludzie ci wywarli dodatni wpływ na życie gospodarcze miasta. W związku z ich potrzebami rozwinęło się w mieście rzemiosło, m.in. rymarstwo, kowalstwo, kołodziejstwo, krawiectwo i szewstwo oraz

drobny przemysł w postaci tartaków, garbarni, młyna, tempertyniarni, cegielni kaflarni, mydlarni, rzeźni, masarni, mleczarni, mechanicznych warsztatów naprawczych.

Z usług rzemiosła zaczęła również korzystać wieś. Ożywił się handel artykułami przemysłowymi, który zaczął zaopatrywać także wieś, zwłaszcza w odzież. Eksploatacja drewna stworzyła więc pierwsze i najbardziej trwałe bodźce ożywienia gospodarczego Augustowa i okolicznych wsi. Spowodowała swoisty podział pracy. Ludność zalanej części powiatu, której ziemie nie odznaczały się zbyt dobrą glebą, pracowała głównie przy wyrębie, natomiast ludność zachodniej części powiatu, niemal zupełnie pozbawionej lasu, a odznaczającej się za to dość dobrymi glebami, zajęła się wyłącznie rolnictwem. Przy tym wsie położone bliżej Augustowa specjalizowały się w produkcji nabiału i drobiu, dalsze zaś w uprawach roślinnych: owies, pasze, zielonki, siano. W ten sposób wytworzył się lokalny rynek zbytu na konie i pasze (częściowo istniał on już wcześniej w związku ze stacjonującymi oddziałami ułanów). Miało to zasadniczy wpływ na rozwój i kierunki produkcji rolnej w Augustowskim (Fotowicz 1967).

W późniejszym okresie na rozwój Augustowa i okolicznych wsi szczególnie silny wpływ zaczęła wywierać turystyka. Piękne okolice Równiny Augustowskiej stanowiły doskonałe tereny dla turystyki, sportu i wypoczynku. Nadawały się one do wykorzystania zarówno w lecie, jak i zimą: w okresie letnim - kajaki, żaglówki, kąpiele i inne sporty wodne, a w zimie - narty, łyżwy, bojery. Połączenie kolejowe z centrum kraju, a zwłaszcza względnie niewielka odległość od Warszawy sprawiły, że w kraju zwrócono uwagę na możliwości wykorzystywania tych terenów na letniska i zimowiska. Od 1928 roku rozpoczęto kampanię propagandową, mającą na celu popularyzację wśród społeczeństwa zarówno naturalnego piękna tych ziem, jak i możliwości sportowych i emocji turystycznych.

Rozwój turystyki miał przede wszystkim duży wpływ na rozwój samego miasta. Augustów z racji swego położenia bezpośrednio nad pięknymi jeziorami oraz na samym skraju puszczy stanowi naturalne centrum wszelkiego ruchu turystycznego całej Równiny. Tu zaczynały się lub kończyły wszelkiego rodzaju spływy kajakowe i żaglowe, tu znajdowała się przystań statków kursujących po jeziorach i kanale, stąd też łatwo było organizować piesze wycieczki do puszczy. Toteż miasto zburzone w czasie I wojny światowej odbudowywało się i rozbudowywało głównie z nastawieniem na potrzeby turystyki. Ona to wywarła swój korzystny wpływ na charakter zabudowy Augustowa.

Miasto oddalone o 5 km od stacji kolejowej zaczęło się powoli do niej zbliżać. Za rzeką w stronę stacji zbudowano dzielnicę willową. Właściciele tych domów wynajmowali swoje mieszkania na całe lato turystom. Magistrat przeznaczył przedmieście, o nazwie Zarzecze-Bór, pod zabudowę letniskową. Dla wygody letników zbudował specjalnie nowy most, łączący Augustów z tym przedmieściem. Z funduszy magistratu zbudowano tu również schron na łodzie, kąpielisko z plażą i stadion sportowy. Jednocześnie nad jeziorem Necko, w pobliżu stacji kolejowej, Towarzystwo Krajoznawcze zbudowało duże schronisko turystyczne, obok którego w 1933 roku powstał ekskluzywny ośrodek wypoczynkowy Warszawskiego Yacht-Klubu. Oprócz tego w pobliżu centrum miasta, nad rzeką Netą, oddano do użytku niewielkie schronisko, z którego w dużej mierze korzystała młodzież szkolna.

W samym mieście dla wygody turystów zbudowano cztery hotele oraz dwa domy z tzw. pokojami umeblowanymi. Otwarto trzy restauracje, dwie cukiernie oraz kino. W centrum na skwerze im. Żwirki i Wigury urządzono kort tenisowy. Na potrzeby turystyki rozbudowana została również sieć sklepów, m.in. otwarto sklep fotograficzny, elektrotechniczny, rybaki, dwie apteki oraz cztery sklepy z winem i wódką. Konieczność usprawnienia komunikacji uwzględniającej potrzeby turystów spowodowała zorganizowanie w Augustowie dwóch spółdzielni autobusowych, które utrzymywały stałą łączność z Suwałkami, Grodnem, Łomżą i Białymstokiem oraz wypożyczały autobusy na prywatne wycieczki. Powstanie komunikacji autobusowej ożywiło kontakty Augustowa z jego zapleczem, zwłaszcza ułatwiając mieszkańcom wsi zakup artykułów przemysłowych. Obsługa turystów zwiększyła liczbę dość dobrze opłacanych miejsc pracy. W końcu lat trzydziestych w Augustowie corocznie przebywało około 6 tys. turystów. Zapotrzebowanie ich na wszelkiego rodzaju usługi było duże. Obecność turystów ożywiła również handel miejski, czego wyrazem był szybki rozwój sieci sklepów. O wpływie turystyki na handel świadczy gwałtowny wzrost obrotów takimi artykułami jak: cukier, ryż, herbata, mąka pszenna, których przedtem nie sprowadzano do Augustowa, lub w niewielkich tylko ilościach (Fotowicz 1967).

Turystyka miała także duże znaczenie dla wsi augustowskiej. Stwarzała ona nieznane tu dotychczas zapotrzebowanie na produkty spożywcze, przede wszystkim na nabiał i drób. Pogłębiło to zarysowującą się zaraz po I wojnie światowej specjalizację wsi augustowskiej. Wsie położone w pobliżu miasta nastawiły się głównie na produkcję mleka, masła, jaj i drobiu, dalsze zaś zajęły się uprawą zbóż (w tym mało znanej i nie rozpowszechnionej tu dotychczas pszenicy) i hodowlą cieląt, a zwłaszcza trzody chlewnej, zainicjowało to upowszechnienie się tutaj uprawy ziemniaków.

Okres dwudziestolecia międzywojennego charakteryzował się stałym i systematycznym wzrostem liczby mieszkańców Augustowa, w 1931 roku miasto liczyło 12 009 mieszkańców, a w 1939 roku 17 900 osób. Wraz ze wzrostem liczby ludności miejskiej zmieniała się w sposób zasadniczy struktura źródeł jej utrzymania. Rozwijający się Augustów zaczął stopniowo zatracać charakter osady rolniczej. Rozszerzające się możliwości pracy najemnej w rzemiośle, przemyśle, handlu, usługach, komunikacji, administracji oraz pracy we własnych warsztatach i sklepach sprawiły, że w coraz większej mierze podstawą utrzymania mieszkańców miasta stawała się praca poza rolnictwem. W 1921 roku utrzymywało się z rolnictwa wyłącznie 31,2% ludności miasta, natomiast dziesięć lat później procent ten zmniejszył się do 22,7%, a w 1939 roku wynosił już tylko 15,2%. Absolutna liczba utrzymujących się wyłącznie ze źródeł rolniczych uległa nieznacznym zmianom (w 1921 roku 2742 osoby, w 1931 roku - 2754 osoby, w 1939 roku - 2700 osób) co wskazuje, że zasadniczy wpływ na strukturę zawodową augustowian wywarła ludność napływowa, która z reguły utrzymywała się już z pracy pozarolniczej (Fotowicz 1967).

W Augustowie stosunkowo największe możliwości pracy poza rolnictwem stworzył rozwijający się drobny przemysł i rzemiosło, zwłaszcza takie jego rodzaje jak: krawiectwo, szewstwo, budownictwo, kowalstwo i wszelkiego rodzaju przetwórstwo spożywcze. W 1921 roku z rzemiosła i drobnego przemysłu utrzymywały się 2264 osoby, ale już w 1931 roku stanowiło ono podstawę utrzymania dla 5109 osób. Rozwój rzemiosła i drobnego przemysłu w mieście bezpośrednio był związany z potrzebami okolicznych wsi. Oprócz rzemiosła i przemysłu

ożywienie nastąpiło również w handlu, który nie tylko zaspokajał potrzeby turystów. Prowadzony był także handel wymienny ze wsią, co dla miasta miało pierwszorzędne znaczenie, ponieważ był powszechny i stały. On to m.in. zaczął przeobrażać Augustów, który stał się centrum handlowo-usługowym dla wsi. Rozwijający się handel stanowił dla mieszkańców Augustowa trzecie poważne źródło utrzymania. W 1931 roku utrzymywało się z tej formy działalności 10% ludności. Handlem w mieście zajmowała się głównie ludność żydowska, która stanowiła 1/4 ogółu mieszkańców. Wraz z ożywieniem miasta nastąpił rozwój administracji, sądownictwa, służby zdrowia, szkolnictwa oraz komunikacji (kolejowa i autobusowa). Łącznie dziedziny te stanowiły źródło utrzymania dla 12,4% ludności miejskiej. Była to na ogół grupa ludzi dobrze uposażonych, której potrzeby wywierały duży wpływ zarówno na miasto, jak i na okoliczne wsie. Tak więc w miarę upływu lat w Augustowie mieszkano coraz więcej osób utrzymujących się ze źródeł pozarolniczych. Ludzie ci zmuszeni byli do zaopatrywania się w produkty żywnościowe na targu. Dzięki temu miasto stawało się bardziej chłonnym rynkiem dla okolicznego rolnictwa (Fotowicz 1967).

Ludność Augustowa brała czynny udział w walkach narodowo-wyzwoleńczych. W powstaniu listopadowym korpusem partyzanckim, liczącym około 1200 ludzi, dowodził J. Zaliwski. W czasie powstania styczniowego dowódcą sił zbrojnych w Augustowskim był płk K. Ramotowski-Wawer, uczestnik powstania listopadowego. W okresie II wojny światowej Niemcy założyli w Augustowie obóz karny, czynny od września 1941 roku do lipca 1944 roku. Przebywało w nim przeciętnie po 120 osób. Pod miastem, w Szczebrze rozstrzelano we wrześniu 1941 roku około 8 tys. osób: Polaków, Żydów z Augustowa i Suwałk, jeńców cudzoziemców. W Puszczy Augustowskiej działały aktywnie oddziały partyzanckie Armii Krajowej, które przeciwstawiały się ludobójczym poczynaniom Niemców. Po wydarzeniach tych pozostały pamiątki w postaci mogił i miejsc pamięci.

2.4. Augustów po II wojnie światowej

Druga wojna światowa przyniosła miastu duże zniszczenia. Zostało wyzwolone przez Armię Czerwoną 25 października 1944 roku, jednak do ofensywy styczniowej w 1945 roku pozostawało w strefie przyfrontowej. Zostało zniszczone w 70%. W czasie największego bombardowania 21 lipca 1944 roku życie straciło wielu mieszkańców. W dwa lata po wyzwoleniu Augustów liczył zaledwie 8338 osób.

Jak wynika z poniższego zestawienia, w okresie ostatniego czterdziestolecia zaludnienie miasta systematycznie rosło i w 1986 roku osiągnęło 27,4 tys. osób.

Lata	1946	1950	1960	1970	1980	1986
Liczba ludności	8338	10214	14456	20165	24050	27423

Wzrost ten odbywał się głównie wskutek napływu ludności z okolicznych obszarów wiejskich. Napływ ludności z innych miast, jak

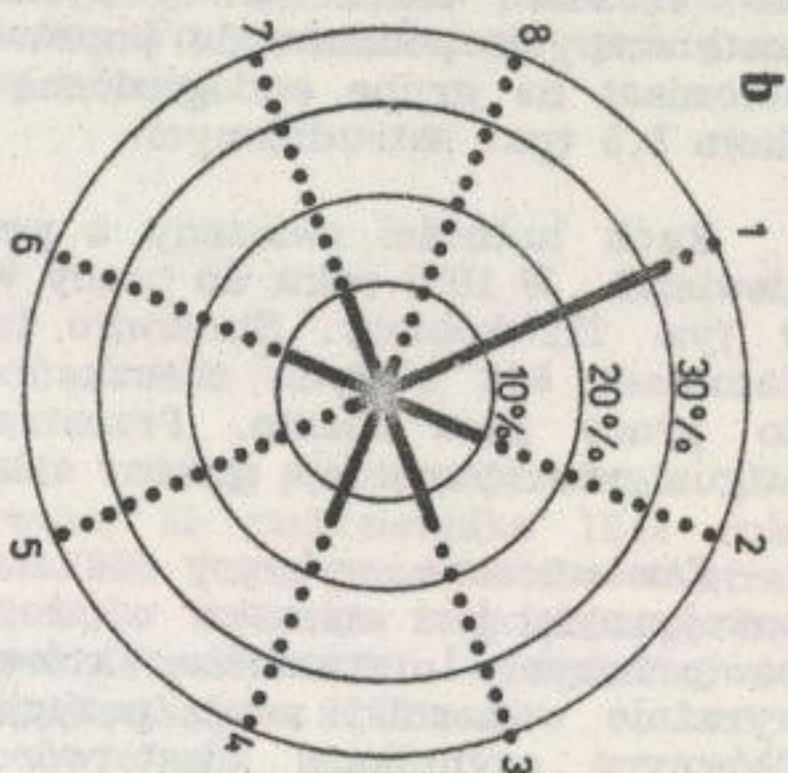
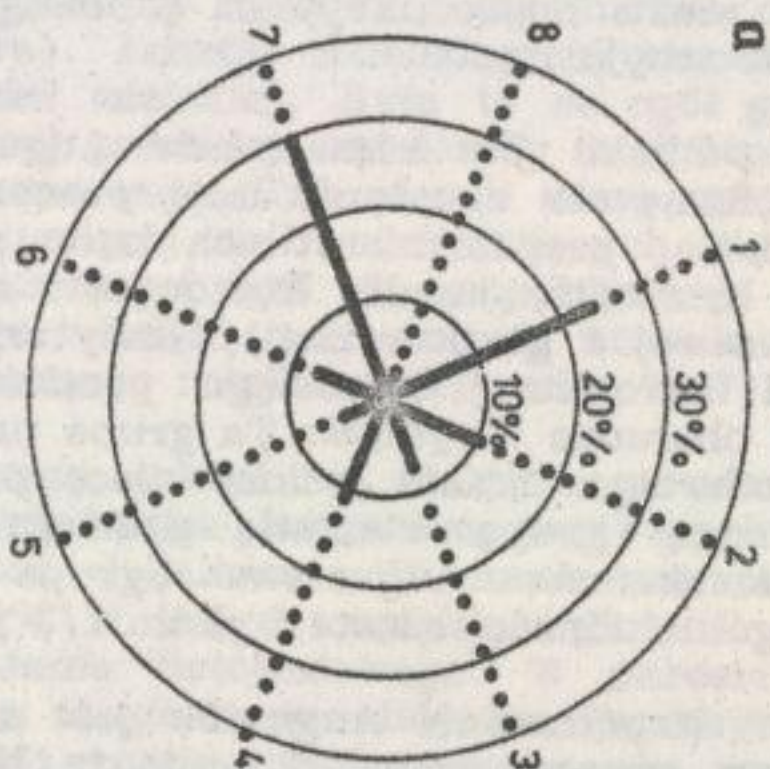
również przyrost naturalny odegrały mniejszą rolę w tym procesie. Współczesne społeczeństwo Augustowa jest społeczeństwem młodym. Ludność w wieku przedprodukcyjnym stanowi 30,8% ogółu mieszkańców miasta. Stosunkowo mały jest udział ludności w wieku emerytalnym (10,4%). Najlichniesza grupa - to ludzie w wieku produkcyjnym. Liczy ona około 15,5 tys. osób i stanowi 58,8% ludności miasta. W tej grupie ludności podobnie jak wśród dzieci i młodzieży udział mężczyzn i kobiet jest w zasadzie wyrównany. Niewielkie różnice na korzyść chłopców (około 250 osób) występują w wieku przedprodukcyjnym i kobiet (około 450 osób) w wieku produkcyjnym. Natomiast w wieku poprodukcyjnym przewaga kobiet nad mężczyznami jest prawie trzykrotna.

Blisko 37% mieszkańców Augustowa pracuje zawodowo. Dla miasta podstawowe znaczenie mają pracownicy zatrudnieni w przemyśle i rzemiośle, przedsiębiorstwach inwestycyjnych i budowlanych, transporcie i łączności, handlu hurtowym i skupie, administracji pozalokalne (terenowej i gospodarczej), instytucjach kulturalnych, socjalnych i opieki zdrowotnej o zasięgu pozalokalnym, w szkolnictwie średnim oraz w obsłudze turystów. Ta grupa pracowników decyduje o rozwoju gospodarczym miasta i liczy nieco ponad 2/3 ogółu czynnych zawodowo. Drugą grupę stanowią pracownicy zatrudnieni w obsłudze samych mieszkańców Augustowa (grupa endogeniczna). Stanowią oni 13,5% ogółu ludności miasta i około 1/3 pracujących zawodowo.

Współcześnie Augustów jest miastem dobrze rozwiniętym pod względem gospodarczym. Pracuje tu blisko 10 tys. osób. Na grupę egzogeniczną przypada prawie 6,5 tys. osób. Należy jednak zwrócić uwagę, że liczba ta jest obniżona ze względu na pominięcie wielkości zatrudnienia w prywatnej obsłudze turystów, co w przypadku Augustowa ma istotne znaczenie. Uzyskane informacje nie dają jednak dostatecznych podstaw do poprawnego oszacowania tego zatrudnienia. Natomiast na grupę endogeniczną (obsługującą samo miasto) przypada około 3,5 tys. zatrudnionych.

Ruch ludności związany z przyjazdami i wyjazdami do pracy jest niewielki. W 1983 roku do pracy w Augustowie przyjeżdżały 763 osoby, w tym 222 kobiety. Stanowiło to 7,5% ogółu pracujących w mieście. Natomiast 604 stałych mieszkańców, w tym 216 kobiet, wyjeżdżało do pracy poza miasto. Przestrzenny zasięg dojazdów do pracy w Augustowie wyznaczają główne szlaki komunikacyjne.

Zamieszczone wykresy wskazują (rys.5), że Augustów w okresie powojennym jest miastem o złożonych funkcjach. Wyraźną przewagę ma przemysł i rzemiosło, które w okresie kilkunastu ostatnich lat wyraźnie wzmocniły swoją pozycję w strukturze grupy egzogenicznej. Głównymi czynnikami miastotwórczymi Augustowa są obecnie zakłady przemysłowe, one to są poważnym źródłem zarobków zarówno dla miejscowej, jak i okolicznej ludności. Po wojnie odbudowano i zmodernizowano tartak w Lipowcu, który obecnie jest jednym z najnowocześniejszych i większych tego typu tartaków w Polsce. Wybudowano też szereg innych nowoczesnych zakładów przemysłowych, takich jak: fermentownia tytoniu, fabryka obuwia, wibrobetoniarka CRS, zakład spółdzielni przemysłu ludowego i artystycznego "Postęp", wytwórnia wód gazowanych, rzeźnia, masarnia, zakład spółdzielni odzieży dziecięcej, nowoczesna fabryka cegły sylikatowej, baza portowo-remontowa wraz z nowoczesnym portem. Augustowskie Przedsiębiorstwo Budowlane wykonuje wszelkie prace budowlane nie tylko we własnym mieście, ale także w okolicznych wsiach oraz w Sejnach i Dąbrowie. Powstało też wiele mniejszych zakładów zapewniających pracę mieszkańcom miasta.

Rys. 5. Wykres strukturalny grupy egzogenicznej. a. dla 1965. roku wg R. Jędrzejewskiego (1967), Oznaczenia: 1. przemysł i rzemiosło, 2. budownictwo, 3. komunikacja i łączność, 4. obrót towarowy, 5. administracja i organizacje społeczne. 6. urzędy kulturalne i socjalne, 7. szkolnictwo, 8. inne b. dla 1983 roku wg autora, Oznaczenia: 1. przemysł i rzemiosło, 2. budownictwo, 3. transport i łączność, 4. handel, 5. administracja, organizacje społeczne, finansowe i ubezpieczenia. 6. urzędy kulturalne, socjalne i ochrony zdrowia, 7. oświata i wychowanie, 8. turystyka i wypoczynek

Pozostałe funkcje Augustowa są w zasadzie dość typowe dla tego rodzaju ośrodków miejskich. Po reformie administracyjnej kraju w 1975 roku Augustów przestał być miastem powiatowym i znalazł się w nowo powstałym województwie suwalskim. Zbiegło się to w czasie z podjętą próbą przekształcenia miasta w ważny ośrodek turystyczno-uzdrowiskowy, zainicjowaną przez władze byłego województwa białostockiego. Na mocy rozporządzenia Rady Ministrów z 24 grudnia 1970 roku miasto otrzymało uprawnienia miejscowości uzdrowiskowej. W przyszłości w Augustowie powstać ma dzielnica sanatoryjna. Składać się ona będzie z zespołu obiektów sanatoryjno-wczasowych, które zostaną zbudowane na obszarze leśnym w granicach administracyjnych miasta między szosą sejneńską, Kanałem Bystrym i jeziorem Sajno. Obszar leśny przeznaczony na dzielnicę sanatoryjną ma kształt trapezu. Występuje tu specyficzny mikroklimat oraz w pobliżu zasoby wysokogatunkowej borowiny i wód mineralnych. Decyzją Ministerstwa Zdrowia i Opieki Społecznej z 18 lutego 1971 roku mają tu być leczone choroby narządów ruchu i choroby reumatyczne.

Dzięki sosnowym lasom powietrze jest bogatsze w tlen i żywiczne fitoncydy, mające zdolność zabijania bakterii chorobotwórczych (Badura 1981). Z tego względu Augustów i jego okolice mają duże znaczenie w profilaktyce i leczeniu pylicy górniczej. W przyszłej dzielnicy sanatoryjnej ma jednorazowo przebywać 3 tys. osób. W niektórych ośrodkach wypoczynkowych zakładów pracy podejmowane są już dziś próby doraźnego leczenia sanatoryjnego przebywających na wczasach osób, np. od stycznia 1977 roku w ośrodku wypoczynkowym budowlanych z Białegostoku podjęto taką działalność sanatoryjną dla 160 osób.

W okresie pierwszych kilku lat powojennych Augustów nie odgrywał większej roli w ruchu turystyczno-wypoczynkowym (Kowalik 1967). Równina Augustowska uznana przed wojną za jedno z najbardziej atrakcyjnych terenów poszła w zapomnienie, przyćmiona nowym, nieznany i bardziej przystępnym w tym okresie dla turystów polskich Pojezierzem Mazurskim. W ciągu ostatnich kilkunastu lat nastąpiło ponowne odkrycie piękna jezior i lasów augustowskich, wskutek czego gwałtownie wzrósł ruch turystyczno-wypoczynkowy. Mimo że dane dotyczące jego wielkości są bardzo rozbieżne, nie ulega wątpliwości, że aktualna jego wielkość stwarza poważne trudności w odpowiednim zagospodarowaniu miasta pozwalającym na przyjęcie rosnącej z roku na rok liczby turystów i wczasowiczów. Daje jednak szansę na wybitcie się turystyki na dominującą funkcję miastotwórczą Augustowa.

W istniejących typologiach funkcjonalnych miast opartych na funkcjach dominujących (Jerczyński 1977) Augustów zaliczany jest do miast o zrównoważonej funkcji miejsca pracy i zamieszkania oraz określany jako ośrodek usługowo-przemysłowy. W ostatnich latach nie zmienił on swojego charakteru funkcjonalnego, aczkolwiek w usługach można zaobserwować wyraźne przesunięcie od dominujących w 1973 roku usług materialnych w kierunku usług niematerialnych w 1983 roku.

Miasto spełnia funkcje usługowo-produkcyjne wobec stosunkowo niewielkiego zaplecza. Funkcje usługowe są bardzo różnorodne, ponieważ w promieniu 30 kilometrów nie ma żadnego miasta. Augustów zatem - to dla okolicznych rolników nie tylko ośrodek władz gminnych, ale przede wszystkim jedyne miejsce wymiany towarowej.

Miasto owe stanowi bardzo chłonny rynek zbytu na artykuły żywnościowe i dlatego w dni targowe można spotkać w mieście rolników

ze wsi oddalonych o 20-30 kilometrów na wschód, południe i zachód. Tradycyjne jarmarki, zwłaszcza w okresie jesiennym i w zimie, ściągają tu ponad 6 tys. ludzi. W dni targowe panuje też ruch w rzemieślniczych zakładach ślusarskich, elektromechanicznych, elektrotechnicznych, wulkanizatorskich, zegarmistrzowskich, gdzie rolnicy z powodu braku takich zakładów w swoich wsiach są zmuszeni naprawiać tu swój sprzęt (Jędrzejewski 1967).

Augustów jest też jedynym węzłem komunikacji kolejowej i autobusowej dla owego regionu. Miasto pośredniczy w dostawach dla rolników towarów sprowadzanych z innych części kraju i w wywozach miejscowej nadwyżki płodów rolnych. Jest ono też stacją początkową i docelową podróżujących mieszkańców swojego regionu. W ostatnich latach przejmie Augustów coraz bardziej rolę ośrodka turystycznego i rozrządowego w stosunku do ruchu zmierzającego w kierunku okolicznych jezior i lasów.

Funkcje produkcyjne miasta koncentrują się na wykorzystaniu miejscowych surowców, czego przykładem jest tartak i fermentownia tytoniu oraz inne mniejsze zakłady m.in. młyny czy mleczarnie. Tartak daje okolicznym rolnikom możliwość dodatkowego zarobku przy wywózce drewna.

Większy wpływ na rolnicze zaplecze wywiera fermentownia tytoniu. W bliższym i dalszym zapleczu miasta uprawy tytoniu zajmują około 5% najlepszych gruntów ornych. Przynoszą one rolnikom poważny dochód. Liczne suszarnie tytoniu są prawie od stu lat charakterystycznym elementem krajobrazu wsi augustowskiej. Duże znaczenie dla rolniczego zaplecza mają takie mniejsze zakłady przemysłowe, jak wymieniona już mleczarnia, młyny i rzeźnia.

Wraz z rozwojem gospodarczym miasto rozrosło się przestrzennie, powiększając w okresie powojennym prawie o 100% zajmowaną powierzchnię, która obecnie wynosi około 81 km². Wybudowane zostały nowe dzielnice willowe i wypoczynkowe oraz nowoczesne dzielnice mieszkaniowe (bloki). Poprawiła się w sposób znaczący sytuacja mieszkaniowa ludności miasta. W 1985 roku na jedno mieszkanie, o średniej powierzchni 54 m² przypada przeciętnie 3,5 izby. Każdy mieszkaniec Augustowa dysponuje średnio w skali miasta jedną izbą. Świadczy to o istnieniu znacznych zasobów mieszkaniowych, które mogą być wykorzystane do prywatnej obsługi noclegowej przybywających do Augustowa turystów i wczasowiczów.

3. TURYSTYKA W ŻYCIU I GOSPODARCE AUGUSTOWA

3.1. Funkcja turystyczna w przestrzeni miejskiej

Jedną z dróg prowadzących do określenia funkcji turystycznej miast jest analiza przestrzeni miejskiej. W literaturze spotykamy prace dwojakiego rodzaju: badania obejmują całe miasta w ich granicach administracyjnych, albo obejmują jedynie wybrane losowo, reprezentacyjne obszary miasta. To drugie ujęcie zwiększa zasięg badań, głównie w dużych miastach i jest mniej pracochłonne. W wypadku małych miast optymalne wyniki można uzyskać, wykonując jedynie pełne, szczegółowe zdjęcie użytkowania przestrzeni miejskiej. Tak też postąpiono w niniejszej pracy.

Badania terenowe przeprowadzono przy wykorzystaniu podkładów sytuacyjno-wysokościowych w skali 1:5 000. Inwentaryzacji badanej przestrzeni dokonano na podstawie instrukcji użytkowania ziemi zaproponowanej przez Liszewskiego (1977), do której wprowadzono pewne zmiany i uzupełnienia, mające na celu uwypuklenie funkcji turystycznej Augustowa. W tym celu wydzielono z terenów usługowych odrębną grupę użytkowników - tereny turystyczne (tab. 1).

W początkowej fazie opracowania wykonano barwny czystorys mapy, a następnie analizowany obszar podzielono na równopowierzchniowe jednostki bilansowe - kwadraty. Takie ujęcie wyeliminowało problem zmienności w czasie granic administracyjnych, a jednocześnie zwiększyło stopień porównywalności niniejszej pracy. Ogółem wyróżniono 1471 pól badawczych o powierzchni 6,25 ha każde. Za punkt przyłożenia siatki kwadratów obrano, podobnie jak i w pracy Werwickiego (1973), środek ciężkości rynku - centralnego placu miasta. W Augustowie taką rolę spełnia plac Janka Krasickiego.

Przeprowadzone badania terenowe, a następnie opracowania kameralne, pozwoliły określić wielkość i znaczenie poszczególnych form i grup terenów, a tym samym sposób gospodarowania przestrzenią miejską Augustowa. Głównym jednak celem tej części pracy było określenie struktury przestrzennej miasta oraz przedstawienie w tej strukturze roli i miejsca terenów turystycznych.

Podstawowym elementem analizy stała się funkcja, jaką każde z podstawowych pól badawczych (kwadratów) pełni w organizmie miejskim. Problematyka związana z fizjonomią i intensywnością użytkowania poszczególnych form terenu poruszana jest marginesowo i ma jedynie charakter uzupełniający.

Tabela 1

Klasyfikacja terenów turystycznych i klucz oznaczeń

Główne grupy użytkowników	Klasyfikacja funkcjonalna terenów miejskich	Klasyfikacja fizjonomiczna terenów miejskich
Tereny turystyczne (T)	1. Tereny turystyczne ogólnodostępne 2. Tereny turystyczne o ograniczonej dostępności	TNt - baza noclegowa trwała otwarta; TNs - baza noclegowa sezonowa, otwarta; TNz - baza noclegowa zamknięta; TNr - tereny sportu i rekreacji (boiska, sale gimnastyczne itp.); TNw - tereny sportu i rekreacji wodnej (baseny, plaże, przystanie wodne, stacje itp.).

Źródło: Opracowanie własne

Przeprowadzona analiza zdjęcia użytkowania ziemi wykazała, że obecny obszar Augustowa w swych granicach administracyjnych zajmuje powierzchnię 8 117,81 ha. Szczegółowy bilans terenów miejskich, a także udział poszczególnych form użytków wśród terenów zainwestowanych i wolnych, zamieszczono w tabeli 2. Omówioną przestrzeń podzielono na dwie grupy terenów: tereny zainwestowane, decydujące o miejskim sposobie użytkowania, i tereny wolne, charakterystyczne dla obszarów generalnie niemiejskich. Na podkreślenie zasługuje niewielki udział pierwszej z wymienionych grup: wynosi on 12,4% powierzchni administracyjnej miasta. Bezpośrednią tego przyczyną było włączenie w latach siedemdziesiątych w granice Augustowa dużych kompleksów lasów, jezior i użytków rolnych. Wiązało się to z rozciągnięciem na miasto w 1970 roku niektórych przepisów ustawy uzdrowiskowej, a zatem potrzebą ochrony i racjonalnego wykorzystania walorów leczniczych tego obszaru. Dla przykładu warto podać, że tereny zainwestowane zajmują porównywalne powierzchnie m.in. w uzdrowiskach Ziemi Kłodzkiej - średnio od 10 do 18% (Marczak, Wychowaniec 1985).

Analizując udział poszczególnych grup użytków wśród terenów zainwestowanych można stwierdzić, że zdecydowanie dominują tu tereny komunikacyjne, zajmujące ponad 41% (415 ha), co stanowi 5,1% całego obszaru miasta. Jest to grupa użytków odznaczająca się dużą terenochłonnością, dotyczy to zwłaszcza dróg o charakterze regionalnym, wychodzących z Augustowa w sześciu kierunkach, na które przypada ponad 42% terenów komunikacyjnych. Duży udział komunikacji lokalnej, również powyżej 42% spowodowany został zmianami administracyjnymi, w wyniku których w granicach miasta znalazło się kilka osiedli wiejskich wraz z otaczającymi je terenami rolniczymi i leśnymi. Na drogi o znaczeniu miejskim (ulice, place) przypada zaledwie około 15% terenów komunikacyjnych, co jest charakterystyczne dla miasta tej wielkości.

Nieco mniejsza powierzchnia przypada na tereny mieszkaniowe - 4,3% obszaru miasta i 34,7% terenów zainwestowanych. Wśród terenów mieszkaniowych zdecydowanie dominuje zabudowa o charakterze podmiejskim - 78,3%. Zabudowa wielorodzinna, którą tworzą głównie osiedla blokowe, zajmuje 15,2%. Najmniejsza powierzchnia przypada na zabudowę zagrodową, bo około 6,5%, a spotkać ją można głównie w osiedlach wiejskich przyłączonych do Augustowa. Taki charakter zabudowy sprawił, że w Augustowie obserwujemy stosunkowo małą gęstość zaludnienia, przypadającą na 1 ha terenów mieszkalnych. Wynosi ona zaledwie około 79 osób. Dla porównania: w miastach województwa opolskiego - około 102 osoby (Liszewski 1973), a we wspomnianych uzdrowiskach Ziemi Kłodzkiej od 200 do 424 osób.

Pozostałe grupy użytków wchodzących w skład terenów zainwestowanych zajmują zdecydowanie mniejsze i zbliżone do siebie powierzchnie. Wśród terenów produkcyjnych przeważają zakłady, które nie wpływają szkodliwie na środowisko naturalne. Jest to fakt niezwykle korzystny, jeśli się weźmie pod uwagę przyszły uzdrowiskowy charakter miejscowości. Przeprowadzona w latach osiemdziesiątych diagnoza stanu środowiska w Polsce również nie wykazała stanu zagrożenia równowagi ekologicznej na badanym obszarze (Kassenberg, Rolewicz 1985).

Tabela 2

Bilans użytkowania przestrzeni miejskiej Augustowa wg stanu
w lipcu 1986 r.

Główne grupy użytków	Powierzchnia	
	w ha	w %
Tereny zainwestowane ogółem		
-----	-----	-----
w tym:		
mieszkaniowe	347,95	4,3
produkcyjne	72,05	0,9
usługowe	45,22	0,6
turystyczne	61,97	0,8
komunikacyjne	414,80	5,1
zieleni zainwestowanej bez lasów	39,05	0,5
inne tereny zainwestowane	14,62	0,2
-----	-----	-----
Tereny wolne ogółem	7 122,12	87,6
-----	-----	-----
w tym:		
lasy	2 799,07	34,5
intensywne uprawy podmiejskie i użytki rolne	2 171,41	26,7
wody	2 092,37	25,7
nieużytki	59,30	0,7
-----	-----	-----
Ogółem tereny miejskie w grani- cach administracyjnych	8 117,81	100,0

Źródło: Badania terenowe, opracowanie własne

Wyłączenie z terenów usługowych obiektów turystycznych spowodowało znaczne, o ponad 50%, zmniejszenie ich powierzchni. Także pewna część tej grupy użytków nie znalazła odzwierciedlenia w bilansie ze względu na lokalizację placówek usługowych na parterach budynków mieszkalnych. Należy zwrócić uwagę na strukturę terenów usługowych; zdecydowanie dominują tu usługi o charakterze ponadlokalnym, powyżej 66%, podczas gdy na usługi podstawowe i ogólnomiejskie przypada po około 17% powierzchni tych terenów. Może to świadczyć o wysokiej randze Augustowa i jego wpływu na rozwój regionu. Na jeden ha terenów usługowych przypada około 605 mieszkańców.

Wydzielona grupa terenów turystycznych zajmuje 61,97 ha, co stanowi 0,8% powierzchni miasta i 6,5% terenów inwestowanych. Wśród terenów zainwestowanych większy obszar przypada tylko na tereny komunikacyjne, mieszkaniowe i nieznacznie - produkcyjne. Jednocześnie powierzchnia zajmowana przez tę grupę użytków jest znacznie większa od omówionych wcześniej terenów usługowych, co pozwala mówić o specjalizacji funkcjonalnej miasta. Grupę tę tworzą głównie obiekty bazy noclegowej zamkniętej. Na 1 ha tych terenów przypada około 42 mieszkańców stałych. Natomiast w ukształtowanych uzdrowiskach Ziemi Kłodzkiej od 218 do 564.

W badaniach terenowych nie stwierdzono występowania w Augustowie obiektów stricte uzdrowiskowo-sanatoryjnych. Tylko kilka ośrodków okresowo pełni funkcję leczniczą. Jednakże jest to działalność drugoplanowa i występuje poza sezonem letnim. Stąd ośrodki te zaliczono do terenów turystycznych.

Tereny zieleni miejskiej obejmują łącznie 35% powierzchni miasta, czyli najwięcej ze wszystkich wyróżnionych grup użytków. Na zielen zainwestowaną przypada jednak zaledwie 1,5% całej powierzchni tych terenów. Lasy wliczono w bilansie do terenów wolnych, wśród których zajmują blisko 40%. Tak duża powierzchnia terenów zielonych jest bardzo korzystna i sprzyja rozwojowi funkcji turystycznej, jak również w dalszej przyszłości uzdrowiskowo-sanatoryjnej. Na 1 ha użytków przypada zaledwie około 10 mieszkańców stałych.

Z pozostałych terenów wolnych bardzo dużą powierzchnię zajmują wody i tereny rolnicze, po około 26% powierzchni miasta i 30% terenów wolnych. Nieużytki zajmują znikomy obszar, poniżej 1%, co jest charakterystyczne dla większości miast.

Przeprowadzona analiza bilansu użytkowania ziemi w Augustowie skłania do wysnucia kilku spostrzeżeń o sposobie gospodarowania gruntami w tym mieście. Należy podkreślić bardzo duży udział terenów wolnych w ogólnej powierzchni miasta, co jest niezwykle istotne ze względu na przyszły, w dalszym ciągu tylko perspektywiczny, uzdrowiskowy charakter miejscowości.

Dla określenia funkcji turystycznej przydatne okazało się wydzielenie terenów turystycznych, zajmujących zdecydowanie większą powierzchnię od pozostałych terenów usługowych. Grupa ta wyraźnie zaznacza się w bilansie ogólnym, a przede wszystkim wśród terenów zainwestowanych. Należy jednak zaznaczyć, że przestrzeń turystyczna Augustowa nie ogranicza się jedynie do wymienionej grupy terenów miejskich. Łączna powierzchnia terenów służących turystyce, tzn. zielonych i wodnych, wynosi bowiem aż 61,5% obszaru miasta, dając pełniejszy obraz rangi Augustowa jako ośrodka turystycznego. Należy

także dodać, że pewna część terenów rolniczych, zwłaszcza pastwisk, a przede wszystkim łąk, okresowo jest wykorzystywana także przez różne formy turystyki.

Kolejnym etapem badań nad użytkowaniem ziemi było wyróżnienie typów terenów miejskich. Problematyka typologii szeroko omawiana jest w literaturze nie tylko geograficznej. Sama procedura typologii prowadzi do pewnej systematyzacji poprzez właściwy dobór cech, charakteryzujących w sposób najbardziej reprezentatywny całość rozpatrywanego zagadnienia. W efekcie otrzymuje się pewne wzorce - typy, skonstruowane na podstawie pojedynczych cech.

Za typ terenów miejskich w niniejszym opracowaniu przyjęto model terenu określony przez charakterystyczną strukturę użytkowania ziemi. Dokładniej, typ przedstawia zróżnicowanie funkcjonalne terenów, wyrażone miernikami ilościowymi, skonstruowanymi na podstawie ściśle określonych wartości liczbowych. Takie zawężenie pojęcia wynika m.in. z pominięcia w tej analizie zróżnicowania intensywności pionowej i poziomej, jak również fizjonomii użytków miejskich. Nie miało to jednak wpływu ujemnego na końcowy wynik całego opracowania.

W pracy zdecydowano się na wykorzystanie jednej z metod graficznych - typogramu Uhorcza (Uhorcza, Ostrowski 1972). Dla przedstawienia typologii terenów miejskich Augustowa skonstruowano typogram sześciocechowy (-osiowy). Przy jego konstrukcji wzięto pod uwagę wszystkie główne grupy użytków. Na osi "N" zaznaczono tereny mieszkaniowe i usługowe, które często występowały jednocześnie. Usługi, jak wspomniano, są niejednokrotnie zlokalizowane na parterach budynków mieszkaniowych. Tereny mieszkaniowe, obok komunikacyjnych, zajmują największy odsetek obszarów zainwestowanych. Oś "NE" obrazuje tereny techniczne, do których zaliczono trzy główne grupy użytków: tereny produkcyjne, komunikacyjne i inne zainwestowane. Oś "SE" zarezerwowano dla terenów turystycznych, będących odzwierciedleniem wiodącej funkcji miasta. Na pozostałych trzech osiach przedstawiono tereny wolne, zajmujące w powierzchni miasta prawie 88%. Tak więc na osiach "S" i "NW" znalazły się kolejno lasy (wraz z niewielką powierzchnią zieleni zainwestowanej) oraz wody, a więc tereny stanowiące bezpośrednie, nierozdzielne zaplecze i uzupełnienie obszarów turystycznych. Oś "SW" zarezerwowano dla terenów rolniczych, do których wliczono również nieużytki, nie mające w bilansie większego znaczenia.

Przy konstrukcji typogramów wykorzystano metodę Kostrowickiego (1972), tzn. ściśle wartości względne powierzchni poszczególnych użytków w danym kwadracie podzielono na pięć klas:

1 klasa	1,1 - 5,0%	powierzchni kwadratu
2 klasa	5,1 - 10,0%	
3 klasa	10,1 - 25,0%	
4 klasa	25,1% - 50,0%	
5 klasa	50,2 - 100,0%	

Klasa 5 w największym stopniu określa dany typ. Jeżeli dana cecha zajmuje mniej niż 1% powierzchni kwadratu, pomijano ją w analizie i typogramie. Taki rozkład wartości sprawił, że jedna cecha mogła przyjąć wartość piątej klasy.

Typologię przeprowadzono dla wszystkich 1 471 pól badawczych, określając w nich wiodący typ terenów. Ogółem wyróżniono 3 typy główne i 9 podtypów szczegółowych (tab.3). Na rys.6 przedstawiono najczęściej występujące postacie typów terenów miejskich Augustowa.

Typ A - Tereny miejskie wykształcone - zajmują około 5% powierzchni miasta. Tworzą go tereny zainwestowane, na które przypada minimum 75% powierzchni danego kwadratu. W typie tym wyróżniono 3 podtypy szczegółowe:

A₁ - mieszkaniowo-usługowy (M), składa się z dwóch głównych grup użytków: terenów mieszkaniowych i usługowych. Zajmuje największą powierzchnię spośród wyróżnionych w typie A podtypów - 76,7%.

A₂ - techniczny (P) - tworzą głównie tereny produkcyjne (związane przede wszystkim z przemysłem drzewnym), komunikacyjne i inne tereny zainwestowane (głównie gospodarka komunalna i tereny specjalne). Zajmuje on 1% powierzchni miasta, co jest zjawiskiem pozytywnym ze względu na turystyczny charakter Augustowa. O tym, że mamy do czynienia z ośrodkiem o takiej właśnie funkcji turystycznej, może świadczyć to, że wyróżniony jest jako trzeci w typie terenów miejskich wykształconych.

A₃ - turystyczny (T) zajmuje obszar miasta zbliżony do podtypu technicznego.

Typ B - tereny miejskie wykształcające się - charakteryzuje wyraźne przenikanie wpływów miasta i wsi. Jego istnienie uwarunkowane jest nierównomiernym wkraczaniem funkcji miejskich na obszary wiejskie, co pośrednio jest związane z wykorzystaniem uzbrojenia technicznego terenu. Typ ten zajmuje najmniejszą powierzchnię w Augustowie, łącznie tylko 4,35% obszaru miasta.

Typ C - tereny miejskie nie wykształcone - jest charakterystyczny dla obszarów wiejskich. Powierzchnia terenów zainwestowanych, w jednostkach przestrzennych zaliczanych do tego typu, nie przekracza 25%. Wydzielono zarówno typ C, jak i 6 tworzących go podtypów, ponieważ tereny wolne zajmowały blisko 88% obszaru miasta. Na typ C przypada łącznie blisko 90% powierzchni Augustowa. Dla omawianego obszaru szczególnie istotne jest występowanie podtypów: C₁ - leśnego, C₃ - wodnego i C₅ - leśno-wodnego, które wraz z podtypem A₃ - turystycznym - zajmują ponad 58% powierzchni administracyjnej miasta.

Na tej podstawie, jak również mając na względzie wcześniejsze spostrzeżenia dotyczące typu A, można jednocześnie stwierdzić, że mamy do czynienia z miejscowością, w której funkcja turystyczna jest dominująca. Należy także podkreślić dużą jednorodność użytków w poszczególnych kwadratach, co znajduje odzwierciedlenie na rysunkach prezentujących modele graficzne wydzielonych typów (rys.6). Mamy tu zatem przykład dużej specjalizacji funkcjonalno-przestrzennej terenów miejskich. Taka sama sytuacja występuje we wspomnianych uzdrowiskach sudeckich. Z punktu widzenia zarówno wiodącej funkcji ośrodka, jak i perspektywicznej funkcji uzdrowiskowo-sanatoryjnej jest ona niezwykle korzystna.

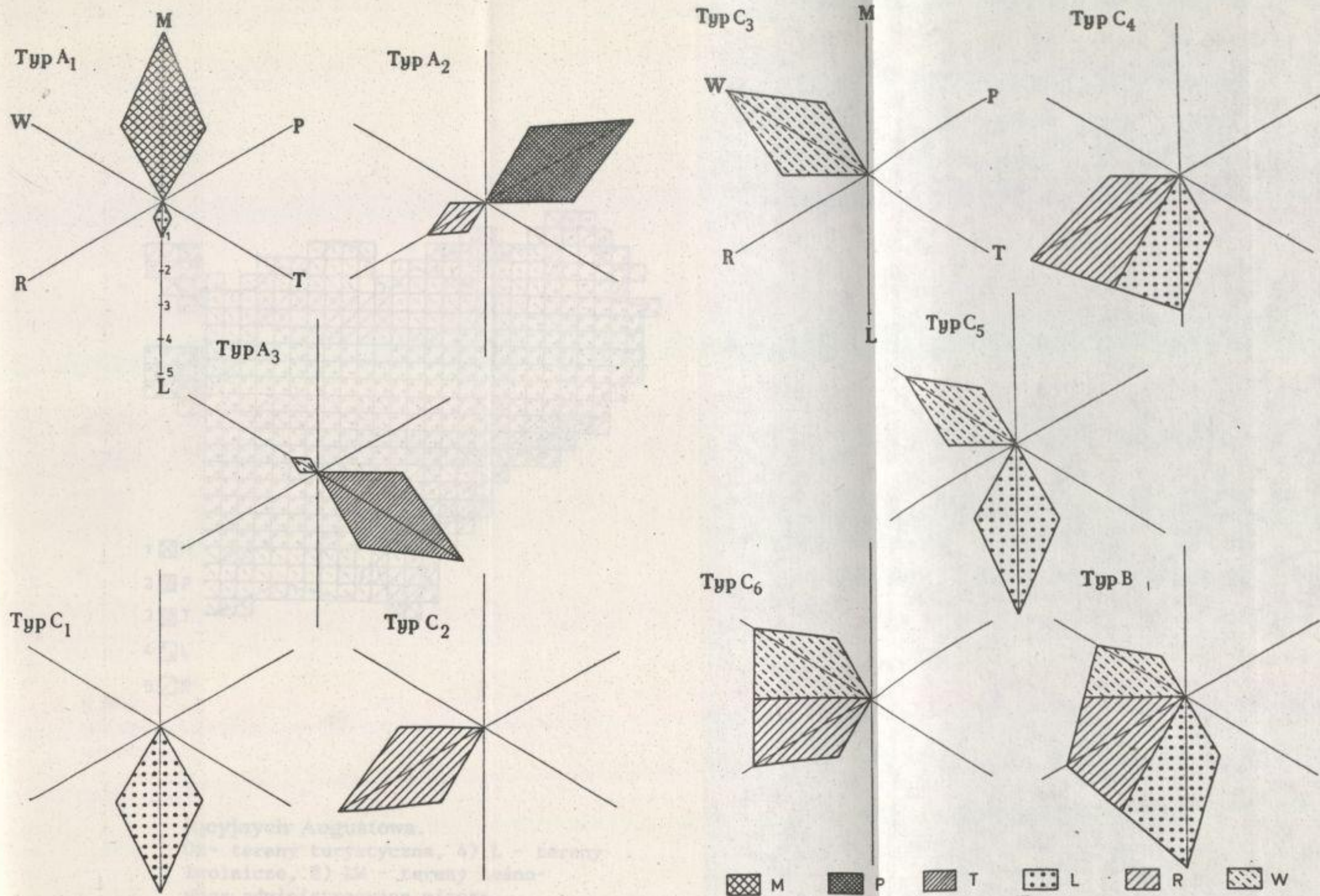
Złożony charakter przestrzeni miejskiej znajduje potwierdzenie w zróżnicowanym rozmieszczeniu wydzielonych typów terenów miejskich (rys.7). Typy te stały się podstawą wyróżnienia dzielnic funkcjonalnych Augustowa (rys.8). Przeprowadzenie regionalizacji, któ-

Tabela 3

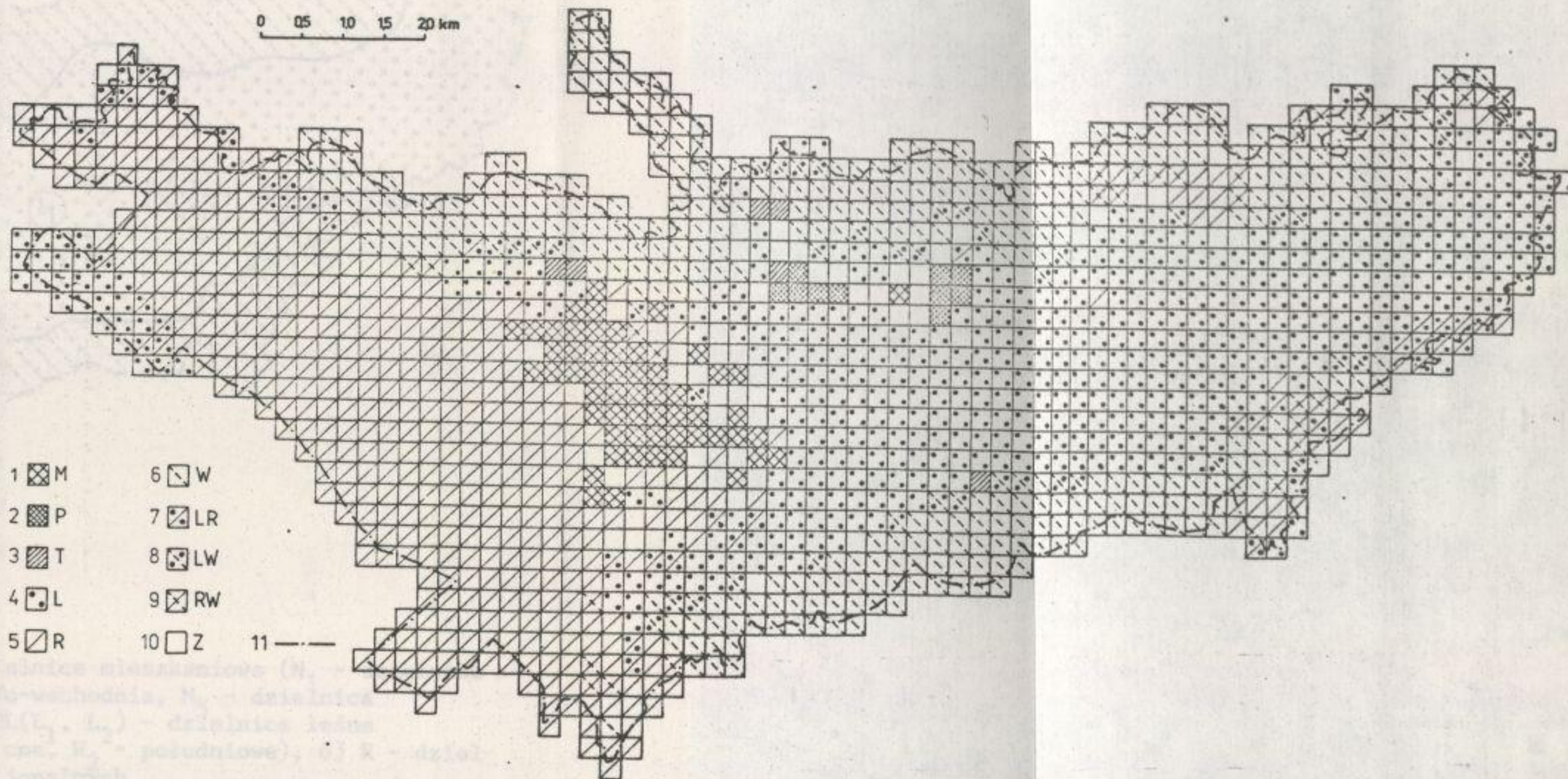
Typy terenów miejskich w Augustowie

Typy terenów miejskich	% powierzchni adminis- tracyjnej miasta
Typ A - tereny miejskie wykształcone	4,90
w tym:	
A ₁ - mieszkaniowo-usługowy (M)	3,81
A ₂ - techniczny (P)	0,68
A ₃ - turystyczny (T)	0,41
Typ B - tereny miejskie wykształcające się	4,35
Typ C - tereny miejskie niewykształcone	90,75
w tym:	
C ₁ - leśny (L)	31,20
C ₂ - rolniczy (R)	28,08
C ₃ - wodny (W)	23,38
C ₄ - leśno-rolniczy (LR)	2,79
C ₅ - leśno-wodny (LW)	3,06
C ₆ - rolniczo-wodny (RW)	2,24
Ogółem	100,00

Źródło: Badania terenowe, opracowanie własne.

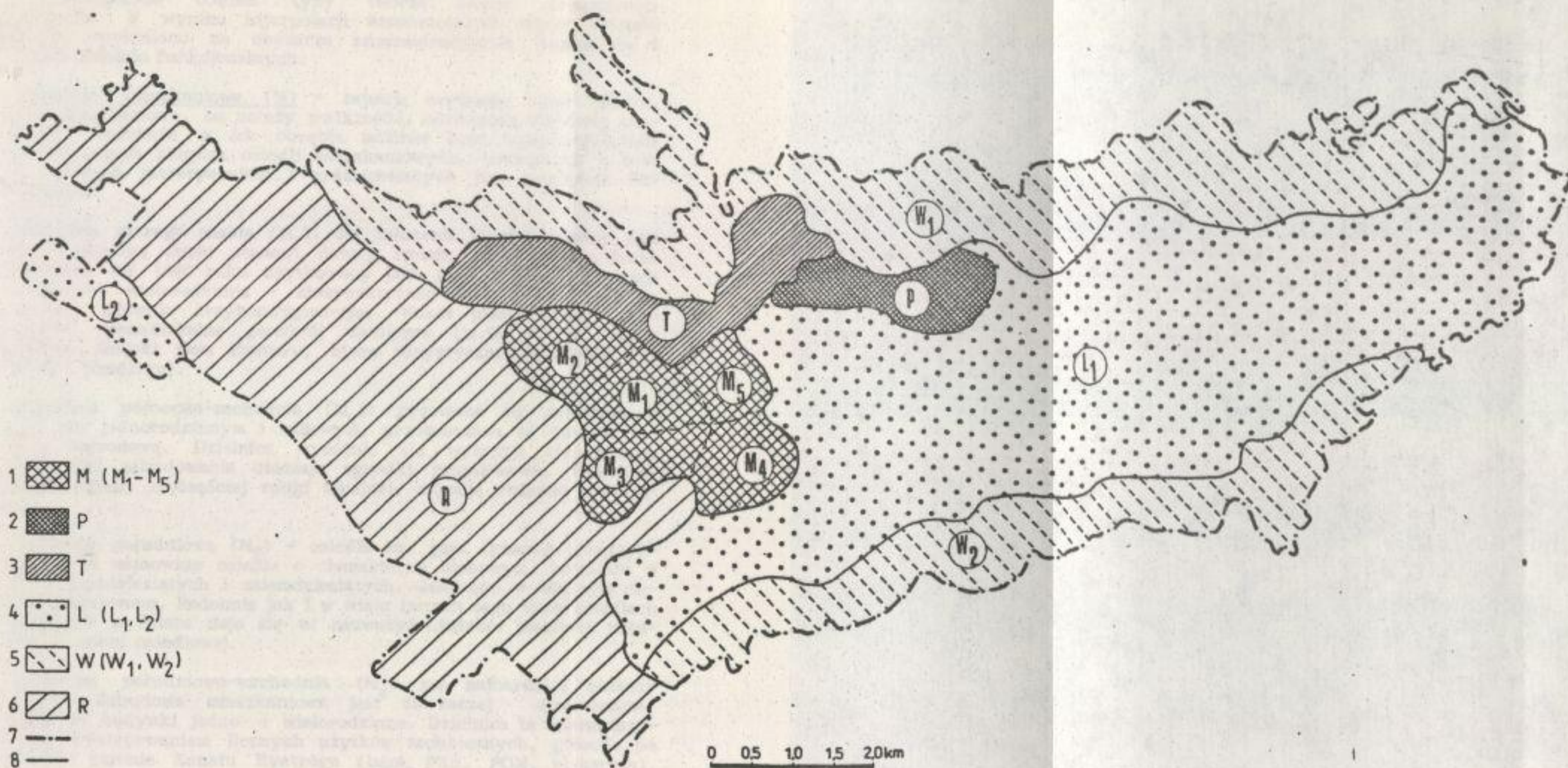

Rys. 6. Typy terenów miejskich Augustowa. Oznaczenia: M - tereny mieszkaniowe, P - tereny produkcyjne, T - tereny turystyczne, L - tereny leśne, R - tereny rolnicze, W - tereny wód

Rys. 7. Rozmieszczenie typów terenów miejskich w granicach administracyjnych Augustowa.

Oznaczenia: 1) M - tereny mieszkaniowe, 2) P - tereny produkcyjne, 3) T - tereny turystyczne, 4) L - tereny leśne, 5) R - tereny rolnicze, 6) W - tereny wód, 7) LR - tereny leśno-rolnicze, 8) LW - tereny leśno-wodne, 9) RW - tereny rolniczo-wodne, 10) Z - tereny mieszane, 11) granica administracyjna miasta

Rys. 8. Dzielnice funkcjonalne Augustowa. Oznaczenia: 1) $M(M_1 - M_5)$ - dzielnice mieszkaniowe (M_1 - dzielnica Starego Miasta, M_2 - dzielnica północno-zachodnia, M_3 - dzielnica południowo-wschodnia, M_5 - dzielnica wschodnia), 2) P - dzielnica produkcyjna, 3) T - dzielnica turystyczna, 4) $L(L_1, L_2)$ - dzielnice leśne (L_1 - wschodnia, L_2 - zachodnia), 5) W (W_1, W_2) - dzielnice wód (W_1 - północne, W_2 - południowe), 6) R - dzielnica rolnicza, 7) granice administracyjne miasta, 8) granice dzielnic funkcjonalnych

rej efektem jest wydzielenie dzielnic funkcjonalnych, było tu możliwe, wyróżnione bowiem typy tworzą zwarte przestrzenie zgrupowania. W wyniku interpolacji rozmieszczenia typów terenów miejskich wyróżniono na obszarze administracyjnym Augustowa 6 głównych dzielnic funkcjonalnych.

Dzielnice mieszkaniowe (M) - zajmują centralną część miasta. Tereny mieszkaniowe, co należy podkreślić, odznaczają się dużą koncentracją. Jednakże w ich obrębie możliwe było wyszczególnienie pięciu większych skupisk osiedli mieszkaniowych, powstałych w różnych okresach historycznych i zróżnicowanych pod względem fizjonomicznym.

Dzielnica starego miasta (M_1). Jej założenia sięgają połowy XVI wieku. Centralną część stanowi dawny rynek, obecnie plac Janka Krasickiego, od 1860 roku użytkowany jako park miejski. Dominuje tu zabudowa wielorodzinna - klasycystyczno-eklektyczne kamienice czynszowe, głównie trzykondygnacyjne. Wokół placu zlokalizowano ważniejsze, ponadlokalne placówki usługowe (m.in. Urząd Gminy Augustów, Miejski Dom Kultury, biura turystyczne, placówki żywieniowe i handlowe).

Dzielnica północno-zachodnia (M_2): przeważa tu zabudowa o charakterze jednorodinnym i willowym, przemieszana ze starszą zabudową zagrodową. Dzielnica wyróżnia się wyższym standardem, w większości zabudowania otaczają ogródki przydomowe. Zlokalizowane tu usługi, najczęściej rangi lokalnej, zajmują znikomą powierzchnię.

Dzielnica południowa (M_3) - osiedle im. gen. Ignacego Prądzyńskiego - to najnowsze osiedle o charakterze blokowym, powstałe w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych. Jest ono w dalszym ciągu rozbudowywane. Podobnie jak i w wielu innych tego typu osiedlach powstających w Polsce daje się tu zauważyć niedobór placówek usługowych i zieleni osiedlowej.

Dzielnica południowo-wschodnia (M_4) ma najbardziej złożony charakter. Zabudowa mieszkaniowa jest tu raczej rozproszona, a tworzą ją budynki jedno- i wielorodzinne. Dzielnica ta charakteryzuje się występowaniem licznych użytków technicznych, głównie po wschodniej stronie Kanału Bystrego (baza PKS, POM, piekarnia). Natomiast na zachód od Kanału Augustowskiego zlokalizowanych jest kilka ważniejszych obiektów usługowych (m.in. biurowiec Wojewódzkiego Przedsiębiorstwa Budowlanego "Pojezierze", dom partii, komenda WUSW, Państwowa Szkoła Muzyczna I stopnia).

Dzielnica wschodnia (M_5); występują tu dwa rodzaje zabudowy. Pierwszy to powojenne osiedle budynków wielorodzinnych, drugi zaś to nowe osiedle domków jednorodzinnych. Cechą charakterystyczną tej dzielnicy jest duża powierzchnia terenów zielonych, z zachowanym często pierwotnym drzewostanem leśnym. W bezpośrednim sąsiedztwie parku leśnego mieszczą się placówki służby zdrowia, a także zespół szkół zawodowych.

Dzielnica produkcyjna (P) rozwinęła się na południe od Jeziora Białego. Jest to obszar włączonej do miasta w latach siedemdziesiątych wsi Lipowiec. Użytki techniczne to przede wszystkim Zakłady Przemysłu Drzewnego wraz z dużym obszarem składowym, czerpiące surowiec bezpośrednio z Puszczy Augustowskiej. W części wschodniej

znajdują się tereny kolejowe z Dworcem PKP Augustów oraz Zakłady Prefabrykacji Betonów WZRS. Wśród występującej tu zabudowy mieszkaniowej przeważają zdecydowanie budynki jednorodzinne.

Pozostałe tereny produkcyjne występują w większym rozproszeniu również na obszarze wcześniej omówionych dzielnic mieszkaniowych i nie tworzą odrębnych jednostek funkcjonalnych. Podobna sytuacja dotyczy zabudowy mieszkaniowej, głównie zagrodowej, która jest charakterystyczna dla zachodniej części miasta oraz terenów dawnych wsi, zajmujących obszar badanego organizmu miejskiego (Sajenek, Wojciech, Studzieniczna).

Część Augustowskiego Lasu Miejskiego została przekształcona w park leśny. Na obszarze tego parku wykształciła się dzielnica turystyczna (T). Obejmuje ona południowy i wschodni brzeg jeziora Necko oraz południowo-zachodni brzeg Jeziora Białego. Zgrupowana jest tutaj zarówno większość ośrodków czasowych zamkniętych, jak i turystyczna baza otwarta. Są to jednocześnie główne tereny rekreacyjne dla stałych mieszkańców Augustowa. Pozostałe obiekty, zwłaszcza sezonowej bazy noclegowej, położone są wzdłuż brzegów innych jezior, ale nie tworzą większych, wyodrębniających się funkcjonalnie jednostek przestrzennych.

Nierozerwalnie z funkcją turystyczną miasta związane jest występowanie dzielnic leśnych (L) i wodnych (W). Las miejski jest południowo-zachodnim fragmentem Puszczy Augustowskiej. W jego drzewostanie dominuje bór sosnowy - około 77%, a świerk i olsza zajmują po blisko 8%. Lasy tworzą dwa skupiska: pierwsze (L_1) głównie zajmuje wschodnią część miasta, a drugie (L_2), mniejsze - zachodnią. Na obszarze pierwszej z wymienionych dzielnic (L_1), dokładniej w jej zachodniej części, około 3 km na wschód od obecnego centrum miasta, planuje się zlokalizowanie przyszłej dzielnicy uzdrowiskowej.

Tereny wód, to przede wszystkim jeziora rynnowe. Wody bieżące - rzeki oraz kanały mają niewielki udział w bilansie. Jeziora, podobnie jak lasy, tworzą dwa zgrupowania. Północne (W_1), większe, stanowiące część systemu Kanału Augustowskiego, to cztery jeziora: Necko (o powierzchni 411 ha), Rospuda (320), Białe (485) i Studzieniczne (250). Południowe (W_2), znacznie mniejsze, to jezioro Sajno i staw Sajenek o łącznej powierzchni 530 ha.

Z północnego zachodu na południowy wschód rozciąga się ostatnia z wyróżnionych jednostek - dzielnica rolnicza (R). Jest to najbliższe zaplecze w zakresie produkcji płodów rolnych zaspokajających potrzeby stałych mieszkańców Augustowa i przybywających tu turystów.

W rozwoju przestrzennym Augustowa można zauważyć kilka prawidłowości. Istniejący układ dzielnic funkcjonalnych był uwarunkowany wieloma czynnikami zarówno politycznymi, historycznymi, jak i ekonomicznymi (lokalizacja w sąsiedztwie wód i kompleksów leśnych). Jednakże jednymi z najistotniejszych wydają się być warunki środowiska naturalnego. Z tym jednak, że główną determinantą nie była tu rzeźba terenu, lecz przebieg sieci rzecznej, kanałów, a przede wszystkim jezior. To właśnie liniowy układ rynien jeziornych i przedzielających je terenów leśnych Puszczy Augustowskiej spowodowały podobny, linearny rozwój dzielnic: turystycznej i produkcyjnej. W dzielnicy produkcyjnej ważną rolę odegrało wybudowanie linii kolejowej, która była także stymulatorem pasmowej lokalizacji terenów produkcyj-

nych. Dalsze rozbudowywanie dzielnicy produkcyjnej jest przestrzen- nie ograniczone i niewskazane. Mogłoby ono całkowicie zachwiać ist- niejący jeszcze stan równowagi ekologicznej. Należy tu bowiem pod- kreślić niekorzystną lokalizację tej dzielnicy w bezpośrednim sąsiedz- twie terenów turystycznych (rys.8). To niekorzystne zjawisko jest wynikiem przede wszystkim powojennej polityki inwestycyjnej, a więc prowadzonej mniej więcej równolegle z rozwojem funkcji turystycznej. Powstanie nowych zakładów produkcyjnych może natomiast nastąpić na południowy zachód od dzielnicy mieszkaniowej (M_3), wzdłuż dróg prowadzących do Grajewa i Białegostoku.

Dzielnica turystyczna (T) powinna rozbudowywać się w kierunku zachodnim. W odleglejszej perspektywie prawdopodobne jest wykształ- cenie się drugiej dzielnicy na północnym brzegu jeziora Sajno. Była- by to uwzględniona w planach rozwojowych miasta dzielnica uzdrowis- kowa.

Wszystkie omówione dotąd dzielnice mają, w przybliżeniu, prze- bieg równoleżnikowy. Również dzielnice mieszkaniowe tworzą pewien uporządkowany układ pasmowy, z tym wyjątkiem, że rozciągają się one na linii północny zachód - południowy wschód (podobnie jak dzielnica rolnicza). Taki układ terenów mieszkaniowych jest wyni- kiem istnienia w bezpośrednim sąsiedztwie kompleksu leśnego - Puszczy Augustowskiej. Rozwój dzielnicy mieszkaniowej w kierunku po- łudniowym ogranicza Kanał Augustowski. Stąd też najbardziej praw- dopodobny jest kierunek zachodni, ze względu na możliwość wykorzys- tania uzbrojenia technicznego najnowszego osiedla im.gen. Ignacego Prądzyńskiego (dzielnica M_3).

Przeprowadzona analiza sposobu gospodarowania przestrzenią, jak również wydzielone typy terenów miejskich potwierdziły, że Augus- tów należy do miejscowości o wyspecjalizowanej funkcji turystycznej. Obszary w pełni predestynowane do zaspokojenia potrzeb turystyki, wypoczynku mieszkańców stałych oraz lecznictwa uzdrowiskowego obejmują blisko 60% powierzchni administracyjnej miasta.

O specjalizacji funkcjonalnej miasta świadczą nie tyle same te- reny zainwestowane, ile ogromne zasoby terenów wolnych, wód i lasów. Analogiczna sytuacja występuje w kilkakrotnie już wspomnia- nych uzdrowiskach Sudetów Kłodzkich, w których tereny zielone, a głównie lasy, zajmują od 47 do blisko 60% ogólnej powierzchni. W Augustowie wyraźnie ukształtowała się już dzielnica turystyczna. Jednocześnie logiczny, pasmowy układ dzielnic funkcjonalnych (przy zachowaniu zastrzeżeń odnoszących się do wielkości i lokalizacji dzielnicy przemysłowej), a także aktualna struktura i wielkość te- renów produkcyjnych nie kolidują z dalszym rozwojem funkcji turys- tycznej oraz perspektywicznej funkcji uzdrowiskowo-sanatoryjnej.

3.2. Zagospodarowanie turystyczne

Wśród mierników służących do badania funkcji turystycznej róż- nych jednostek przestrzennych najczęstsze zastosowanie ma zagos- podarowanie turystyczne, obejmujące infrastrukturę komunikacyjną, noclegową, żywieniową i towarzyszącą, która zaspokaja główne pot-rzeby ruchu turystycznego. Przez analizę zagospodarowania turys-

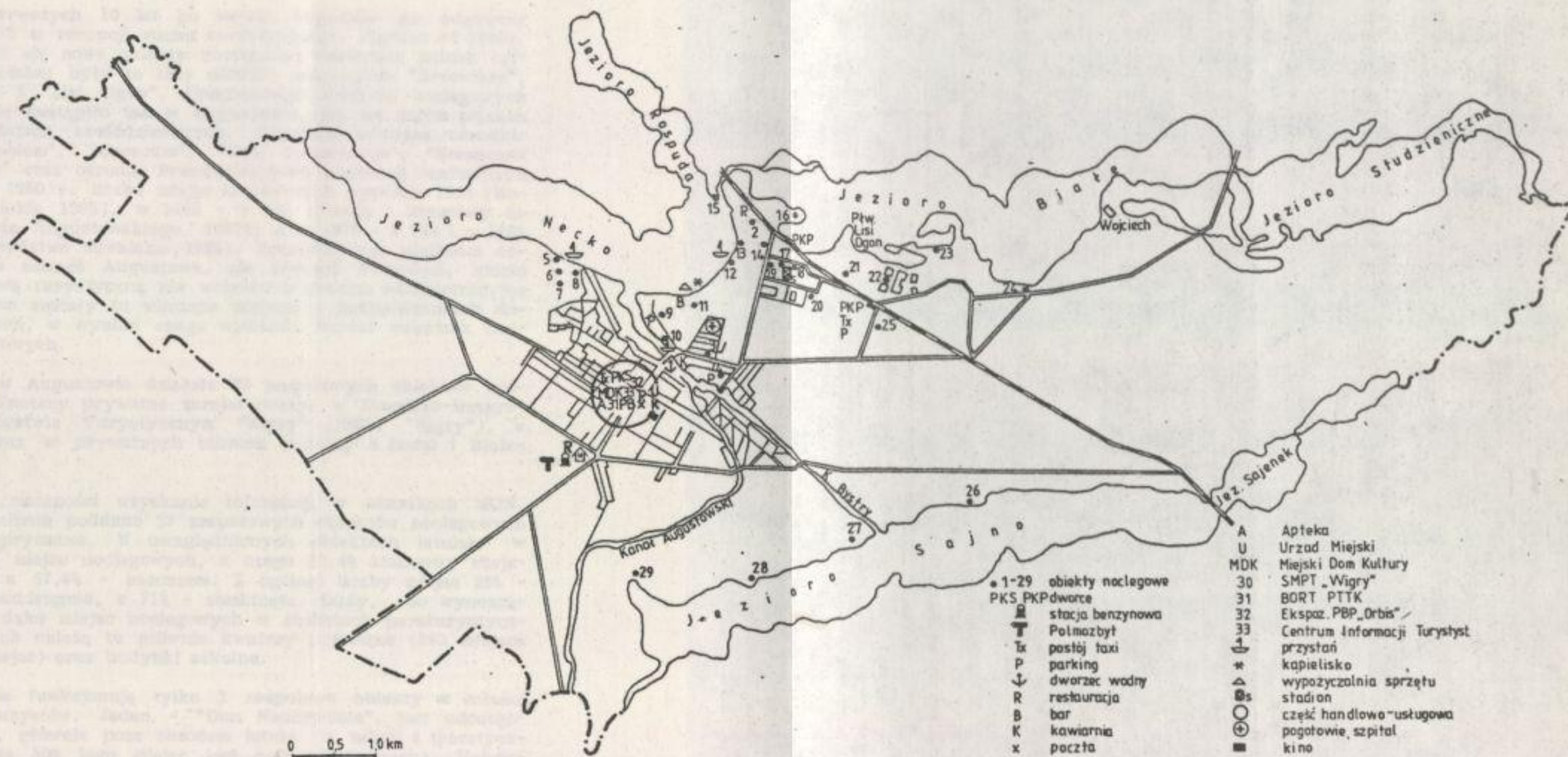
tycznego można określić m.in. wielkość i rozmieszczenie oraz dynamikę i kierunek rozwoju funkcji turystycznej.

Infrastrukturę komunikacyjną w Augustowie tworzą dworce, parkingi, postoje taxi, stacja CPN, stacja obsługi samochodów i przystanie wodne (rys.9). Dworzec PKS znajduje się w centrum miasta przy placu Janka Krasickiego. Jego budynek nie zapewnia wymaganych warunków obsługi pasażerów, dotyczy to zwłaszcza poczekalni, jest to bowiem sala o wymiarach 5 x 6 m, pełniąca zarazem funkcję hali kasowej (2 okienka kasowe). Dworzec PKP leży w odległości 4,8 km od placu Janka Krasickiego, ale za to w tej części miasta, która odznacza się największą koncentracją obiektów noclegowych. W pobliżu obu dworców znajdują się postoje taxi oraz przystanki komunikacji miejskiej. W 1986 r. Augustów obsługiwało 11 linii autobusów miejskich i dwie linie podmiejskie (do Nowinki i Przewieży). Taka sieć komunikacyjna jest niezbędna ze względu na dużą rozciągłość przestrzenną miasta.

Z dostępnością walorów w obrębie miasta wiąże się występowanie szlaków turystycznych. Początkowymi punktami szlaków pieszych i rowerowych są: Dom Wycieczkowy PTTK na jeziorze Necko i gmach "Starej Poczty" przy Rondzie Marconiego. Zamknięte trasy spacerowe prowadzą nad jezioro Sajno (6 km), Jezioro Długie (12 km), do ujścia rzeki Rospudy (8,5 km), dookoła Jeziora Białego (10 km).

Bardziej popularne są tu szlaki wodne: wzdłuż rzeki Rospudy i Kanału Augustowskiego oraz po jeziorach nim połączonych. Z Dworca Wodnego Żeglugi Pasażerskiej codziennie od początku maja do końca września odprawiane są statki na 3 regularne trasy: Augustów-Przewieź (2 razy), Augustów-Swoboda (1 raz), Augustów-Pniew (1 raz, 15.06-31.08) z możliwością odbycia rejsu w jedną lub dwie strony. Poza tym organizowane są dwa razy dziennie rejsy po najbliższych jeziorach (Necko, Białe) oraz na zamówienie popołudniowe rejsy rozrywkowe. Port Żeglugi Mazurskiej w Augustowie dysponuje 2 statkami dwuosobowymi ("Sajno", "Serwy"), 65-osobowym "Marabutem" oraz holownikami. W Augustowie znajduje się kilka przystani żeglarskich należących do ośrodków wypoczynkowych (8) oraz LOK-u, ZHP i PTTK.

Infrastruktura noclegowa stanowi najważniejsze ogniwo zagospodarowania turystycznego. Na terenie Polski północno-wschodniej zaczęła się ona pojawiać w okresie międzywojennym. Pierwszym obiektem noclegowym powstałym w Augustowie w 1932 roku nad rzeką Nettą w dzielnicy Zarzecze było Szkolne Schronisko Wycieczkowe "Spartak". Drewniany, piętrowy budynek schroniska był usytuowany na zadrzewionej i ogrodzonej działce o powierzchni 1 ha i dysponował 80 miejscami w 5 salach. Obiekt ten powstał z inicjatywy władz szkolnych, które od 1925 roku propagowały akcję organizowania tzw. punktów oparcia dla obozów i wycieczek szkolnych na najważniejszych szlakach turystycznych. Następnie pojawił się w Augustowie w 1935 roku Oficerski Yacht Club, którego budynek projektowany był przez architekta J. Nagórskiego. W 1938 roku otwarto Dom Turysty PTK, obecnie - Dom Wycieczkowy PTTK. Wybrano dla niego jedno z najatrakcyjniejszych miejsc w Augustowie - Białą Górę, pokrytą lasem sosnowym schodzącym nad brzegi jeziora Necko. Budynek zaprojektowany został przez architekta światowej sławy - Macieja Nowickiego, współtwórcę gmachu ONZ w Nowym Jorku.

Rys. 9. Zagospodarowanie turystyczne Augustowa w 1986 roku

W czasie II wojny światowej miasto zostało zniszczone w około 70%, co oczywiście dotknęło również istniejące obiekty noclegowe; Dom Turystyczny PTK częściowo zniszczono, a Oficerski Yacht Club spalono. Mimo to po wojnie wszystkie te obiekty jako pierwsze udostępniono turystom i wczasowiczom (odbudowany Oficerski Yacht Club kontynuuje swą działalność jako Wojskowy Dom Wypoczynkowy MON).

W ciągu pierwszych 10 lat po wojnie Augustów nie odgrywał poważniejszej roli w recepcji ruchu turystycznego. Dopiero od 1956r. zaczęły pojawiać się nowe obiekty noclegowe, działające jednak tylko w sezonie letnim; były to trzy ośrodki campingowe "Drzewiarz", "Królowa Woda" i "Lisi Ogon". Uruchomienie obiektów noclegowych na większą skalę nastąpiło tak w Augustowie, jak na całym polskim pojezierzu w latach sześćdziesiątych. Powstały wówczas ośrodki: "Ceramik", "Społem", "Cresovia", "Dom Nauczyciela", "Słoneczna Polana", "Żerań" oraz ośrodki Przedsiębiorstwa Instalacji Sanitarnych i WSK PZL. W 1960 r. liczba miejsc noclegowych wynosiła 1928 (Województwo suwalskie 1985), w 1965 - 2 763 (Studia i Materiały do dziejów Pojezierza Augustowskiego, 1967), a w 1970 - 5 122 i w 1981 - 9 337 (Województwo suwalskie, 1985). Przedstawione wielkości dotyczą nie tylko samego Augustowa, ale również Przewieży, której część z zabudową turystyczną nie wchodzi w granice administracyjne miasta. Poza tym zostały tu wliczone miejsca w indywidualnych domach letniskowych, w wyniku czego wydatnie wzrósł wskaźnik liczby miejsc noclegowych.

W 1986 r. w Augustowie działało 30 zespołowych obiektów noclegowych oraz kwatery prywatne zarejestrowane w Suwalsko-Mazurskim Przedsiębiorstwie Turystycznym "Wigry" (SMPT "Wigry"), w PBP "Orbis" oraz w prywatnych biurach podróży z Łodzi i Białegostoku.

Z powodu niemożności uzyskania informacji w ośrodkach MON, MSW i PZŻ analizom poddano 27 zespołowych obiektów noclegowych oraz kwatery prywatne. W uwzględnionych obiektach istniało w 1986 r. 4 300 miejsc noclegowych, z czego 32,4% stanowiły miejsca całoroczne, a 67,6% - sezonowe. Z ogólnej liczby miejsc 29% - to miejsca ogólnodostępne, a 71% - zamknięte. Duży, bo wynoszący 20%, jest udział miejsc noclegowych w obiektach paraturystycznych, do których należą tu głównie kwatery prywatne (593 miejsca - 13,8% ogółu miejsc) oraz budynki szkolne.

W Augustowie funkcjonują tylko 3 zespołowe obiekty w całości dostępne dla turystów. Jeden - "Dom Nauczyciela", jest udostępniony częściowo, głównie poza sezonem letnim (w tabeli 4 teoretycznie przyjęto, że 50% jego miejsc jest ogólnodostępnych). Największe znaczenie pod względem liczby miejsc noclegowych w grupie obiektów ogólnodostępnych ma Dom Wycieczkowy PTTK wraz z campingiem i polem namiotowym (568 miejsc - 13,2% ogółu). Przez cały rok czynny jest tylko główny obiekt Domu Wycieczkowego dysponujący 19% miejsc całego kompleksu, co stanowi aż 7,8% ogółu miejsc czynnych przez cały rok w Augustowie. W sezonie turystycznym camping i pole namiotowe PTTK zapewniają największą liczbę miejsc sezonowych (13,2%). Cały kompleks PTTK w latach 1980-83 został wyremontowany, dzięki czemu zapewnia dość wysoki standard usług (domki campingowe wymieniono na nowe w 1985 r).

Tabela 4

Charakterystyka obiektów noclegowych w Augustowie w 1986 r.

Lp.	Nazwa obiektu	Typ	Wielkość bazy noclegowej				Zatrudnienie (liczba osób)			
			liczba miejsc całor.	liczba miejsc sezon.	liczba miejsc ogółem	udział %	stałe	sezon.	ogółem w roku	udział %
1	Hotel "Polmosbyt"	o	57	-	57	1,3	9	-	9	1,1
2	Dom Wycieczkowy, camping, pole namiotowe Zarządu Oddziału PTTK	o	108	460	568	13,2	28	3	31	3,8
3	Schronisko Młodzieżowe PTSM	o	-	44	44	1,0	-	3	3	0,4
	Kwatery prywatne M-SPT "Wigry"	o	100	300	400	9,3	18	52	70	14,7
	Kwatery prywatne PP PBP "Orbis"	o	120	-	120	2,8	17	-	17	2,1
4	Ośr. Wypocz. - Szkoł. ZNP "Dom Nauczyciela"	o	120	-	120	2,8	28	-	28	3,4
5	Ośr. Sport. - Szkoł. Spółdzielczego Klubu Sportowego "Cresovia" z Białegostoku	z	-	65	65	1,5	1	10	11	1,3
6	Ośr. Wypocz. Białostockiego Przedsiębiorstwa Instalacji Sanitarnych	z	72	236	308	7,2	10	10	20	2,5
7	Ośr. Wypocz. Białostockiego Przedsiębiorstwa Ceramiki Budowlanej "Ceramik"	z	-	215	215	5,0	3	30	33	4,1
8	Ośr. Szkoł. - Wypocz. ZG ZSMP z Warszawy	z	70	55	125	2,9	28	-	28	3,4
9	Ośr. kolonijny WZP PSS "Społem" Suwałki	z	-	95	95	2,3	-	10	10	1,2
10	Ośr. Szkolenia Żeglarskiego PTTK	z	-	-	-	-	-	-	-	-
11	Obóz sport. Zespołu Szkół Handlowo-Ekonomicznych z Białegostoku	z	-	44	44	1,0	-	4	4	0,5
12	Dom Wczasowo-Sanatoryjny FSO Warszawa	z	170	-	170	3,9	44	-	44	9,6
13	Ośr. Sanat. - Wypocz. Białostockiego Przedsiębiorstwa Usług Socjalnych Budownictwa "Budowlani"	z	170	93	263	6,1	89	-	89	19,4
14	Ośr. Wczasowo-Wypoczynkowy MSW W-wa	z	-	-	-	-	-	-	-	-
15	Ośr. Wczasów Pracow. WSK PZL Warszawa	z	-	180	180	4,2	-	30	30	3,7
16	Wojskowy Dom Wypoczynkowy MON	z	-	-	-	-	-	-	-	-
17	Ośr. Wczas. Zespołu Uzdrawisk Kłodzkich	z	-	55	55	1,3	-	6	6	0,7
18	Dom Wycieczkowy ZNP /Internat ZSZ/	z	-	170	170	3,9	-	10	10	1,2
19	Dom Wycieczkowy MOSiR /baza KG OCK/	z	128	-	128	3,0	12	-	12	1,5
20	Ośr. Wypocz. Mazurskiej Wytwórni Tytoniu Przemysłowego "Kormoran"	z	89	-	89	2,1	25	2	27	3,3
21	Ośr. Wypocz. - Szkoleniowy "Leśnik"	z	50	-	50	1,2	17	1	18	2,2
22	Ośr. Wczasowy Oddziału Socjalnego PKP w Białymstoku "Kolejarz"	z	-	200	200	4,6	7	23	30	3,7
23	Ośr. Wypocz. Zakładów Przemysłu Drzewnego "Drzewiarz"	z	-	80	80	1,9	-	16	16	2,0
24	Ośr. Wypocz. Białostockich Zakładów Przemysłu Bawełnianego Fasty "Lisi Ogon"	z	56	27	83	1,9	4	15	19	2,3
25	Ośr. kolonijny CZSS "Społem" Warszawa	z	-	92	92	2,1	-	11	11	1,3
26	Ośr. Wczasowy Białostockich Zakładów Przemysłu Wełnianego im. Sierżana	z	-	200	200	4,6	1	16	17	2,1
27	Ośr. Wczasowy Okręgowego Przedsiębiorstwa Rozpowszechniania Filmów "Słoneczna Polana", z Białegostoku	z	-	80	80	1,9	2	12	14	1,7
28	Leśne pole biwakowe Nadleś. Augustów	z	-	20	20	0,5	-	-	-	-
29	Ośr. Wypocz. Mazowieckich Zakładów Gazownictwa "Królewska Woda" Warszawa	z	-	196	196	4,6	5	9	14	1,7
30	Ośr. Wypocz. Wojew. Spółdzielni Ogrod. - Pszczelarskiej w Suwałkach	z	10	-	10	0,2	-	-	-	-
31	Kwatery prywatnych biur turystycznych z Łodzi i Białegostoku	z	73	-	73	1,7	12	-	12	1,5
R A Z E M			1393	2907	4300	100,0	360	273	633	100,0

z - obiekt zamknięty
o - obiekt otwarty

Źródło - badania własne

Drugie miejsce pod względem liczby miejsc noclegowych w bazie otwartej zajmują kwatery prywatne SMPT "Wigry" i PBP "Orbis" (łącznie - 12,1% ogółu miejsc). Kwatery "Orbisu" są całoroczne, natomiast większość kwater "Wigier" funkcjonuje wyłącznie w sezonie (75% miejsc). SMPT "Wigry" zawarło umowy z siedemdziesięcioma osobami fizycznymi, zaś PBP "Orbis" z siedemnastoma. Generalnie warunki lokalowe w kwaterach prywatnych Augustowa można określić jako dobre.

Do obiektów noclegowych zaliczanych jednocześnie do ogólnie dostępnych i zamkniętych należy Ośrodek Szkoleniowo-Wypoczynkowy ZNP "Dom Nauczyciela" (2,8% ogółu miejsc). Jest to obiekt całoroczny, dobrze prowadzony, ale zbyt skromnie wyposażony w urządzenia towarzyszące (sala telewizyjna, biblioteka). Pozostałe dwa obiekty ogólnie dostępne są mało pojemne: hotel "Polmozbyt" przez cały rok dysponuje tylko 57 miejscami, schronisko zaś mieszczące się podczas wakacji w Szkole Podstawowej nr 4 - 44 miejscami, są one jednak przeważnie zarezerwowane dla grup zorganizowanych.

Widać więc, że Augustów dysponuje stosunkowo małą liczbą miejsc noclegowych przeznaczonych dla turystów indywidualnych, wędrujących po Suwalszczyźnie. Teoretycznie mają oni możliwość wyboru jednego z sześciu typów obiektów (hotel, dom wycieczkowy, camping, pole namiotowe, schronisko młodzieżowe, kwatery prywatne), ale w praktyce często miejsca te rezerwowane są z dużym wyprzedzeniem dla grup zorganizowanych. Należy również podkreślić, że znaczny udział w bazie otwartej mają miejsca w obiektach paraturystycznych.

W Augustowie istnieje 28 ośrodków wypoczynkowych, z których w analizie szczegółowej uwzględniono 25. Ośrodki te oraz kwatery prywatne przeznaczone na potrzeby wczasów dysponują łącznie 2907 miejscami, co stanowi 71% ogółu miejsc noclegowych Augustowa. W ośrodkach wypoczynkowych przeważają miejsca całoroczne (68% ogółu) w przeciwieństwie do obiektów turystycznych (35,6%), a udział miejsc w obiektach paraturystycznych jest tu o wiele niższy (tylko 10,2%). Najbardziej pojemne są trzy ośrodki wypoczynkowe należące do przedsiębiorstw białostockich: Instalacji Sanitarnych, Usług Socjalnych Budownictwa, Ceramiki Budowlanej (rys.10). Spośród 25 obiektów wyłącznie sezonowych należy wymienić 14. Tę samą liczbę miejsc przez cały rok - utrzymuje 6 ośrodków oraz kwatery prywatne, natomiast 4 ośrodki działające przez cały rok, podczas sezonu, uruchamiają dodatkowe miejsca. Wśród 14 sezonowych ośrodków wypoczynkowych - 9 posiada miejsca w tzw. bazie lekkiej. Stan ich domków campingowych można określić jako dobry; są one co pewien czas konserwowane, a po dłuższej eksploatacji wymieniane. Najmniej korzystne warunki lokalowe mają te ośrodki, które mieszczą się w starych budynkach adaptowanych na cele wypoczynkowe. Wszystkie obiekty wypoczynkowe wyposażone są w niezbędne urządzenia sanitarne, grzewcze i kuchenne. Niezbyt dobrze przedstawia się wyposażenie w urządzenia sportowo-rekreacyjne. Najbardziej uprzywilejowane są pod tym względem takie obiekty, jak: "Krechowiak", "Budowlani" i "Kolejarz". W pozostałych ośrodkach wyposażenie to sprowadza się do sali telewizyjnej czy świetlicy oraz boiska; w sześciu działają wypożyczalnie sprzętu sportowego.

Należy podkreślić, że dwa ośrodki ("Budowlani" i ośrodek FSO) poza sezonem letnim zamieniane są na sanatoria; w pierwszym z nich leczy się schorzenia reumatyczne, a w drugim choroby serca. Inne obiekty organizują w tym czasie konferencje, szkolenia, zimowiska, np. "Leśnik", "Dom Nauczyciela".

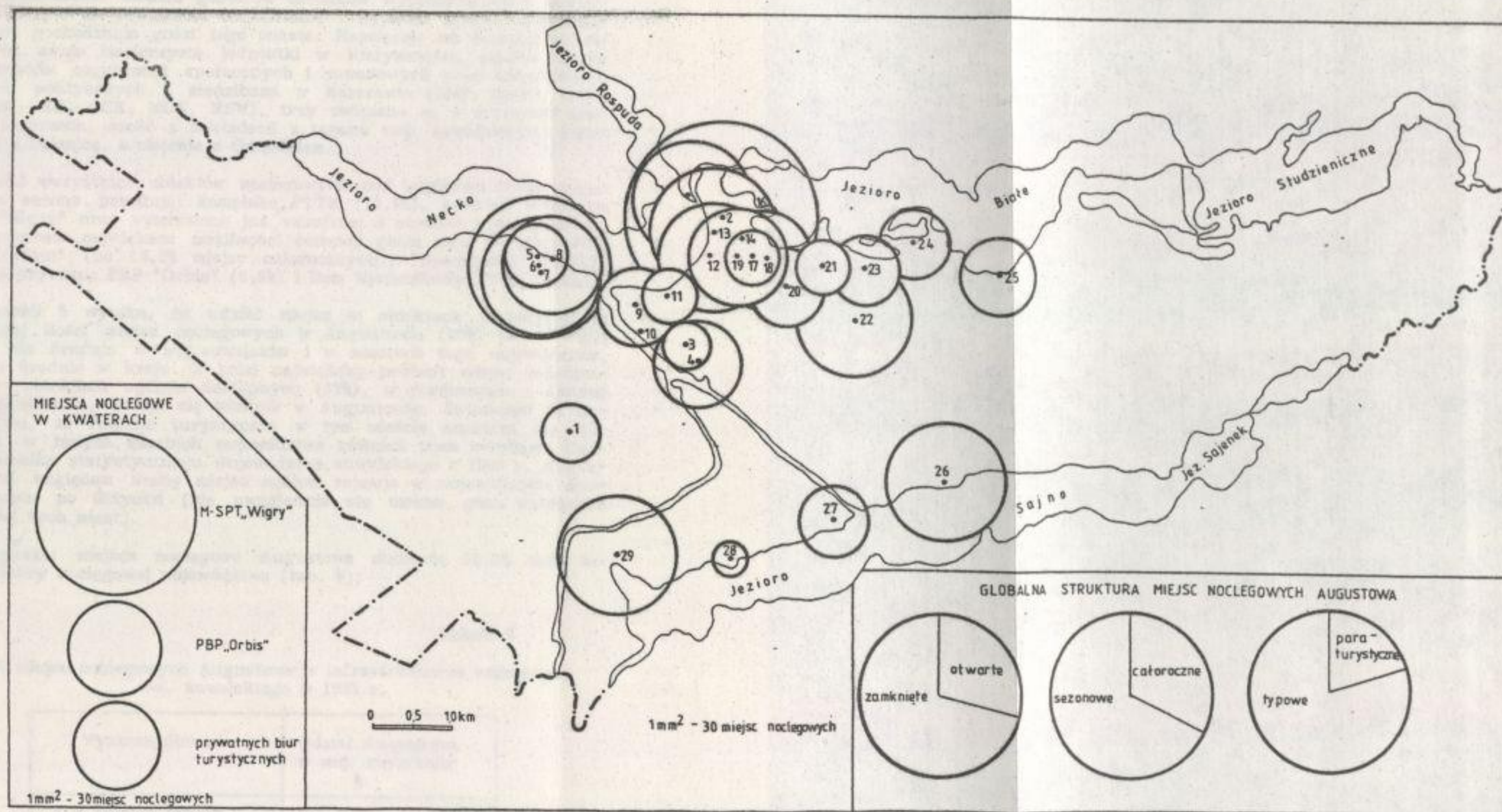
Tabela 5

Wielkość i struktura bazy noclegowej (stan w 1985 r.)

Lp.	Wyszczególnienie	Liczba miejsc nocle- gowych ogółem	Udział miejsc cało- rocz- nych %	M i e j s c a n o c l e g o w e w o b i e k t a c h					
				turystrycznych		w tym cało- roczne	wypoczynkowych		
				% w ogólnej liczbie miejsc	liczba miejsc		% w ogólnej liczbie miejsc	liczba miejsc	w tym cało- roczne
1	Polska	839 533	31,3	40,7	341 384	42,8	59,3	498 149	23,3
2.	Woj. suwalskie	40 988	9,8	56,6	23 192	6,7	43,4	17 796	13,7
3	Miasta woj. suwalskiego	13 884	21,4	37,3	5 173	28,2	62,7	8 711	17,4
4	Augustów	4 300	32,4	29,0	1 249	32,0	71,0	3 051	68,0

Źródła: Ad.1 - Statystyka turystyki 1986, Ad.2 i 3 Rocznik statystyczny woj. suwalskiego 1986,

Ad.4 - obliczenia własne

Rys. 10. Rozmieszczenie i struktura obiektów noclegowych w Augustowie w 1986 roku (numery i nazwy obiektów zamieszczono w tabeli 4.)

Rozmieszczenie siedzib gestorów ośrodków wypoczynkowych Augustowa wskazuje na powiązania terytorialne i wyjaśnia strukturę przestrzennego pochodzenia gości tego miasta. Najwięcej, bo dziesięć ośrodków, ma swoje macierzyste jednostki w Białymstoku, siedem należy do zarządów organizacji społecznych i zawodowych oraz nadrzędnych placówek politycznych z siedzibami w Warszawie (ZNP, ZSMP, CZSS "Społem", KG, OCK, MON, MSW), trzy związane są z zakładami pracy w Warszawie, sześć z zakładami z terenu woj. suwalskiego i jeden dawniej z Polanicą, a obecnie z Gdańskiem.

Wśród wszystkich obiektów noclegowych pod względem liczby miejsc podczas sezonu przodują: kompleks PTTK (13,2%), kwatery prywatne SMPT "Wigry" oraz wymienione już wcześniej 3 ośrodki wypoczynkowe. Poza sezonem największe możliwości recepcji gości mają ośrodki: FSO i "Budowlani" (po 12,2% miejsc całorocznych), "Krechowiak" (9,2%), kwatery prywatne PBP "Orbis" (8,6%) i Dom Wycieczkowy PTTK (7,8%).

Z tabeli 5 wynika, że udział miejsc w obiektach turystycznych w ogólnej ilości miejsc noclegowych w Augustowie (29%) jest o wiele niższy niż średnio w woj. suwalskim i w miastach tego województwa, a także średnio w kraju. Z kolei największy procent miejsc całorocznych w obiektach ogólnie dostępnych (32%), w porównaniu z danymi dla województwa, notuje się właśnie w Augustowie. Świadczyć to może o tym, że funkcja turystyczna w tym mieście zaznacza się silniej niż w innych miastach województwa również poza sezonem. Według Rocznika statystycznego województwa suwalskiego z 1986 r. Augustów pod względem liczby miejsc ogółem zajmuje w województwie drugie miejsce po Giżycku (nie uwzględnia się terenu gmin noszących nazwy od tych miast).

Wszystkie miejsca noclegowe Augustowa stanowią 10,5% całej infrastruktury noclegowej województwa (tab. 6);

Tabela 6

Udział miejsc noclegowych Augustowa w infrastrukturze noclegowej woj. suwalskiego w 1985 r.

Wyszczególnienie	Udział Augustowa w woj. suwalskim %
- w ogólnej liczbie miejsc noclegowych	10,5
- w liczbie miejsc w obiekтах ogólnodo- stępnych	5,4
w tym: w całorocznych	28,4
- w liczbie miejsc w obiekтах zamkniętych	17,1
w tym: w całorocznych	38,9

Źródło: obliczenia własne i Rocznik statystyczny woj. suwalskiego 1986 r.

w tej wartości największy udział mają miejsca w obiektach wypoczynkowych. Jak widać z tabeli 5, ich (71%) udział w strukturze bazy Augustowa jest wyższy nie tylko niż średnio w województwie czy w jego miastach, ale również średnio w kraju. Dystans pomiędzy wartościami dla Augustowa i dla pozostałych porównywanych obszarów wzrasta jeszcze bardziej, gdy analizować udziały całorocznych miejsc wypoczynkowych w ogólnej ilości miejsc w obiektach zamkniętych.

Augustów - miasto o dużej powierzchni (81,2 km²), leżące na terenie znacznie zalesionym i otoczonym od północy i południowego wschodu jeziorami, stwarza niezwykle korzystne warunki do lokalizowania obiektów noclegowych. Już wcześniej wspomniano, że najstarszy z nich zbudowano na skarpie jeziora Necko, a jednocześnie blisko brzegów jezior: Białego, Rospudy i Kanału Augustowskiego. Obecnie obok tego obiektu znajdują się camping i pole biwakowe, tworząc kompleks PTTK. Pozostałe otwarte obiekty noclegowe Augustowa mają lokalizację charakterystyczną dla funkcji, jakie mają pełnić. Hotel "Polmozbyt" leży przy najważniejszym skrzyżowaniu dróg w mieście (z Suwałk, Białegostoku, Ełku, Grajewa). Schronisko PTSM znajduje się w jednej ze szkół, w pobliżu centrum miasta, ale jednocześnie w otoczeniu lasu. Kwatery prywatne w większości leżą blisko dwóch głównych rejonów skupień ośrodków wczasowych, tzn. w części północno-wschodniej i północno-zachodniej oraz w centrum, w pobliżu bulwaru nad rzeką Netą i Kanałem Augustowskim.

W Augustowie istnieją dwa zwarte rejony skupień obiektów noclegowych: pierwsze, mniejsze - nad jeziorem Necko na wschód od Netty (4 ośrodki), drugie, większe - między jeziorami Necko i Białym (9 obiektów). Poza tym wyróżnić można 2 tereny koncentracji, bardziej rozproszone wewnętrznie: jedno - w pobliżu linii kolejowej i brzegów Jeziora Białego (6 ośrodków) i drugie - nad jeziorem Sajno (4 ośrodki). Pozostałe obiekty znajdują się na północnym wschodzie od centrum, nad rzeką Netą oraz w pobliżu drogi wiodącej do Suwałk.

Nad samymi brzegami jezior leży 14 ośrodków, w odległości 100-200 m od wody - dalszych 7 obiektów; wszystkie w otoczeniu lasu. O takim ich usytuowaniu zadecydowała potrzeba bezpośredniego obcowania z przyrodą, zwłaszcza z wodą, jak również zapewnienia korzystnego wpływu olejków eterycznych wydzielanych przez tutejsze lasy sosnowe. Te korzystne warunki, w miarę upływu czasu ulegały jednak pogorszeniu. W północno-wschodnim rejonie skupienia ośrodków wypoczynkowych cisza zakłócana bywa odgłosem przejeżdżających pociągów i samochodów, wydzielających spaliny. Przede wszystkim jednak do obniżenia jakości walorów przyrodniczych przyczyniły się pracujące w tej części zakłady przemysłowe Augustowa. Niektóre z nich, jak np. Tartak - jeden z największych w Polsce (1915, 1946) czy Mazurska Wytwórnia Tytoniu Przemysłowego (1952) pojawiły się tu przed ośrodkami wypoczynkowymi, inne - Fabryka Obuwia, Zakłady Mleczarskie i Zakłady Prefabrykatów Budowlanych "Silikaty" lokalizowano tu równocześnie z obiektami turystycznymi.

Augustów w 1970 r. otrzymał status uzdrowiska, dlatego też zastanawiające są decyzje dotyczące wcześniejszej lokalizacji wymienionych wyżej zakładów na najatrakcyjniejszych terenach w mieście.

Najuciążliwsze sąsiedztwo mają 4 ośrodki: "Kormoran", "Leśnik", "Kolejarz" i "Drzewiarz", ale o ich lokalizacji zadecydowały jednostki macierzyste, umieszczając je na własnym terenie. Najbardziej naturalne otoczenie mają natomiast ośrodki: "Królowa Woda" i "Słoneczna

Polana" oraz Ośrodek Wczasowy Białostockich Zakładów Przemysłu Wełnianego im. Sierżana i leśne pole biwakowe Nadleśnictwa Augustów. W tym rejonie istnieje specyficzny mikroklimat, co stwarza korzystne warunki do budowy dzielnicy uzdrowiskowej.

Augustów 24 grudnia 1970 roku został uznany przez Radę Ministrów za miejscowość lecznictwa uzdrowiskowego. Ministerstwo Zdrowia podjęło decyzję, że leczone tu będą choroby narządów ruchu i choroby reumatyczne (Majcher 1974). W ślad za tymi decyzjami urbaniści i architekci; głównie z Białostockiego Oddziału TUP zaprojektowali lokalizację dzielnicy sanatoryjnej na terenach Lasu Miejskiego między drogą do Sejna a jeziorem Sajno. Projekt (autorstwa architektów A. Gawlikowskiego i S. Grella) zakładał utworzenie kameralnych zespołów wpisanych w las, połączonych między sobą oraz z otoczeniem poprzez deptaki. Uwzględniał on skalę miasta, ochronę jego walorów, gwarantując minimalną wycinkę drzew i dostatecznie szeroką otulinę.

Podstawą wszelkich projektów było zapewnienie obsługi 2000 pacjentów zamieszkałych w dzielnicy oraz 1000 pacjentów ambulatoryjnych z lecznictwa otwartego, zamieszkałych na terenie miasta. W programie przewidziano budowę 5 sanatoriów (razem 1000 łóżek), 5 prewentiów (820 łóżek), 1 szpitala (200 łóżek), 2 zakładów przyrodoleczniczych (docelowo z 3000 zabiegów dziennie), domu zdrojowego, pływalni, przychodni lekarskiej, zespołu usługowo-handlowego, biur i muszli koncertowej (Majcher 1974). Realizację projektu przewidywano po 1975 r., niestety, do chwili obecnej nie zdołano rozpocząć żadnych poważniejszych prac.

Elementem niezbędnym do rozwoju turystyki jest istnienie obok bazy noclegowej zaplecza gastronomicznego. Składają się na nie: zakłady gastronomiczne w obiektach noclegowych, zakłady gastronomiczne wolno stojące, punkty sprzedaży detalicznej artykułów żywnościowych, zaplecze produkcyjne artykułów spożywczych. W sezonie turystycznym łączna pojemność bazy gastronomicznej w obiektach noclegowych wynosi 2752 miejsca, w tym 11,8% w obiektach ogólnodostępnych. Wśród ogólnej liczby miejsc te, które czynne są cały rok, stanowią 42,3%, sezonowe 57,7%. Całoroczne miejsca konsumenckie w noclegowych obiektach ogólnodostępnych stanowią 18,1% ogółu stałych miejsc konsumenckich we wszystkich całorocznych obiektach noclegowych, natomiast sezonowe miejsca konsumenckie w obiektach otwartych zajmują 7,2% wszystkich sezonowych miejsc konsumenckich w obiektach noclegowych. (tab. 7).

Tabela 7

Ogólnodostępne zakłady gastronomiczne Augustowa (stan w 1986 r.)

Nazwa zakładu gastronomicznego	Liczba miejsc konsumenc- kich całoro- cznych	Ilość miejsc konsumenc- kich sezo- nowych	Łączna liczba miejsc kon- sumenckich
Restauracja Albatros	168	-	168
Jadłodajnia	60	-	60
Jadłodajnia "Stodoła"	-	300	300
Kawiarnia "Ptyś"	60	40	100
Kawiarnia "Delikatesy"	50	-	50
Bar kawowy "Wodnik"	64	20	84
Bar samoobsługowy	60	-	60
Bar SAM	40	-	40
Bar "Lipowiec"	60	-	60
Bar "Borki"	60	20	80
Bar PKP	32	-	32
Bar gastronomiczny	40	-	40
Pijalnia piwa	24	20	44
RAZEM	800	400	1200

Źródło: Wykaz zakładów gastronomicznych PSS "Społem" w Augustowie

Do zakładów gastronomicznych znajdujących się na terenie obiektów noclegowych, dostępnych dla ogółu turystów, należą: restauracja w hotelu "Polmozbyt" (60 miejsc) i restauracja "Turystyczna" w DW PTTK (200 miejsc), które czynne są przez cały rok, a w sezonie minimalnie zwiększają swoją pojemność (o 10 i o 40 miejsc).

W 21 obiektach wypoczynkowych funkcjonują stołówki wewnętrzne. Największą liczbą miejsc konsumenckich dysponują podczas sezonu "Budowlani", "Cresovia", "Ceramik". Poza sezonem letnim przodują pod tym względem również "Budowlani", a także Ośrodek Wypoczynkowy Przedsiębiorstwa Instalacji Sanitarnych oraz "Kormoran". W 7 ośrodkach przez cały rok udostępniona jest ta sama liczba miejsc konsumenckich, w dwóch wzrasta ona w sezonie, natomiast w dalszych 12 stołówki uruchamiane są wraz z otwarciem sezonu w tych obiektach.

Zakłady gastronomiczne wolno stojące w Augustowie podczas sezonu letniego dysponują 1200 miejscami konsumenckimi, a poza sezonem 800 (66,8% - miejsc całorocznych). Łącznie z dwiema restauracjami znajdującymi się w obiektach noclegowych zapewnionych jest w sezonie 1460 miejsc, a poza sezonem 1050 (72%). Globalna pojemność zakładów gastronomicznych otwartych wynosi więc w sezonie 3952 miejsca, a poza sezonem 2193 (55,5%).

Porównanie liczby miejsc noclegowych będących do dyspozycji turystów przybywających do Augustowa (4300 miejsc) z liczbą miejsc konsumenckich dostępnych w sezonie (3952 miejsca) wskazuje na pewien deficyt tych ostatnich (348 miejsc). Z obserwacji poczynionych w ogólnie dostępnych zakładach gastronomicznych w latach 1986 i 1987 wynika, że podczas sezonu nie mogą one sprostać potrzebom gości Augustowa. Doraźne rozwiązanie stanowią różnorakie punkty gastronomiczne, znajdujące się przy placu J. Krasickiego lub w najbliższym jego otoczeniu. Są to: 2 kioski z lodami, 4 smażalnie (frytek, kurczaków, placków, gofrów), 3 kioski ze słodyczami i napojami, bufet "Stodoła" i kiosk "Balbinka" z pączkami. Poza tym turyści mogą zaopatrzyć się w artykuły spożywcze w licznych placówkach PSS "Społem" i w sklepach prywatnych. W 1986 r. pracowało w Augustowie 28 sklepów ogólnospożywczych, 24 warzywno-owocowe, 5 mięsno-wędliniarskich, 3 nabiałowe, 2 cukiernie.

Miasto ma dosyć dobrze rozbudowane zaplecze produkcyjne bazy gastronomicznej w postaci zakładów: mleczarskiego, młynarskiego, piekarniczego i przetwórczego (owocowo-warzywny).

Oceniając stan infrastruktury żywieniowej w Augustowie, należy podkreślić znaczną jej pojemność, wyrażającą się liczbą miejsc konsumenckich przy stosunkowo małej specjalizacji. Brakuje zwłaszcza większej liczby kawiarni, pizzerii czy punktów małej gastronomii, chętnie odwiedzanych przez turystów.

Infrastrukturę paraturystyczną (Rogalewski 1980) tworzą:

- 1) instytucje organizujące turystykę,
- 2) obiekty umożliwiające korzystanie z walorów turystycznych,
- 3) obiekty rozrywkowe,
- 4) obiekty usługowe

Ad 1. Do grupy pierwszej należą w Augustowie biura turystyczne, tzn.: Oddział PTTK BORT, Biuro Turystyki Suwalsko-Mazurskiego Przedsiębiorstwa Turystycznego "Wigry", Centrum Informacji Turystycznej i Ekspozytura PBP "Orbis". Najbardziej prężnie działającą placówką jest BORT PTTK, która administruje rejonem ograniczonym miejscowościami: Jałowy Róg, Białobrzegi, Gawrych Ruda i Stary Folwark. Do szerokiego wachlarza usług świadczonych przez tę instytucję należy m.in.

- obsługa spływów kajakowych, obozów żeglarskich i wędrownych, rajdów, przejażdżek bryczkami, rejsów statkiem po Kanale Augustowskim itp.,

- świadczenie usług noclegowych, przewodnickich, informacyjnych, aprowizacyjnych,

- sprzedaż wczasów krajowych,

Najmłodszym biurem są "Wigry". Zajmują się głównie organizacją czternastodniowych wczasów w kwaterach prywatnych Augustowa oraz sprzedażą wycieczek krajowych. Centrum Informacji Turystycznej współpracuje ze wszystkimi biurami i obiektami noclegowymi Augustowa, co zapewnia dobry poziom usług informacyjnych.

Ad 2. Do obiektów umożliwiających korzystanie z walorów turystycznych znajdujących się poza obiektami noclegowymi, należą: boiska do gier zespołowych opodal jadłodajni "Stodoła", park miejski,

plaża miejska nad j. Necko, stadion sportowy na Osiedlu im. gen. Józefa Bema, wypożyczalnia sprzętu przy OSIR oraz środowiskowe przy klubach sportowych "Akwa", "Pojezierze", "Sparta" i "Norol" (rys. 9).

Ad 3. W skład obiektów rozrywkowych ogólnodostępnych w Augustowie wchodzi: 2 miejskie domy kultury, kino "Iskra" (330 miejsc), 3 miejskie biblioteki publiczne z czytelniami, automaty zręcznościowe, dancing w restauracji "Albatros", lunapark, Młodzieżowy Dom Kultury, amfiteatr. Tak więc stan tego rodzaju urządzeń przedstawia się bardzo skromnie. Pewne ożywienie w życiu kulturalnym miasta daje się zauważyć w okresie wakacji, kiedy organizowane są koncerty, występy kabaretów, wystawy malarskie.

Ad 4. Do obiektów usługowych infrastruktury towarzyszącej należą: urzędy i instytucje użyteczności publicznej, usługowe zakłady rzemieślnicze, sklepy z artykułami branży przemysłowej.

Placówki te służą przede wszystkim mieszkańcom, stanowią również pomoc dla turystów, świadcząc różnego rodzaju usługi.

W grupie urzędów i instytucji największe znaczenie dla turystów mają: urzędy pocztowo-telekomunikacyjne (4), szpital, posterunek MO, kościoły (2). Zakłady rzemieślnicze najpotrzebniejsze turystom w Augustowie - to 3 zakłady fotograficzne, 9 fryzjerskich, 5 szewskich, 1 stacja obsługi samochodów, 3 zakłady zegarmistrzowskie, 1 optyczny. Spośród sklepów przemysłowych największe znaczenie dla turystów mają sklepy: sportowe (3), pamiątkarskie (5), fotooptyczne (1), zabawkarskie (9), księgarskie (3), AGD (15), apteki (3), kwaciarnie (4) oraz sklep "Pewexu" (1).

W Augustowie można łatwo wyznaczyć centrum handlowo-usługowe, jest ono ograniczone ulicami: Kwaśną, Nadrzeczną, Rybacką, Związków Zawodowych, Brzostowskiego, Licealną. Największe skupienie punktów handlowo-usługowych znajduje się wzdłuż ulic: 1 Maja, Armii Czerwonej, Wojska Polskiego, Hożej, a przede wszystkim wokół placu J. Krasickiego. W pozostałych częściach miasta punkty usług podstawowych zlokalizowane są z reguły w pobliżu ośrodków wypoczynkowych.

W ramach planu przestrzennego zagospodarowania Augustowa przewiduje się przesunięcie centrum w kierunku południowo-wschodnim. Wyznaczono na nie obszar między ul. Armii Czerwonej, rzeką Netą, planowaną obwodnicą biegnącą na wschód od Alei XX-Lecia i ul. 1 Maja. Ośią kompozycyjną całego układu stałaby się w ten sposób rzeka Netta, łącząca jeziora Necko i Sajno (Gałęcki 1974).

3.3. Rola turystyki w życiu gospodarczym miasta

Turystyka jako jedna z form działalności człowieka oddziałuje również na życie gospodarcze obszarów i miejscowości będących terenem recepcji turystycznej. Przejawy tego oddziaływania daje się zaobserwować zwłaszcza w wielkości zatrudnienia w usługach turystycznych jak również w wielkości i sezonowości obrotów w placówkach handlowych i gastronomicznych. Zarówno zatrudnienie w turystyce, jak i wielkość obrotów mogą być uznane za ekonomiczny przejaw działalności turystycznej.

Struktura zatrudnienia jest jednym z mierników stosowanych często zarówno do określenia funkcji jednostek osadniczych, jak i ich klasyfikacji. Stosując ten miernik, należy się jednak starać wykluczyć schematyzm, polegający na utożsamianiu znaczenia danej dziedziny gospodarczej z wielkością jej udziału w zatrudnieniu ludności. Szczególnie dotyczy to takich rodzajów działalności, które nie wymagając zbyt dużego zatrudnienia, stanowią jednak o jego prestiżu i sile przyciągania. Do takich sfer ludzkiej działalności należą m.in. kultura i sztuka, a także usługi turystyczne.

W 1986 roku w Augustowie pracowało 9963 mieszkańców, z czego kobiety stanowiły 48,5%. Analiza tabeli 8 pozwala prześledzić proporcje między poszczególnymi działami zatrudnienia ludności Augustowa. Wśród działów gospodarki wyraźnie dominuje przemysł, chociaż jego udział w 1986 r. był już znacznie niższy niż w 1983 r. Rozwinięte są tu takie gałęzie przemysłu, jak: rolno-spożywczy, drzewny, obuwniczy. Z wyjątkiem przemysłu drzewnego pozostałe nie mają znaczenia ani w skali kraju, ani nawet regionu.

Kolejne miejsce w zatrudnieniu ludności zajmuje handel. Jego udział wykazuje tendencję rosnącą i w pełni odzwierciedla charakter Augustowa, będącego ośrodkiem zaopatrzenia dla miejscowej ludności i turystów z rejonu o promieniu do 25 km.

8,8% ludności zatrudnione jest w służbie zdrowia. W tym odsetku mają swój udział m.in. pracownicy dwóch ośrodków wczasowych "Budowlani" i "Żerań", które po sezonie pełnią funkcję sanatoriów.

Mieszkańcy Augustowa pracują również w takich działach gospodarki jak: oświata i wychowanie oraz transport (po 7,5%), budownictwo (6,8%), leśnictwo (6%), rolnictwo (3,7%) i kultura fizyczna z turystyką (3,0 - 4,6%).

Z urzędowych statystyk wynika, że udział usług turystycznych w zatrudnieniu ludności Augustowa wzrasta w dosyć szybkim tempie (w okresie 1983-1986 - o 1%). Jeżeli oprzemy się na informacjach z badań szczegółowych, to okazuje się, że pracownicy tego działu stanowią 6,8% czynnych zawodowo mieszkańców Augustowa (tab.8). Wskaźnik ten niewątpliwie jest zawyżony, co wynika z wliczenia osób zatrudnionych sezonowo, odzwierciedla jednak skalę zjawiska. Po uwzględnieniu osób dojeżdżających udział ten wzrasta do 8,15%, co stawia usługi turystyczne na trzecim miejscu w strukturze zatrudnienia Augustowa. Należy jednak przypomnieć, że z powodu braku dostępu do informacji w analizach pominięto trzy obiekty noclegowe, z których dwa zatrudniają prawdopodobnie znaczną liczbę pracowników.

Spośród wszystkich obiektów noclegowych i biur turystycznych najwięcej osób zatrudniają na stałe "Budowlani" (19,4%), BORT PTTK (17,4%) OW FSO "Żerań" (9,6%), Dom Wycieczkowy PTTK, Dom Nauczyciela, Ośrodek ZG ZSMP (po 6,1%). W 10 placówkach, w tym w ośrodku "Budowlani" zatrudnienie przez cały rok nie zmienia swej wielkości. Największe znaczenie w zatrudnieniu sezonowym mają: BORT PTTK (22,7% ogółu pracowników sezonowych), kwatery SMPT "Wigry", "Ceramik" i Ośrodek WSK PZL (po 8,5%) oraz "Kolejarz" (6,5%).

Ogółem w ciągu całego roku największą liczbę pracowników stałych i sezonowych łącznie zatrudniają: BORT PTTK (19,7%), "Budowlani" (11%), kwatery "Wigier" (8,6%), DW FSO (5,4%), "Ceramik" (4,1%).

Należy zwrócić uwagę na wysoki udział osób zatrudnionych sezonowo w usługach turystycznych miasta; stanowią one 43,5% ogólnej liczby pracujących w tym dziale. Wskaźnik ten świadczy o dużym stopniu sezonowości funkcji turystycznej w Augustowie.

Pozytywnym zjawiskiem zatrudnienia w usługach turystycznych jest niezbyt wysoki udział osób dojeżdżających do pracy (16%). Wśród pracowników obiektów noclegowych generalnie przeważają ludzie z wykształceniem ponadpodstawowym (64,5%), co nie oznacza jednak, że również wysoki jest wskaźnik osób przygotowanych zawodowo do pracy w obsłudze turystów i wczasowiczów.

Sumując, należy stwierdzić, że bez względu na stopień dokładności analiz wielkościowych dotyczących zatrudnienia w usługach turystycznych, dział ten zajmuje w strukturze zatrudnienia ludności Augustowa rolę znaczącą, dając utrzymanie dużej liczbie mieszkańców miasta. Natomiast szeroko rozumiany sektor usług (III + IV), w skład którego ten dział wchodzi, stanowi w Augustowie 55,9% zatrudnienia w gospodarce narodowej, co określa typ funkcjonalny miasta i jego rolę w strukturze regionu.

W miejscowościach, w których występuje ruch turystyczny, warte zbadania są jego skutki gospodarcze, wyrażające się m.in. wielkością obrotów w handlu i gastronomii. Odzwierciedleniem tego wpływu jest wzrost sprzedaży większości artykułów spożywczych i niektórych artykułów nieżywnościowych (Gałęcki 1967).

Do analizy obrotów artykułami spożywczymi ogółem w Augustowie oraz w dwóch wybranych sklepach i zakładach gastronomicznych posłużyła metoda Gałęckiego (1967), w której wykorzystano:

a) wskaźnik sezonowości $(W_{si} = \frac{\bar{x}_i}{x} \cdot 100\%)$

b) sumaryczne przeciętne odchylenie względne od równomiernego rozkładu obrotów w ciągu roku $(\gamma = \sum = | \bar{x}_i - \frac{100}{12} |)$

c) wskaźnik amplitudy obrotów $(w = \frac{x_{i \max}}{x_{i \min}})$

W przypadku, gdy $w \geq 2$, $v \geq 20$, a maksymalne wartości wskaźnika sezonowości występują w okresie czerwiec - sierpień, mamy do czynienia ze wzrostem obrotów w handlu i gastronomii, wywołanym przez intensywny ruch turystyczny (Gałęcki 1967).

Tabela 8

Struktura zatrudnienia ludności Augustowa wg działów
i sektorów gospodarki narodowej w latach 1983 i 1986

Wyszczególnienie	A u g u s t ó w		Wojew. su- walskie w 1986 r.
	1983	1986	
Ogółem osób	8 811	9 963	130 553
Struktura procentowa			
Sektor I	8,8	9,7	22,0
Rolnictwo	5,0	3,7	17,6
Leśnictwo	3,8	6,0	4,4
Sektor II	38,6	34,4	28,3
Przemysł	31,7	27,6	21,0
Budownictwo	6,9	6,8	7,3
Sektor III	28,5	29,0	25,7
Transport	8,5	7,5	7,3
Łączność	1,7	1,4	1,8
Handel	12,0	13,4	11,8
Pozostałe działy produkcji materialnej	2,2	2,0	0,6
Gospodarka komunalna	2,9	2,7	2,7
Gospodarka mieszkaniowa	1,2	2,0	1,5
Sektor IV	24,1	26,9	24,0
Oświata i wychowanie	7,8	7,5	9,3
Kultura i sztuka	0,5	0,3	0,8
Ochrona zdrowia i opieka społeczna	8,3	8,8	7,7
Kultura fizyczna, turystyka i wypocz.	2,0	3,0*	1,1
Pozostałe branże usług niematerialnych	0,9	1,4	0,7
Administracja państw. i wymiar spraw.	1,6	2,0	2,4
Finanse i ubezpieczenia	3,0	2,8	1,3
Organizacje polityczne	.	1,1	0,7

* Według obliczeń własnych wynika, że tylko w obiektach noclegowych Augustowa pracuje na stałe 360 osób (wraz z kwaterodawcami, bez nich 313), co stanowi 3,6 %. Po uwzględnieniu biur turystycznych, gdzie na stałe pracuje 99 osób udział wzrasta do 4,6%. W sezonie udział osób zatrudnionych w usługach turystycznych wzrasta do 8,15% (stali + sezonowi).

Źródło: KT-1 WUS Suwałki. Spis kadrowy woj. suwalskiego (stan w dniu 31.X.1983)

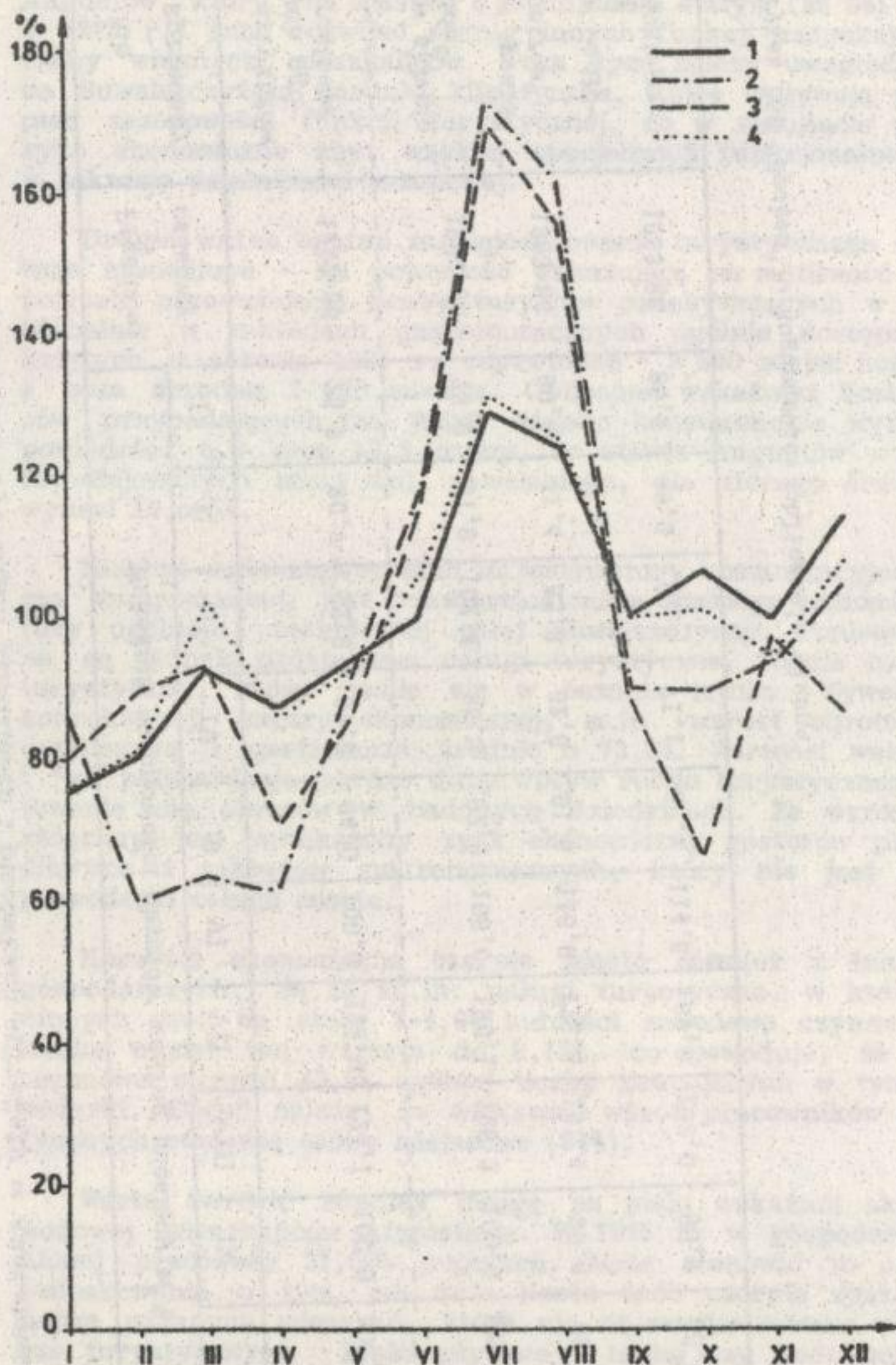
Wskaźnik sezonowości sprzedaży we wszystkich analizowanych płaszczyznach odniesienia przyjmuje wartości poniżej poziomu 100% dla takich miesięcy jak: styczeń, luty, marzec, kwiecień, maj (tab.9). Większość z tych miesięcy uznawana jest za sezon "martwy" w ruchu turystycznym. Z kolei najwyższe wartości przyjmują wyliczone wskaźniki dla lipca, sierpnia i czerwca - miesiące o największej frekwencji turystów (rys.11). Jeszcze wyraźniej wpływ ruchu turystycznego na podwyższenie obrotów uwidacznia się podczas badania konkretnych jednostek sprzedaży, a zwłaszcza zakładów gastronomicznych. Dla tych ostatnich wybrane dodatkowo do badania obrotów wskaźniki osiągały wartości przekraczające dolną granicę, jaką winny przyjmować w miejscowościach turystycznych ("Albatros" - $v = 25,4$, $w = 2,75$; jadłodajnia - $v = 22,3$, $w = 2,5$).

Zdaniem autorki warto przyjąć do analiz badanego miernika funkcji turystycznej różnicę wskaźników sezonowości dla miesięcy z najwyższą wartością i najniższą, określającą w pewnej mierze sprzedaż wyłącznie dla stałej klienteli. Jest to więc wskaźnik amplitudy obrotów, ale wyrażony w sposób najprostszy - jako różnica, nie zaś jako iloraz, co ma miejsce w przypadku wskaźnika "w" zaproponowanego przez Gałęckiego (1967). Wartość tego wskaźnika będzie utożsamiana z maksymalnym wzrostem obrotów pod wpływem ruchu turystycznego. Jest ona najwyższa w restauracji "Albatros" (110,9%), a następnie jadłodajni (98,8%). Teoretycznie przyjmuje się, że w miejscowościach o wyraźnie zarysowanym sezonie turystycznym obroty w handlu i gastronomii wzrastają pod wpływem ruchu turystycznego średnio o 100%. Aby nie ograniczać się do wielkości charakteryzujących tylko dwa zakłady gastronomiczne, wprowadzono wartość średniej arytmetycznej wzrostu obrotów dla pięciu wyszczególnionych w tabeli 9 płaszczyzn odniesienia; wynosi ona 73,3%.

Na podstawie przedstawionych wielkości można stwierdzić, że ruch turystyczny Augustowa wywiera znaczący wpływ na ekonomikę tego miasta. Przejawia się to zarówno w liczbie miejsc pracy w placówkach turystycznych, jak i w zwiększonej sprzedaży artykułów spożywczych, wyrobów gastronomicznych, niektórych artykułów nieżywnościowych oraz w trudnych do zbadania zyskach, będących efektem bezpośredniej obsługi turystów, zwłaszcza w zakresie wynajmu kwater.

Na podstawie analizy dwóch rodzajów mierników przestrzennych i ekonomicznych jednoznacznie można stwierdzić, że Augustów pełni funkcję turystyczną. Zdolność recepcyjna infrastruktury noclegowej wynosiła w sezonie 1986 r. - 4300 miejsc, zaś poza sezonem 1393. Na podstawie proporcji między tymi liczbami można teoretycznie przyjąć, że znaczenie funkcji turystycznej w Augustowie podczas sezonu jest 3,1 razy większe niż poza tym sezonem.

Najważniejszą rolę w strukturze bazy noclegowej odgrywają tu obiekty wypoczynkowe, co pozostaje w ścisłym związku z rodzajem walorów turystycznych dominujących w Augustowie i jego rejonie. Według wskaźnika funkcji turystycznej Deferta Augustów klasyfikuje się jako główne miasto regionu turystycznego w naszym kraju ($W_D = 59,4\%$). Kryterium funkcji turystycznej stanowi tu wielkość infrastruktury noclegowej, która jest odniesiona do liczby mieszkań ludności stałej (Warszyńska, Jackowski 1979). Według tego kryterium rzeczywista funkcja turystyczna zaczyna wykształcać się dopiero wówczas, gdy wskaźnik ten osiąga wartość 100%. Wartość ta, zdaniem wspomnianych autorów, rozgranicza ośrodki wąsko wyspecjalizowane w dziedzinie funkcji turystycznej oraz jednostki osadnicze pełniące kilka równorzędnych funkcji gospodarczych.

Rys. 11. Wskaźniki sezonowości obrotów w handlu i gastronomii w Augustowie w latach 1982-1986. Oznaczenia: 1) sprzedaż artykułów spożywczych ogółem w Augustowie, 2) sprzedaż w sklepie spożywczym "Jagoda", 3) sprzedaż w restauracji "Albatros", 4) sprzedaż w jadłodajni

Wskaźniki sezonowości obrotów w wybranych dziedzinach i placówkach sprzedaży w Augustowie

Diedzina lub placówka sprzedaży	Przedział czasowy	Wskaźnik sezonowości obrotów według miesięcy w %											
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Sprzedaż artykułów spożywczych ogółem w Augustowie	1982-86	75,9	80,7	92,8	87,9	94,0	100,0	128,9	124,1	100,0	106,0	100,0	114,4
-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----
Sprzedaż w sklepie nr 1 "Jagoda"	1982-86	75,9	81,9	102,4	85,5	92,8	106,0	130,1	125,3	100,0	101,2	95,2	108,4
Sprzedaż w restauracji "Albatros"	1983-86	90,4	61,4	63,8	62,6	91,6	116,9	172,3	161,4	90,4	89,2	96,4	104,8
Sprzedaż w jadłodajni przy pl. J.Krasickiego	1983-86	85,5	89,2	92,8	71,1	86,7	114,5	169,0	153,0	90,4	66,9	98,8	86,7

Źródło: Wykaz PSS "Społem" w Augustowie; obliczenia własne

W świetle doświadczeń empirycznych wydaje się, że wartość 100% jest zbyt wysoka dla wykazania występowania funkcji turystycznej w miastach polskich o złożonej na ogół strukturze gospodarczej. Augustów, który jest miastem o zaludnieniu stałym (26 881 mieszkańców w 1986 r.) musi rozwijać szereg innych funkcji zaspokajających potrzeby własnych mieszkańców. Poza tym należy uwzględnić panujące na Suwalszczyźnie warunki klimatyczne, które wpływają na duży stopień sezonowości funkcji turystycznej, co w rezultacie potęguje ryzyko ekonomiczne zbyt wąskiej specjalizacji funkcjonalnej, zwłaszcza w zakresie działalności sezonowej.

Drugie ważne ogniwo zagospodarowania turystycznego - infrastruktura żywieniowa - ma pojemność wskazującą na możliwość zaspokojenia potrzeb przeważającej liczby turystów przebywających w Augustowie. Globalnie w zakładach gastronomicznych ogólnie dostępnych i zamkniętych w sezonie 1986 r. zapewniono - 3 950 miejsc konsumenckich, a poza sezonem 2 190 miejsc. Obliczone wskaźniki liczby mieszkańców przypadających na jedno miejsce konsumenckie wynoszą tu odpowiednio: 6,8 oraz 12,3 osoby, co stawia Augustów w rzędzie uprzywilejowanych miast woj. suwalskiego, dla którego średni wskaźnik wynosi 19 osób.

Niezbyt zadowalający stan infrastruktury komunikacyjnej, a zwłaszcza towarzyszącej, jest odzwierciedleniem niskiego poziomu infrastruktury ogólnej i technicznej całej Suwalszczyzny. Ponieważ zapewnione są jednak podstawowe usługi turystyczne, rośnie corocznie ruch turystyczny, który nasila się w sezonie letnim. Wywołuje to wiele konsekwencji natury ekonomicznej, m.in. wzrost obrotów w handlu detalicznym i gastronomii średnio o 73,3%. Wartości wskaźników "w" i "v" potwierdzają bardzo duży wpływ ruchu turystycznego na kształtowanie się obrotów w badanych dziedzinach. Ze wzrostem obrotów związany jest zwiększony zysk ekonomiczny gestorów placówek handlowych i zakładów gastronomicznych, który nie jest obojętny dla gospodarki całego miasta.

Korzyści ekonomiczne czerpie miasto również z innych dziedzin gospodarczych. Są to m.in. usługi turystyczne, w których zatrudnionych jest na stałe 3-4,6% ludności zawodowo czynnej. W sezonie letnim udział ten wzrasta do 8,15%, co powoduje, że zatrudnienie sezonowe stanowi 43,5% ogólnej liczby pracujących w tym dziale gospodarki. Dodać należy, że większość wśród pracowników usług turystycznych stanowią osoby miejscowe (84%).

Warto zwrócić również uwagę na niski wskaźnik aktywności zawodowej mieszkańców Augustowa. W 1985 r. w gospodarce społecznej pracowało 37,06% populacji. Może stanowić to przesłankę do wnioskowania o tym, jak duża liczba osób czerpie zyski np. z wynajmu własnych mieszkań, które nie są zarejestrowane w żadnym biurze turystycznym. Zyski płynące z takiej czy podobnej działalności wpływają na wzrost zamożności mieszkańców miasta. Wszystko to świadczy o tym, że funkcja turystyczna Augustowa ma już dziś w miarę ugruntowaną pozycję w jego życiu gospodarczym.

4. RUCH TURYSTYCZNY W AUGUSTOWIE

Określenie wielkości ruchu turystycznego w okresie powojennym jest zamierzeniem bardzo trudnym. Znane autorowi źródła podają bowiem rozbieżne wielkości. Według Jędrzejewskiego (1967) w połowie lat sześćdziesiątych przez Augustów przewijało się ponad 150 tys. wczasowiczów, letników, turystów i wycieczkowiczów. Zbliżoną wielkość ruchu turystycznego dla 1965 r. podaje w tej samej pracy Kowalik (1967). Według tego autora z wypoczynku pobytowego i turystyki wycieczkowej skorzystało 100 tys. osób (gdy w 1955 r. tylko 12 tys., a w 1960 r. już 50 tys. osób), natomiast z wypoczynku świątecznego około 60 tys. osób, głównie pracowników białostockich zakładów pracy i ich rodzin. Prowadzone w letnim sezonie turystycznym (14.V.-16.IX) w latach 1962-1965 przez SGPiS badania ruchu turystycznego objęły również Augustów. Wielkość ruchu podano wyłącznie w osobonoclegach, wyniósł on w 1962 r. 313,6 tys., 1963 r. - 561,4 tys., 1964 r. - 134,9 tys. i 1965 r. - 585,7 tys. osobonoclegów. Należy zwrócić uwagę na występujące pomiędzy podanymi źródłami różnice w trendzie wzrostu tego ruchu. Dane SGPiS wskazują na poważne załamanie w 1964 r. wielkości ruchu turystycznego, natomiast liczby podane przez Kowalika (1967) prezentują stały wzrost tego ruchu, nawet w 1964 r. W wielkościach ruchu turystycznego podanych przez SGPiS poważny udział miał ruch jednodniowy, stanowiący w latach 1962-1965 od 1/5 do 1/6 całości ruchu turystycznego (w 1962 r. jednodniowy ruch turystyczny wyniósł 48,6% tys., 1963 r. - 126,8 tys., 1964 r. - 66,6 tys. i w 1965 r. - 84,7 tys. osób).

Dalsze znane autorowi źródła wymieniają jeszcze inne wielkości ruchu turystycznego, np. Pajetuk (1974) podaje, że na początku lat siedemdziesiątych w rejonie Augustowa z turystyki pobytowej skorzystało 340 tys. osób, z krajoznawczej - 590 tys. osób i z wypoczynku świątecznego 1,5 mln osób.

Natomiast Majcher (1974) wskazuje, że w przyszłości Augustów zdominuje funkcja wypoczynkowo-turystyczna o średniej docelowej zdolności przyjęcia i obsługi w sezonie 400 tys. turystów oraz sanatoryjno-uzdrowiskowa o docelowej liczbie 2000 łóżek, przy możliwości udzielenia 3000 zabiegów w zakładach przyrodoleczniczych.

Przytoczone dotychczas wielkości ruchu turystycznego nie znajdują potwierdzenia w materiałach GUS-u, opartych na informacjach pochodzących z wykorzystania rejestrowanej bazy noclegowej (formularz kt-1). Według nich w Augustowie ruch turystyczny osiąga maksimum około 50 tys. uczestników rocznie. Dane GUS-u nie uwzględniają liczby letników korzystających z nie rejestrowanych miejsc noclegowych. Kowalik (1967) szacował w 1965 r. ich liczbę na około

3 tys. łózek). Są to m.in. dzieci na koloniach, wczasowicze wypoczywający w ośrodkach Ministerstwa Obrony i Spraw Wewnętrznych oraz ruch świąteczny. Pomimo występujących rozbieżności w ustaleniu wielkości ruchu turystycznego, należy podkreślić, że przytoczone informacje jednoznacznie wskazują na duże rozmiary tego ruchu. Wszystko to może wpływać dynamizująco na rozwój miasta i jego zaplecza.

4.1. Wielkość ruchu turystycznego

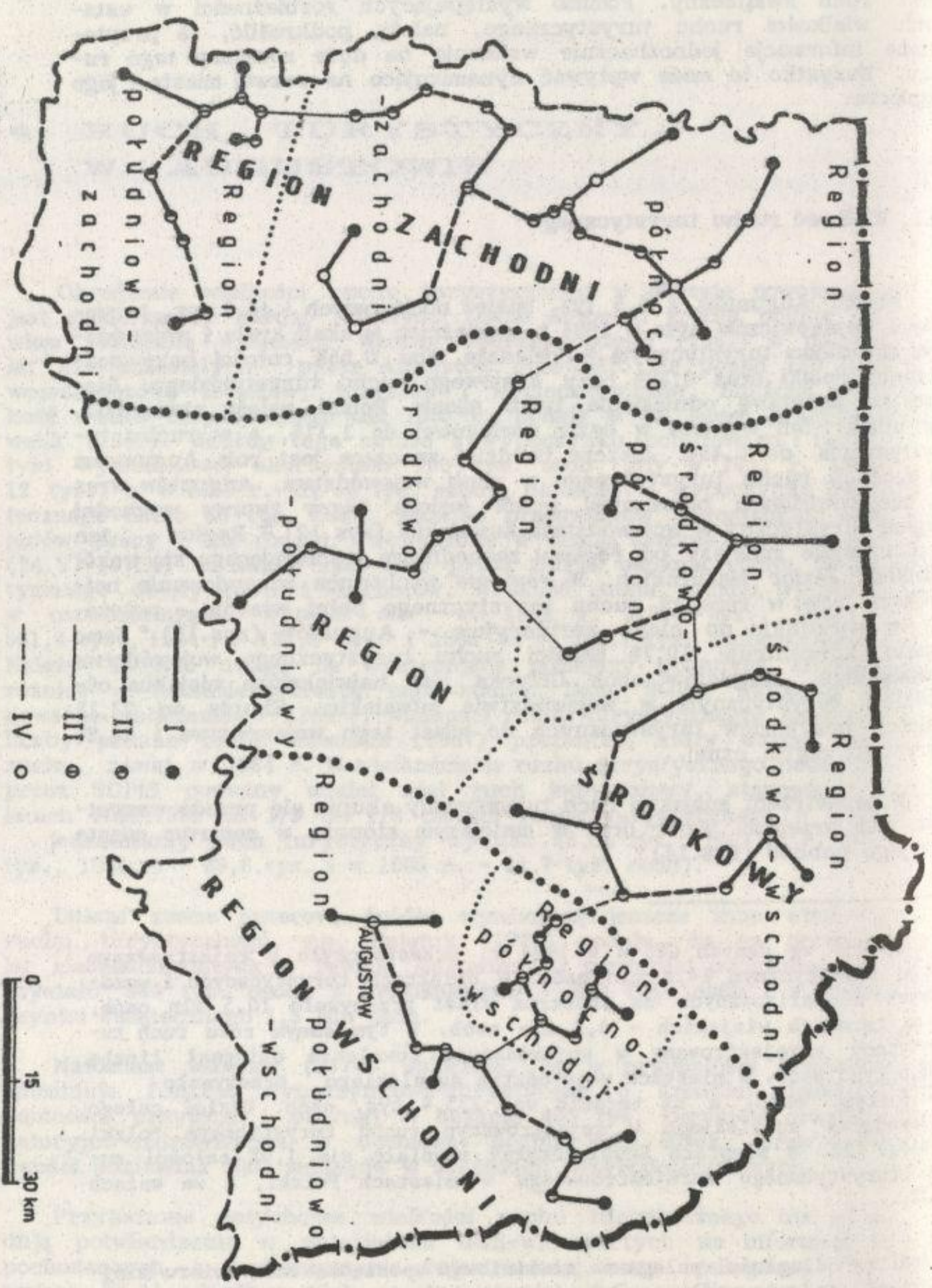
Miasto Augustów z 4,5 tys. miejsc noclegowych i 46,9 tys. turystów i wczasowiczów było w 1984 r. poważnym w skali kraju i województwa ośrodkiem turystycznym.⁴ Posiadało ono 0,55% całości bazy noclegowej Polski oraz 0,32% bazy krajowego ruchu turystycznego. Biorąc za podstawę odniesienia tylko miasta Polski należy stwierdzić, że udział ten wzrasta w bazie noclegowej do 1,11%, a w ruchu turystycznym do 0,45%. Jeszcze bardziej znacząca jest rola Augustowa w recepcji ruchu turystycznego w skali województwa. Augustów wraz z miejscowościami położonymi wokół jeziora Wigry tworzy wschodni region turystyczny w województwie suwalskim (rys.12).⁵ Region ten jest niewiele mniejszy od regionu zachodniego rozciągającego się wokół Wielkich Jezior Mazurskich. W regionie wschodnim zdecydowanie największą rolę w recepcji ruchu turystycznego pełni właśnie - położony w stosunku do niego peryferyjnie - Augustów (rys.13).^{*} Samo miasto koncentruje 10,7% całości ruchu turystycznego województwa suwalskiego. Augustów obok Giżycka jest największym miejskim ośrodkiem turystycznym w województwie suwalskim. Skupia on 23,1% całości przyjazdów turystycznych do miast tego województwa i 10,2% turystyki zagranicznej.

W przestrzeni miejskiej ruch turystyczny skupia się przede wszystkim nad brzegami jezior oraz w mniejszym stopniu w centrum miasta i w jego pobliżu (rys.14).

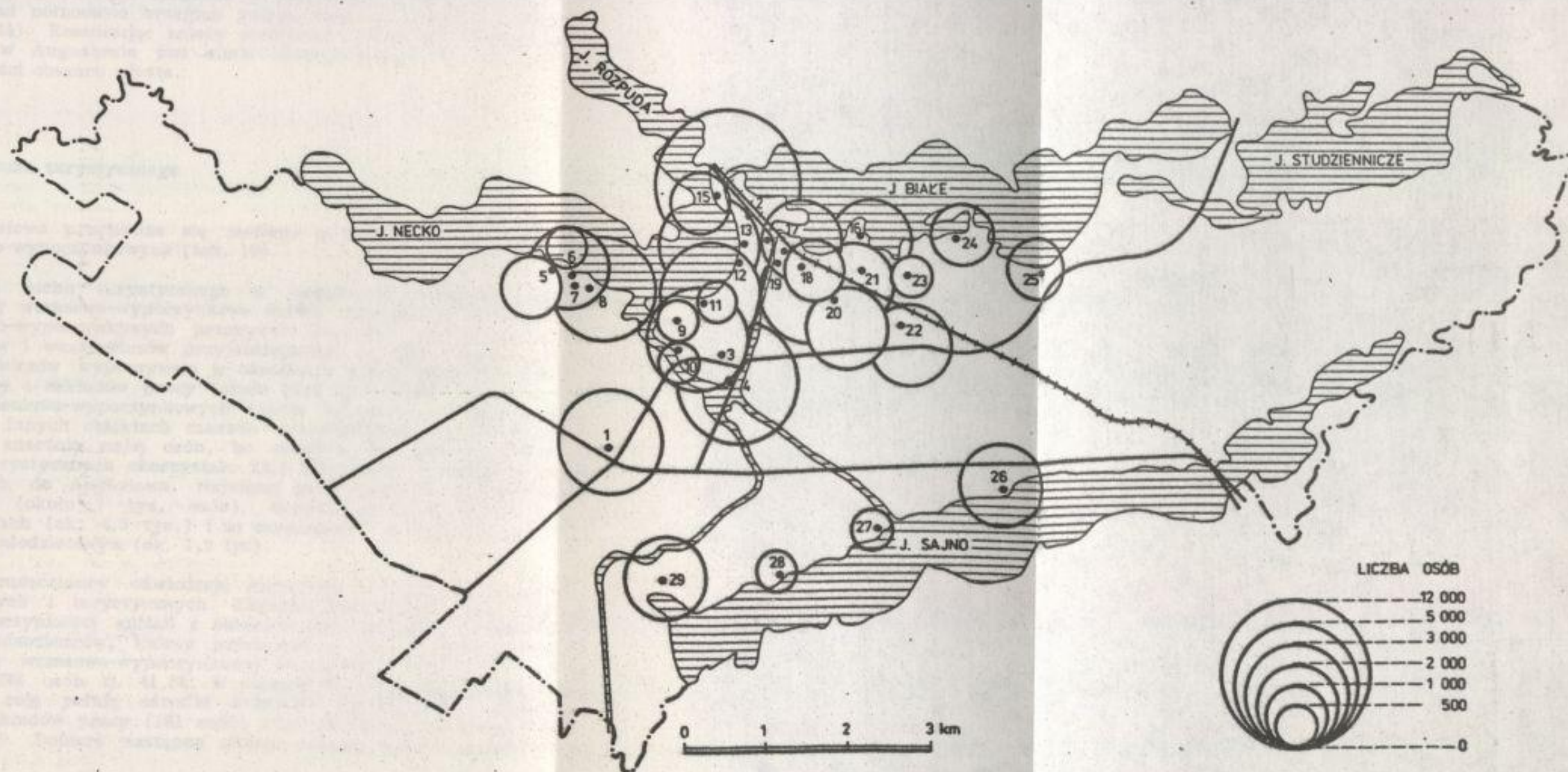
⁴ W Polsce wg danych GUS-u w 1984 r. uczestniczyło w rejestrowanym ruchu turystycznym 14,8 mln osób. W obiektach turystycznych i wczasowych zlokalizowanych na obszarze miast przebywało 10,5 mln osób, a na terenach wiejskich - 4,3 mln osób. W tym samym roku ruch turystyczny zarejestrowany w województwie suwalskim osiągnął liczbę 438,6 tys. osób. W miastach województwa suwalskiego przebywało 202,8 tys. osób, a na terenie wsi 235,8 tys. osób. Udział całego województwa suwalskiego w rejestrowanym ruchu turystycznym Polski wyniósł 3%. W miastach Suwalszczyzny skupiało się 1,9% całości ruchu turystycznego zarejestrowanego w miastach Polski, a we wsiach 5,5%.

⁵ Analiza odległości polega na nieliniowym uporządkowaniu zbioru miejscowości, jedynie według położenia topograficznego elementów zbioru. Innymi słowy, chodzi o rozpięcie dendrytu wrocławskiego na zbiorze punktów w sposób niezależny od podziału administracyjnego ... Konstrukcja dendrytu polega na połączeniu odcinkiem każdego punktu z jego najbliższym sąsiadem. Utworzy się w ten sposób pewna liczba skupień rzędu

* patrz wkładka

Rys. 12. Regiony ruchu turystycznego w województwie suwalskim. Połączenia: I, II, III, IV stopnia, węzły: I, II, III, IV rzędu.

Rys. 14. Wielkość ruchu turystycznego na obszarze miasta Augustowa w 1985 roku
(numery i nazwy obiektów zamieszczono w tabeli 4)

Najwięcej turystów i wczasowiczów przebywa na niewielkim terenie, rozgraniczającym trzy sąsiadujące ze sobą jeziora: Necko, Rospuda i Białe, położonym w północno-środkowej części miasta. W zlokalizowanych tutaj ośmiu ośrodkach turystycznych i wczasowych wypoczywa rocznie nieco ponad połowa ogółu gości przyjeżdżających do Augustowa. Mniejsze skupiska ruchu turystycznego znajdują się w południowo-środkowej części jeziora Necko (4 ośrodki z udziałem wynoszącym 8,5% całości ruchu turystycznego), w południowo-zachodniej i środkowej części Jeziora Białego (7 ośrodków o udziale 17,3%), w centrum miasta i w jego pobliżu (6 ośrodków o udziale 15,2%) oraz na południu miasta nad północnym brzegiem jeziora Sajno (4 ośrodki o udziale wynoszącym 4%). Reasumując należy podkreślić, że ruch turystyczny występujący w Augustowie jest silnie skoncentrowany w północno-środkowej części obszaru miasta.

4.2. Formy ruchu turystycznego

Do Augustowa przyjeżdża się zarówno w celach turystycznych, jak i wczasowo-wypoczynkowych (tab. 10)

W recepcji ruchu turystycznego w Augustowie ważniejszą rolę pełnią obiekty wczasowo-wypoczynkowe aniżeli turystyczne. W obiektach wczasowo-wypoczynkowych przebywało 24,4 tys. osób tj. 52,1% ogółu turystów i wczasowiczów przyjeżdżających do tego miasta. Najwięcej wczasowiczów wypoczywało w ośrodkach wypoczynkowych różnych instytucji i zakładów pracy (około 14,6 tys. osób) oraz w ośrodkach szkoleniowo-wypoczynkowych (około 7,1 tys.). W kwaterach prywatnych i innych obiektach czasowo wykorzystywanych na wczasy wypoczywało znacznie mniej osób, bo zaledwie 2,7 tys. Natomiast z obiektów turystycznych skorzystało 22,5 tys. osób tj. 47,9% ogółu przybywających do Augustowa. Najwięcej gości nocowało w domkach campingowych (około 7 tys. osób), domach wycieczkowych (ok. 5,5 tys.), hotelach (ok. 4,3 tys.) i na campingach (ok. 3,6 tys.) oraz w schronisku młodzieżowym (ok. 1,9 tys.).

Również cudzoziemcy odwiedzają Augustów w celach wczasowo-wypoczynkowych i turystycznych. Częściej korzystają oni z bazy wczasowo-wypoczynkowej aniżeli z obiektów turystycznych. Z ogólnej liczby 593 cudzoziemców, którzy przebywali w Augustowie w 1984 roku, z bazy wczasowo-wypoczynkowej skorzystało 347 osób, a z turystycznej 246 osób tj. 41,5%. W recepcji turystów zagranicznych najważniejszą rolę pełnią ośrodki wczasowo-wypoczynkowe różnych instytucji i zakładów pracy (181 osób) oraz szkoleniowo-wypoczynkowe (106 osób). Dopiero następne miejsca zajmują domy wycieczkowe

pierwszego, które z kolei łączymy w skupienia rzędu drugiego, wyszukując najbliższych sąsiadów spośród elementów skupień pierwszego rzędu. Powtarzamy to postępowanie na coraz wyższym szczeblu, aż do połączenia całego zbioru miejscowości w jeden spójny dendryt (Golachowski, Kostrubiec, Zagożdżon 1974). Dendryt miejscowości z ruchem turystycznym w województwie suwalskim okazał się spójny dopiero po wykorzystaniu połączeń czwartego rzędu. Na podstawie połączeń czwartego i trzeciego rzędu wydzielono regiony ruchu turystycznego.

Tabela 10

Osoby korzystające z bazy noclegowej w woj. suwalskim, w miastach tego województwa oraz w Augustowie
w 1984 r. (w%)

Obiekty	Województwo suwalskie		Miasta województwa suwalskiego		Miasto Augustów	
	ogółem	w tym cudzoziemcy	ogółem	w tym cudzoziemcy	ogółem	w tym cudzoziemcy
Obiekty turystyczno-wypoczynkowe ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
I. Obiekty turystyczne ogółem	74,4	77,6	69,3	85,5	47,9	41,5
1. Hotele	8,8	25,7	19,1	34,0	9,1	7,9
2. Motele	0,3	0,9	0,6	1,0	-	-
3. Pensjonaty	1,0	4,0	2,2	4,5	-	-
4. Domy wycieczkowe	9,7	10,7	18,6	10,0	11,7	15,7
5. Pokoje gościnne prywatne	2,6	8,3	5,7	9,4	0,5	-
6. Zesp. ogół. dom. turystycz.	8,0	4,2	7,4	4,0	14,8	1,5
7. Campingi	6,5	21,1	9,5	21,6	7,6	15,4
8. Pola biwakowe	30,0	1,9	1,0	-	-	-
9. Schroniska młodzieżowe	6,6	0,9	5,2	0,9	4,1	-
10. Inne obiekty wykorzystywane dla turyst.	0,1	-	-	-	-	-
II. Obiekty wczasowo-wypoczynkowe ogółem	25,6	22,4	30,7	14,5	52,1	58,5
11. Ośrodki wczasowe	14,7	10,2	15,6	6,1	31,1	30,5
12. Ośrodki szkoleniowo-wypoczynkowe	6,0	9,2	7,3	5,5	15,1	17,9
13. Domy pracy twórczej	0,2	0,4	-	-	-	-
14. Kwatery prywatne	1,8	-	3,3	-	3,4	-
15. Inne obiekty wykorzyst. dla wypoczynku	2,8	2,6	4,5	2,9	2,5	10,1
16. Obiekty nocleg. w ośrodk. wyp. świąt.	0,1	-	-	-	-	-

(93 osoby) i campingi (97 osób). Augustów można więc określić jako ośrodek wypoczynkowo-turystyczny, w którym różne formy ruchu turystycznego, korzystającego z bazy czasowo-wypoczynkowej dominują nad ruchem koncentrującym się w ośrodkach turystycznych. Fakt ten upodobnia Augustów do takich miejskich ośrodków turystyczno-wczasowych jak Ruciane-Nida i Gołdap, natomiast wyraźnie odróżnia od pozostałych miast województwa suwalskiego, zwłaszcza zaś od Giżycka, Mikołajek, Węgorzewa, w których dominuje ruch skupiający się w ośrodkach turystycznych.

4.3. Długość pobytów turystycznych i czasowo-wypoczynkowych

Przeciętny czas pobytu turystycznego i czasowo-wypoczynkowego w Augustowie wynosi 7,1 dnia. Jest to okres nieco dłuższy o ponad jeden dzień w porównaniu z pozostałymi miastami województwa suwalskiego i Polski. W Augustowie występuje zjawisko dużej dysproporcji w przeciętnym okresie pobytu gości między obiektami turystycznymi a czasowo-wypoczynkowymi. W obiektach turystycznych przebywano średnio 2,7 dnia, natomiast we czasowo-wypoczynkowych 11,1 dnia. W pozostałych miastach województwa suwalskiego i Polski te dysproporcje były zdecydowanie mniejsze.

W Augustowie najkrócej przebywali turyści w ogólnodostępnych domkach turystycznych (1,5 dnia), schroniskach młodzieżowych (2,1 dnia) i hotelach (2,4 dnia). Nieco dłużej w domach wycieczkowych (3,7 dnia), campingach (4 dni) i w prywatnych pokojach gościnnych (5,7 dnia). W porównaniu z innymi miastami były to jedne z najkrótszych pobytów. Przeciętnie znacznie dłuższe były pobyty czasowo-wypoczynkowe. W Augustowie najdłużej wypoczywano na czasach w kwaterach prywatnych, bo aż 14 dni, następnie w ośrodkach wypoczynkowych różnych instytucji i zakładów pracy (13,2 dnia) i w innych obiektach czasowo wykorzystywanych na potrzeby czasów (12,8 dnia). Natomiast najkrócej przebywano w ośrodkach szkoleniowo-wypoczynkowych, bo tylko po 5,8 dnia (tab. 11).

Podobnie przedstawiał się czas pobytu cudzoziemców w Augustowie. Przeciętnie wynosił on 8 dni. Przy czym w obiektach turystycznych tylko 2,2 dnia, natomiast w ośrodkach czasowo-wypoczynkowych 12,2 dnia. Dysproporcje były tutaj jeszcze większe aniżeli w całości ruchu turystycznego. Obcokrajowcy przebywali najkrócej w hotelu (1,6 dnia) i na campingach (1,7 dnia). Nieco dłużej w domach wycieczkowych (2,9 dnia) i w ogólnodostępnych domach turystycznych (2 dni). Natomiast najdłużej cudzoziemcy przebywali na czasach w zakładowych ośrodkach czasowo-wypoczynkowych, bo aż 13,6 dnia.

Przeciętny pobyt turystów w obiektach turystycznych i czasowo-wypoczynkowych województwa suwalskiego,
miast województwa suwalskiego oraz w Augustowie w 1984 r. (w dniach)

Obiekty	Województwo suwalskie		Miasta województwa suwalskiego		Miasto Augustów	
	ogółem	w tym cudzoziemcy	ogółem	w tym cudzoziemcy	ogółem	w tym cudzoziemcy
Obiekty turystyczno-wypoczynkowe ogółem	6,0	5,4	5,8	4,5	7,1	8,0
I. Obiekty turystyczne ogółem	4,3	4,3	3,7	3,6	2,7	2,2
1. Hotele	3,0	4,3	3,0	3,7	2,4	1,6
2. Motele	5,4	2,9	5,4	2,9	-	-
3. Pensjonaty	4,3	7,2	4,3	7,2	-	-
4. Domy wycieczkowe	2,9	4,6	2,7	4,2	3,7	2,9
5. Pokoje gościnne prywatne	9,1	3,0	9,1	3,0	5,7	-
6. Zespoły ogólnodostęp. dom.turystycz.	4,1	3,8	4,7	3,7	1,5	2,0
7. Campingi	4,2	2,6	4,0	2,6	4,0	1,7
8. Pola biwakowe	5,2	24,5	4,1	-	-	-
9. Schroniska młodzieżowe	1,5	1,8	1,8	1,8	2,1	-
10. Inne obiekty wykorzyst. dla turyst.	2,4	-	-	-	-	-
II. Obiekty czasowo-wypoczynkowe ogółem	11,3	9,3	10,5	10,0	11,1	12,2
11. Ośrodki czas. bez kwater prywatnych	12,8	12,0	12,5	10,4	13,2	13,6
12. Ośrodki szkoleniowo-wypoczynkowe	8,2	7,1	6,2	10,8	5,8	9,6
13. Domy pracy twórczej	8,7	3,7	-	-	-	-
14. Kwatery prywatne	13,9	-	13,9	-	14,0	-
15. Inne obiekty wykorzyst. na czas	8,3	7,7	8,1	7,7	12,8	13,0
16. Obiekty noclegowe w ośr.wypocz.świątecz.	10,2	-	11,5	-	-	-

Źródło: Obliczono na podstawie materiałów GUS-u

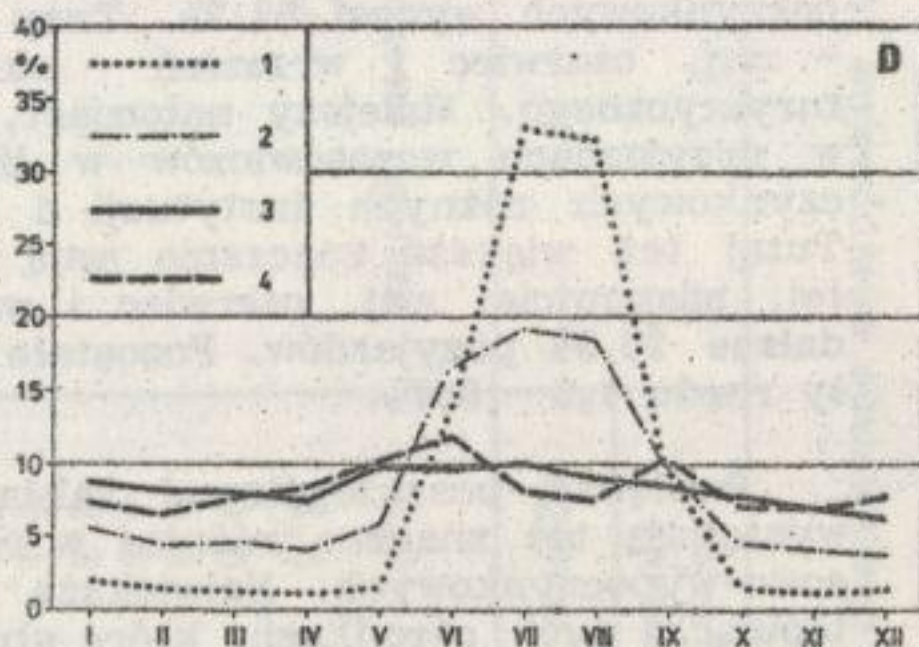
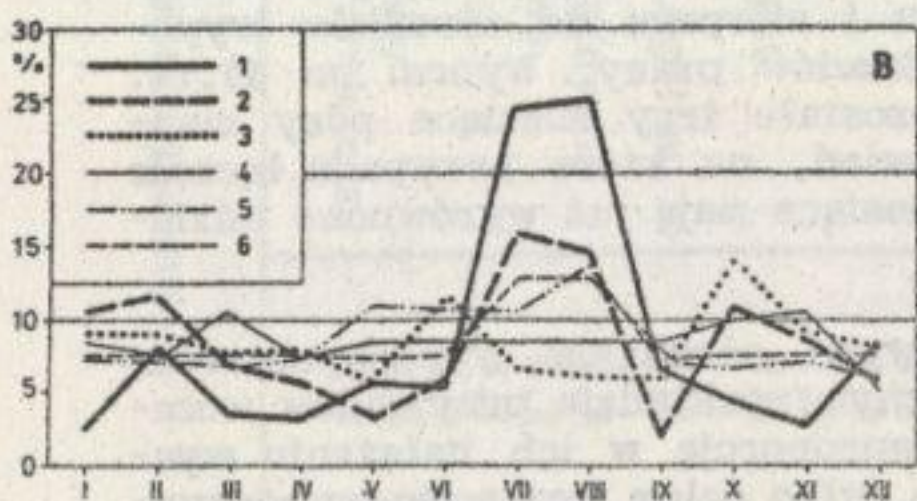
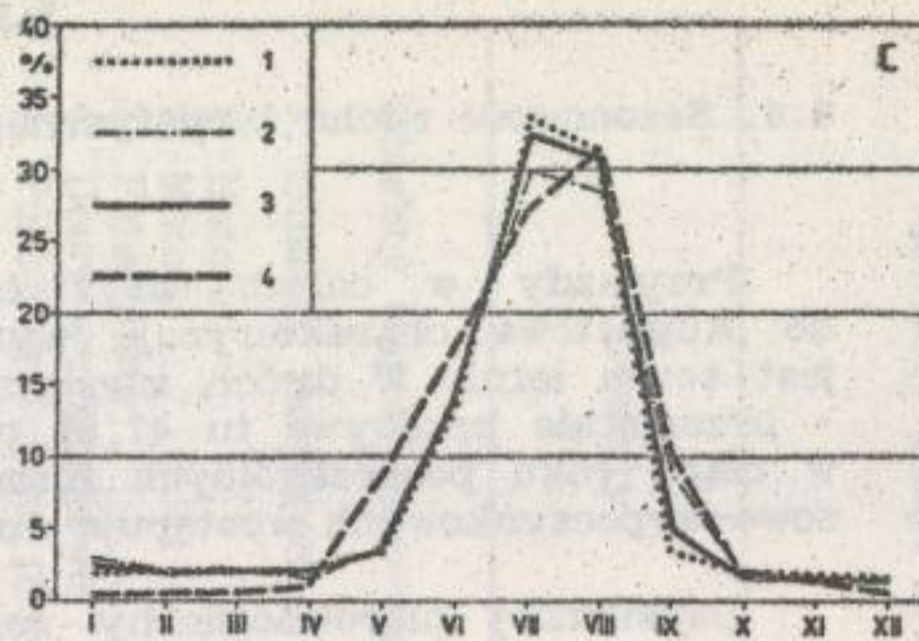
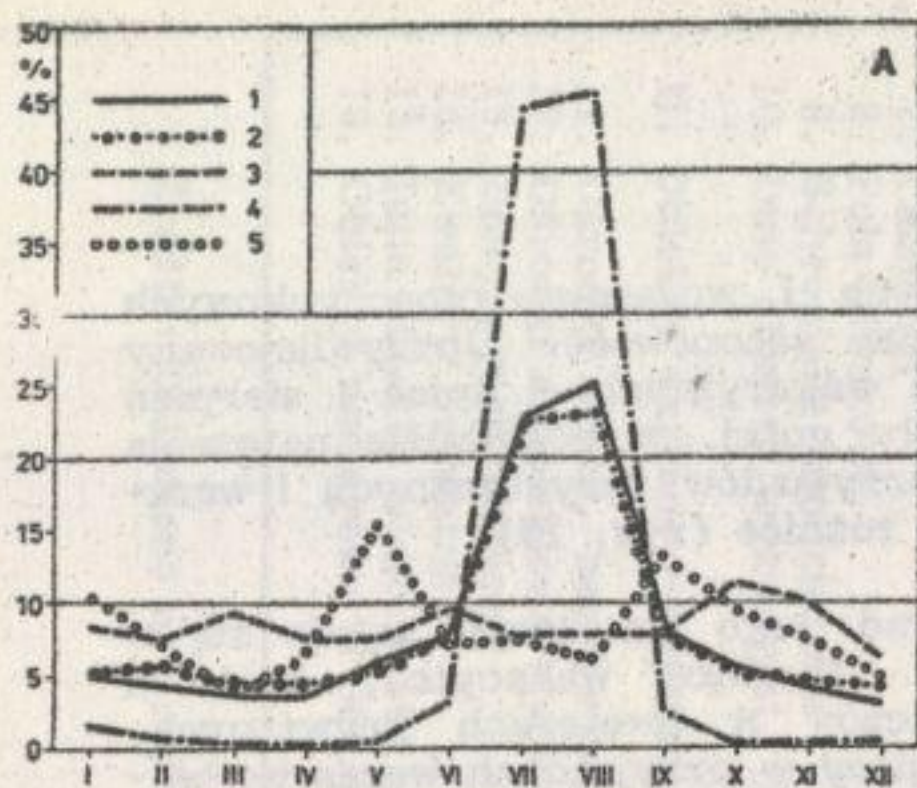
4.4. Sezonowość ruchu turystycznego

Przyjazdy w celach turystycznych i wczasowo-wypoczynkowych do Augustowa charakteryzuje wyraźna sezonowość. Uprzywilejowany jest sezon letni. W dwóch miesiącach wakacyjnych - lipiec i sierpień - przeciętnie przebywa tu 47,8% ogółu gości. W rozkładzie natężenia w ciągu roku poszczególnych form przyjazdów turystycznych i wczasowo-wypoczynkowych występują duże różnice (rys. 15).

Najbardziej nierównomierny rozkład tego natężenia notuje się w obiektach wczasowo-wypoczynkowych. Miesiące wakacyjne, lipiec i sierpień skupiają najwięcej wczasowiczów w kwaterach prywatnych. Tutaj udział tych dwóch letnich miesięcy w przyjazdach wczasowo-wypoczynkowych wynosi 89,9%. Trzy kolejne miesiące ciepłej pory roku - maj, czerwiec i wrzesień - skupiają łącznie tylko 6% tego ruchu turystycznego. Mniejszy natomiast, i to prawie o połowę, jest udział w przyjazdach wczasowiczów w lipcu i sierpniu do ośrodków wypoczynkowych różnych instytucji i zakładów pracy. Wynosi on 45,7%. Tutaj też większe znaczenie mają pozostałe trzy miesiące pory ciepłej, mianowicie: maj, czerwiec i wrzesień, na które przypada łącznie dalsze 20,5% przyjazdów. Pozostałe miesiące mają już wyrównane udziały rzędu 4,3 - 5,7%.

Pomiędzy poszczególnymi zakładowymi ośrodkami wypoczynkowymi występują też znaczne różnice w rocznym rozkładzie przyjazdów wczasowo-wypoczynkowych. Największe dysproporcje w ich natężeniu występują w tych ośrodkach, które służą tylko celom wczasowo-wypoczynkowym. Przykładem może być ośrodek wypoczynkowy Białostockich Zakładów Przemysłu Bawełnianego "Fasty", w którym na lipiec i sierpień przypada 49,5% ogółu przyjazdów wczasowo-wypoczynkowych, a na maj, czerwiec i wrzesień dalsze 17,6%. Zupełnie inaczej wygląda rozkład ruchu turystycznego w ośrodkach specjalizujących się w organizacji pobytów wczasowo-sanatoryjnych. Tutaj udział lipca i sierpnia w ruchu turystycznym oscyluje wokół 25%. Przykładem może być ośrodek wczasowo-sanatoryjny Żerańskiej Fabryki Samochodów Osobowych, gdzie na lipiec i sierpień przypadało 25,4% ogółu przyjazdów, a na maj, czerwiec i wrzesień łącznie 22,2%. Udział pozostałych miesięcy był wyrównany i wahał się od 7,2% do 7,6%. Odmienny rozkład ruchu turystycznego w ciągu roku notowano w ośrodkach szkoleniowo-wypoczynkowych, w których następuje niemal równomiernie w ciągu roku rozłożenie przyjazdów z lekko tylko zaznaczającym się szczytem w miesiącach nie związanych z ciepłą porą roku, mianowicie w październiku, listopadzie i marcu. Przykładem tego typu sezonowości występującej w ruchu turystycznym może być ośrodek szkoleniowo-wypoczynkowy ZG ZNP "Dom Nauczyciela", gdzie na lipiec i sierpień przypadało 16,8% ogółu przyjazdów, a na marzec, październik, listopad - 30,6%. Udział pozostałych miesięcy wahał się od 6,9% do 8,3%.

Inny rozkład natężenia ruchu turystycznego w ciągu roku miał miejsce w Domu Wycieczkowym PTTK, reprezentującym ośrodki turystyczne Augustowa. Tutaj największy udział miały trzy miesiące nie związane z sezonem letnim a mianowicie: wrzesień, maj i styczeń, na które przypadało 39,1% ogółu gości. Natomiast na lipiec i sierpień tylko 13,9%. Udział pozostałych miesięcy wahał się od 4,3% do 9,4% (rys. 15).

Rys. 15. Sezonowość ruchu turystycznego w 1985 roku. A - w Augustowie: 1) ogółem, 2) w ośrodkach wczasowo-wypoczynkowych, 3) w ośrodkach szkoleniowo-wypoczynkowych, 4) w kwaterach prywatnych, 5) w domu wycieczkowym, B - w zakładowych ośrodkach wypoczynkowych na terenie Augustowa: 1) w ośrodku wypoczynkowym Zakładów Przemysłu Bawełnianego "Fasty", 2) w Ośrodku Socjalno-Wypoczynkowym Mazurskiej Wytwórni Tytoniu Przemysłowego "Kormoran", 3) w Ośrodku Szkoleniowo-Wypoczynkowym "Lesnik" przy Nadleśnictwie Augustów, 4) w Ośrodku Wypoczynkowo-Szkoleniowym ZG ZNP "Dom Nauczyciela", 5) w Ośrodku Sanatoryjno-Wypoczynkowym Białostockiego Przedsiębiorstwa Usług Socjalnych Budownictwa "Budowlani", 6) w Ośrodku Wczasowo-Sanatoryjnym Fabryki Samochodów Osobowych z Warszawy. C - w województwie suwalskim: 1) w obiektach turystycznych, 2) w obiektach wczasowo-wypoczynkowych, 3) w obiektach turystycznych i wczasowo wypoczynkowych razem, 4) cudzoziemcy, D - w wybranych ośrodkach turystycznych i wypoczynkowych województwa suwalskiego: 1) w ośrodkach wczasowych, 2) w ośrodkach szkoleniowo-wypoczynkowych, 3) w domach wycieczkowych, 4) w hotelach.

Kilka ośrodków turystycznych i wczasowo-wypoczynkowych funkcjonowało tylko w sezonie letnim, czyli maksimum 3,5 miesiąca w roku - i generalnie wpłynęły one na silniejsze zaznaczenie się szczytu wakacyjnego w całkowitym ruchu turystycznym Augustowa.

Natężenie ruchu turystycznego występującego w Augustowie w ciągu roku wyraźnie różni się od rozkładu natężenia tego ruchu, notowanego w całym województwie suwalskim. W skali województwa występuje większa nierównomierność w rozkładzie przyjazdów w celach turystycznych aniżeli wczasowo-wypoczynkowych. Lipiec i sierpień skupiają 65,2% ogółu korzystających z ośrodków turystycznych i 58,2% ogółu osób wykorzystujących bazę wczasowo-wypoczynkową. Natomiast w czerwcu i wrześniu wojewódzkie ośrodki turystyczne odwiedza dalsze 17,1% gości, a wczasowo-wypoczynkowe 23,3%. Tak więc rozkład natężenia ruchu turystycznego w Augustowie jest bardziej równomierny w ciągu roku aniżeli w całym województwie suwalskim (rys.15).

4.5. Struktura demograficzna uczestników ruchu turystycznego

Osoby przyjeżdżające do Augustowa w celach turystycznych i wczasowo-wypoczynkowych tworzą specyficzną pod względem struktury demograficznej populację. Wykres struktury płci i wieku (rys.16) * dotyczący ogółu gości, przyjmuje charakterystyczny, wrzecionowaty i dość regularny kształt. Świadczy on o wyrównanym poziomie mężczyzn i kobiet w poszczególnych grupach wieku oraz o stosunkowo małym udziale wśród turystów i wczasowiczów dzieci do lat 10 i emerytów powyżej 60 lat. Obie te grupy łącznie stanowią niecałe 10% ogółu gości. Znaczący odsetek stanowi młodzież w wieku 10-20 lat, na którą przypada dalszych 19,7%. Natomiast udział osób pomiędzy 20 a 30 rokiem życia wśród turystów i wczasowiczów jest mały. Stanowi on tylko 16,6% ogółu gości. Można to tłumaczyć, że jest to szczególnie okres w życiu człowieka, w którym zbiegają się ważne wydarzenia, takie jak: zakładanie własnej rodziny, urządzenie mieszkania, pojawienie się pierwszych dzieci, które są jeszcze zbyt małe, aby razem uczestniczyć w wyjazdach turystycznych, stosunkowo skromne jeszcze zasoby finansowe, co łącznie w sposób zasadniczy ogranicza udział tych roczników w turystyce i wypoczynku. Najliczniej wśród gości odwiedzających Augustów reprezentowane są osoby w wieku 30-40 lat, na które przypada 24,6%. Również wysoki i wyrównany jest udział osób starszych, w wieku 40-60 lat, który wynosi 24,6%. Osoby w wieku powyżej 30 lat dość często przyjeżdżają z dziećmi mającymi na ogół 10 i więcej lat, co częściowo wyjaśnia znaczny udział młodzieży wśród turystów i wczasowiczów. Dużo większa jednak część młodzieży przyjeżdża do Augustowa na obozy młodzieżowe, kolonie itp., i to w zasadzie decyduje o dużym stosunkowo udziale tej grupy osób w turystyce i wypoczynku odbywającym się na terenie Augustowa.

Goście korzystający z poszczególnych ośrodków turystycznych i wczasowo-wypoczynkowych tworzą pod względem struktury demograficznej zróżnicowane populacje. Różnice te szczególnie wyraźnie uwidoczniają się pomiędzy osobami korzystającymi z ośrodków turystycznych a gośćmi przebywającymi w ośrodkach wczasowo-wypoczynkowych.

* patrz wkładka

Z ośrodków turystycznych korzysta głównie młodzież oraz osoby w średnim wieku (rys.16). Znikomy jest udział dzieci do 10 roku życia. Wynosi on przeciętnie 6,3%, przy czym waha się od 3,6% w hotelu PTTK i 4,5% na polu biwakowym do 5,4% w ośrodku sportowo-turystycznym "Cresovia" i 6,5% na campingu (tab.12). Wymienione obiekty turystyczne służą przede wszystkim ludziom młodym w wieku 10-25 lat oraz osobom w średnim wieku - 25-50 lat. Udział grupy turystów w wieku 10-25 lat wynosi przeciętnie 42,1% i waha się od 28,7% w hotelu PTTK do 35,4% na polu biwakowym, 36,4% na campingu i 49,7% w ośrodku "Cresovia". Natomiast udział turystów starszych, od 25 do 50 roku życia, jest we wszystkich grupach wieku wyrównany i wynosi średnio 42,0%. Był on wyraźnie zróżnicowany pomiędzy poszczególnymi ośrodkami i wahał się od 36,6% w ośrodku sportowo-turystycznym do 46,8% na campingu, 50,9% na polu biwakowym i 52,3% w hotelu. Udział osób starszych, powyżej 50 lat, był już niewielki i średnio wynosił 9,9%, przy zróżnicowaniu wahającym się od 7,5% na polu biwakowym, 8,4% w ośrodku "Cresovia", 8,9% na campingu do 15,5% w hotelu PTTK.

Wśród gości przebywających w ośrodkach turystycznych niemal we wszystkich grupach wiekowych występowała niewielka, aczkolwiek widoczna przewaga mężczyzn. Przeciętnie udział mężczyzn wynosił 52,7%. Najwyższy był wśród gości przebywających w hotelu PTTK, gdzie dochodził do 55,6% i w ośrodku sportowo-turystycznym - 53,5%, natomiast niższy na polu biwakowym - 51,4% i campingu - 51,8%.

Odmienne przedstawia się struktura płci i wieku osób przebywających w Augustowie na wczasach. W porównaniu z turystami znacznie większe jest zróżnicowanie struktury demograficznej wczasowiczów (rys.16, tab.13).

Obiekty wczasowo-wypoczynkowe służą głównie osobom dorosłym w wieku 25-40 i 50-60 lat oraz dzieciom i młodzieży do 15 lat. Udział dzieci i młodzieży wynosi średnio 14,9%. Jest on silnie zróżnicowany pomiędzy poszczególnymi ośrodkami. W zakładowych ośrodkach wczasowo-wypoczynkowych osiąga około 1/3 ogółu wczasowiczów. W kwaterach prywatnych - 21,7%. W sezonowym domu wypoczynkowym dla nauczycieli już tylko 13,6%. W ośrodkach sanatoryjno-wypoczynkowych zaledwie 6%, natomiast w ośrodkach szkoleniowo-wypoczynkowych dzieci i młodzież do lat 15 nie są w ogóle reprezentowane.

Najliczniej w obiektach wczasowo-wypoczynkowych reprezentowane są osoby w wieku 25-40 lat, których udział średnio wynosi 41,8% ogółu gości. Ta grupa wczasowiczów ma zróżnicowany udział w poszczególnych ośrodkach. W obiektach wczasowo-wypoczynkowych instytucji i zakładów pracy udział tej grupy osób wynosi 37,1%. Podobnej wielkości jest udział tych osób w kwaterach prywatnych, gdzie osiąga 36% oraz w ośrodkach sanatoryjno-wypoczynkowych - 32,7%. Wyższy udział ma ta grupa wczasowiczów w sezonowym domu wypoczynkowym dla nauczycieli, wynosi on 41,8% oraz w ośrodku szkoleniowo-wypoczynkowym ZG ZNP, gdzie osoby w wieku 25-40 lat stanowiły aż 74,8%.

W ośrodkach wczasowo-wypoczynkowych udział osób pomiędzy 40 a 50 rokiem życia wyraźnie maleje, średnio do 13,3%, po czym rośnie w grupie osób będących w wieku 50-60 lat, przeciętnie do 19%. Sytuacja taka występuje zwłaszcza w ośrodkach sanatoryjno-wypoczynkowych, gdzie osoby w wieku 50-60 lat stanowią aż 41,3%. W

Struktura płci i wieku turystów przebywających w Augustowie w 1985 r.

Wiek w latach	T u r y ś c i											
	Ogółem		w tym:									
			w hotelu PTTK		na campingu PTTK		na polu biwa- kowym PTTK		w ośrodku sport.-szkol. "Cresovia"		w schronisku wycieczkowym PTSM	
	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K
0-5	109	52	60	22	20	12	26	15	3	3	-	-
6-10	329	324	50	48	52	46	82	58	8	9	137	163
11-15	922	936	86	82	86	96	98	86	49	45	603	127
16-20	1120	1048	302	282	160	141	301	267	56	38	301	320
21-25	736	646	370	320	146	136	205	185	15	5	-	-
26-30	560	543	252	228	108	102	181	187	17	23	2	3
31-35	567	484	260	160	101	108	190	202	16	14	-	7
36-40	599	566	301	289	102	92	184	173	12	12	-	3
41-45	524	503	284	264	81	79	149	145	10	15	-	-
46-50	538	497	304	278	92	88	124	116	18	15	-	-
51-55	339	241	209	119	45	40	76	75	9	7	-	-
56-60	219	129	140	61	38	26	37	37	4	5	-	-
61-65	132	79	94	58	21	10	11	10	6	1	-	-
66-70	71	20	71	18	-	-	-	-	-	2	-	-
71-75	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
76-80	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Razem	6767	6068	2783	2229	1052	976	1664	1556	225	194	1043	1123

Źródło: Sporządzono na podstawie pełnego wypisu z ksiąg meldunkowych

Tabela 13

Struktura płci i wieku wczasowiczów przebywających w Augustowie w 1985 r.

Wczasowicze																
Wiek	w tym:															
	Ogółem		zakładowe ośrodki wczasowo- wypoczynkowe		w tym:						ośrodki sanatoryjno- -wypoczynk.		środek szkoleniowo- -wypoczynko- wy ZG ZNP		kwatery prywatne	
					Ośr. Wypocz. Białostock. Przeds. Inst. Sanitarnych		Ośr. Wypocz. Okręgow. Przeds. Roz- powsz. Filmów		Sezonowy Dom Wypocz. ZNP							
					M	K	M	K	M	K						
0- 5	183	155	125	97	64	36	9	9	3	5	8	7	-	47	46	
6-10	470	495	220	189	100	84	17	17	14	13	98	109	-	75	94	
11-15	460	477	263	318	96	112	18	23	16	19	51	48	1	72	54	
16-20	230	276	138	163	28	60	10	10	8	14	6	7	7	73	78	
21-25	229	301	80	108	8	12	2	2	42	48	12	11	17	81	111	
26-30	628	959	142	259	28	120	6	16	38	46	87	71	261	100	154	
31-36	1139	1241	249	296	107	139	10	20	37	41	415	406	341	97	135	
36-40	1044	1209	229	257	115	135	10	25	26	27	441	385	276	72	85	
41-45	586	470	131	124	36	36	10	12	17	20	188	151	205	45	70	
46-50	507	440	94	88	44	40	10	5	19	23	269	233	83	42	41	
51-55	864	630	80	64	28	28	4	3	3	12	552	464	182	46	51	
56-60	785	714	62	62	20	24	6	3	3	10	679	612	2	39	29	
61-65	248	145	35	42	12	16	1	3	4	5	179	80	-	29	18	
66-70	25	16	6	12	-	8	1	1	1	-	18	4	-	-	-	
71-75	13	4	3	8	-	-	-	3	-	-	5	1	-	-	-	
76-80	5	8	-	1	4	8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
R a z e m	7116	7540	1857	2088	690	858	114	152	231	283	3008	2589	1370	818	966	

Źródło: Sporządzono na podstawie pełnego wypisu z ksiąg meldunkowych

pozostałych obiektach wczasowo-wypoczynkowych nie obserwuje się już tak wysokiego udziału tej grupy osób, a liczba wczasowiczów dość równomiernie maleje po przekroczeniu przez nich 40 roku życia. Przeciętnie osoby powyżej 40 lat stanowią 37,2% wczasowiczów. Jednak poza ośrodkami sanatoryjno-wypoczynkowymi (60,7%) udział wczasowiczów w wieku powyżej 40 lat kształtuje się wyraźnie poniżej tej średniej. Tak więc w zakładowych ośrodkach wypoczynkowych grupa ta stanowi 21,4% wczasowiczów, w sezonowym domu wypoczynkowym dla nauczycieli - 22,8%, w kwaterach prywatnych - 22,9% i w ośrodku szkoleniowo-wypoczynkowym ZG ZNP - 23,6%.

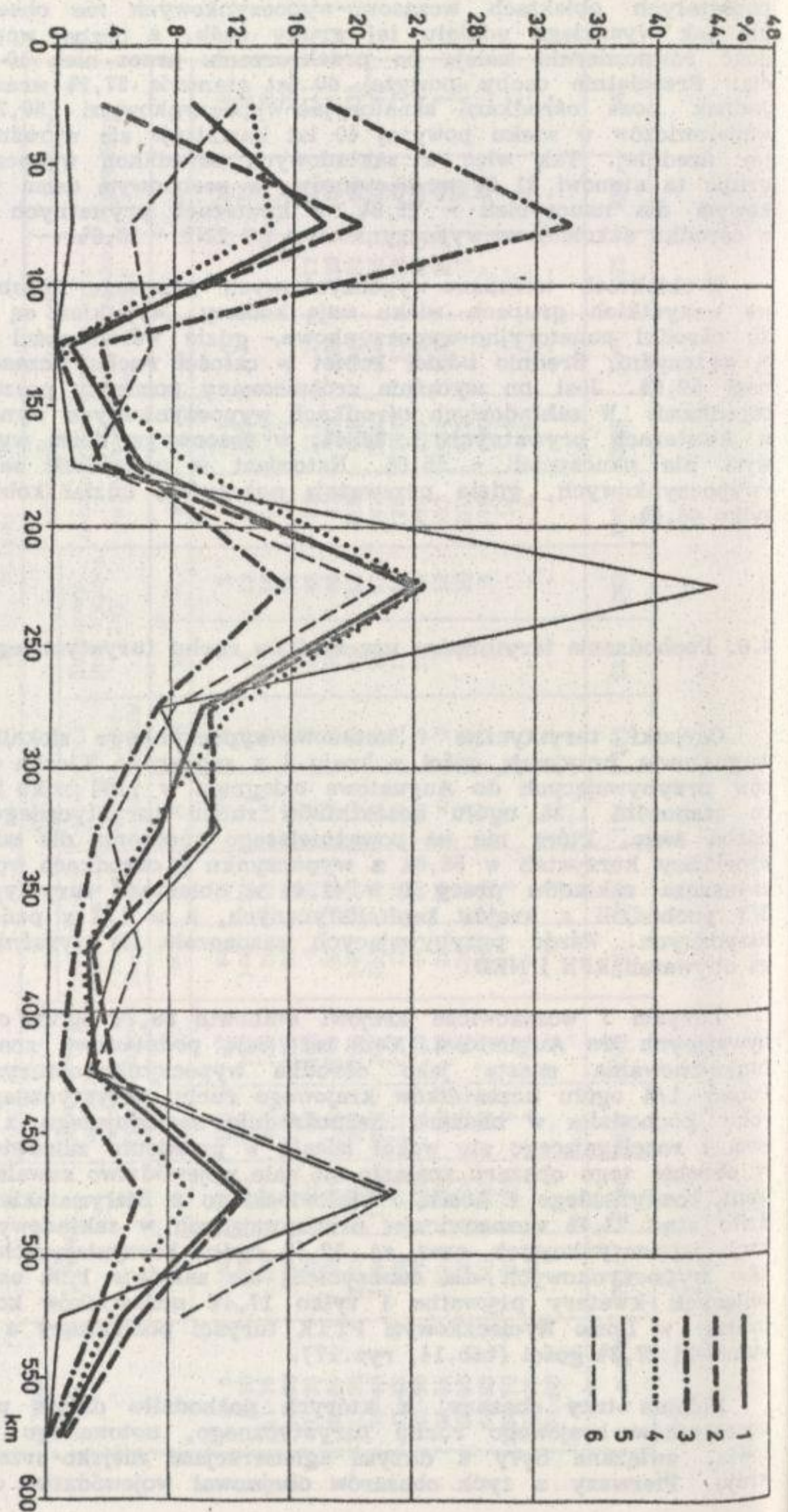
W obiektach wczasowo-wypoczynkowych przewagę liczebną niemal we wszystkich grupach wieku mają kobiety. Wyjątkiem są tutaj tylko ośrodki sanatoryjno-wypoczynkowe, gdzie wśród gości przeważają mężczyźni. Średnio udział kobiet w całości ruchu wczasowego wynosi 52,9%. Jest on wyraźnie zróżnicowany pomiędzy poszczególnymi ośrodkami. W zakładowych ośrodkach wypoczynkowych wynosi 56,8%, w kwaterach prywatnych - 54,4%, w sezonowym domu wypoczynkowym dla nauczycieli - 55,0%. Natomiast w ośrodkach sanatoryjno-wypoczynkowych, gdzie przeważają mężczyźni, udział kobiet wynosi tylko 46,4%.

4.6. Pochodzenie terytorialne uczestników ruchu turystycznego

Ośrodki turystyczne i wczasowo-wypoczynkowe zlokalizowane w Augustowie przyjmują gości z kraju i z zagranicy. Liczba cudzoziemców przybywających do Augustowa osiągnęła w 1984 roku 593 osoby, co stanowiło 1,3% ogółu uczestników ruchu turystycznego. Jest to liczba mała, która nie ma poważniejszego znaczenia dla miasta. Cudzoziemcy korzystali w 58,6% z wypoczynku w ośrodkach wczasowych, zwłaszcza zakładów pracy i w 41,4% w obiektach turystycznych. W 2/3 pochodzili z krajów kapitalistycznych, a w 1/3 z państw socjalistycznych. Wśród przybywających zaznaczała się wyraźnie przewaga obywateli RFN i NRD.

Turyści i wczasowicze krajowi stanowili 98,7% ogółu osób przybywających do Augustowa. Oni też mają podstawowe znaczenie dla funkcjonowania miasta jako ośrodka wypoczynkowo-turystycznego. Ponad 1/4 ogółu uczestników krajowego ruchu turystycznego w 1985 roku pochodziła w obszarze bezpośrednio sąsiadującego z Augustowem i rozciągającego się wokół miasta w promieniu zaledwie 100 km. W obrębie tego obszaru znalazło się całe województwo suwalskie, fragment łomżyńskiego z Łomżą i białostockiego z Białymstokiem. Pochodziło stąd 23,4% wczasowiczów przebywających w zakładowych ośrodkach wypoczynkowych oraz aż 52,5% ogółu korzystających z ośrodków wypoczynkowych dla nauczycieli, ale zaledwie 1,9% osób wynajmujących kwatery prywatne i tylko 17,4% uczestników kolonii. Natomiast w Domu Wycieczkowym PTTK turyści pochodzący z tej strefy stanowili 27,3% gości (tab.14, rys.17).

Kolejne trzy obszary, z których pochodziło dalsze prawie 2/3 uczestników krajowego ruchu turystycznego, notowanego w Augustowie, związane były z dużymi aglomeracjami miejsko-przemysłowymi kraju. Pierwszy z tych obszarów obejmował województwo olsztyńskie

Rys. 17. Odległość miejsc zamieszkania uczestników ruchu turystycznego w Augustowie w 1985 r. Oznaczenia: 1) ogółem, 2) korzystający z zakładowych ośrodków wypoczynkowych, 3) korzystający z ośrodków wypoczynkowych dla nauczycieli, 4) korzystający z domu wycieczkowego PTTK, 5) korzystający z kwater prywatnych, 6) przebywający na koloniach.

Pochodzenie terytorialne uczestników ruchu turystyczno-wypoczynkowego w Augustowie w 1985 r.

Liczba uczestników ruchu turystyczno-wypoczynkowego												
Strefy odleg- łości od Augustowa w km	Ogółem		Zakładowe oś- rodki wypocz.		Ośrodki wypo- czynkowe dla nauczycieli		Dom Wyciecz- kowy PTTK		Kwatery prywatne		Kolonie	
	osoby	%	osoby	%	osoby	%	osoby	%	osoby	%	osoby	%
do 50	2432	9,0	269	2,8	613	18,3	1272	13,0	12	0,7	260	12,0
50-100	4845	17,9	1966	20,6	1144	34,2	1404	14,3	21	1,2	118	5,4
101-150	338	1,2	4	0,0	118	3,5	68	0,7	4	0,2	144	6,6
151-200	1617	6,0	333	3,5	184	5,5	925	9,4	19	1,1	53	2,4
201-250	6581	24,3	2369	24,8	520	15,5	2418	24,6	778	44,0	468	21,6
251-300	2648	9,8	1012	10,6	246	7,3	1165	11,9	123	7,0	174	8,0
301-350	2053	7,6	1003	10,5	116	3,5	663	6,7	198	11,2	85	3,9
351-400	742	2,7	266	2,8	53	1,6	215	2,2	80	4,5	127	5,9
401-450	840	3,1	402	4,2	22	0,7	302	3,1	42	2,4	60	2,8
451-500	3474	12,8	1235	12,9	205	5,1	956	9,7	473	26,8	491	22,7
501-550	1294	4,8	574	6,2	121	3,6	384	3,9	13	0,8	186	8,7
551-600	159	0,8	103	1,1	6	0,2	48	0,5	2	0,1	-	-
Razem	27026	100,0	9536	100,0	3348	100,0	9814	100,0	1766	100,0	2166	100,0

z Olsztynem, elbląskie z Elblągiem i stołeczne z Warszawą, oddalone od Augustowa o 150-250 km. Z tego obszaru pochodziło 30,3% ogółu uczestników krajowego ruchu turystycznego, rejestrowanego w Augustowie. Poszczególne ośrodki czasowe i turystyczne miały udziały o mniejszym zróżnicowaniu aniżeli w strefie bezpośrednio sąsiadującej z Augustowem. W zakładowych ośrodkach wypoczynkowych czasowicze z omawianego obszaru stanowili 28,3% gości, w ośrodkach wypoczynkowych dla nauczycieli tylko 21,0%, w kwaterach prywatnych aż 45,1%, w ośrodkach kolonijnych - 24,0%, natomiast w Domu Wycieczkowym PTTK nieco powyżej średniej, tj. 34,0%.

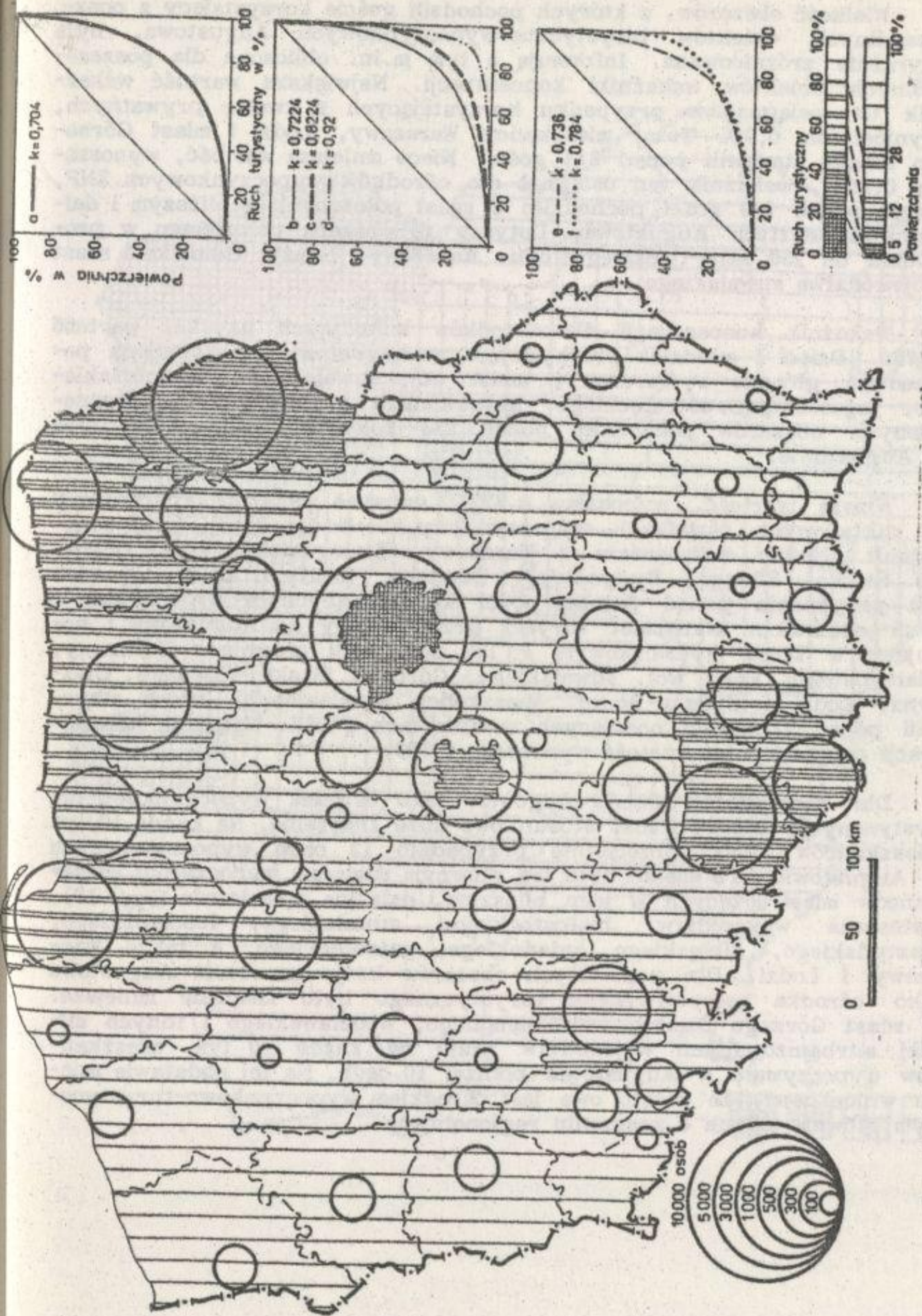
Drugi z wymienionych obszarów obejmuje cztery aglomeracje miejsko-przemysłowe Polski o różnej wielkości, położone w odległości 250-350 km od Augustowa. W strefie tej znajduje się m.in.: województwo gdańskie z Gdańskiem, bydgoskie z Bydgoszczą, łódzkie z Łodzią i lubelskie z Lublinem. Na obszar ten przypada 17,4% ogółu przyjazdów turystycznych i wypoczynkowych. Strefa ta dostarcza 21% gości zakładowym ośrodkom wypoczynkowym znajdującym się w Augustowie, 10,8% ośrodkom wypoczynkowym dla nauczycieli, 18,6% turystów nocujących w Domu Wycieczkowym PTTK, 18,2% wypoczywających w kwaterach prywatnych i 11,9% dzieci przebywających na koloniach.

Trzeci z obszarów, skąd przybywa najwięcej turystów i czasowiczów do Augustowa, obejmuje największą w kraju aglomerację miejsko-przemysłową - Górny Śląsk oraz aglomeracje Krakowa, Wrocławia i Poznania, położone w odległości 400-500 km od Augustowa. Na tę strefę przypada 15,9% całości ruchu turystycznego rejestrowanego w Augustowie. Z tego obszaru pochodziło 17,1% ogółu gości zakładowych ośrodków wypoczynkowych, tylko 6,8% wypoczywających w ośrodkach dla nauczycieli, ale 29,2% gości korzystających z kwater prywatnych i 25,5% uczestników kolonii. W Domu Wycieczkowym PTTK turyści z tego obszaru stanowili 12,8% ogółu nocujących tu gości.

Wymienione obszary koncentrowały aż 90% gości przyjeżdżających na wypoczynek do Augustowa. Pozostałe obszary Polski nie miały już większego znaczenia dla ośrodka wypoczynkowo-turystycznego w Augustowie jako dostawcy turystów i czasowiczów.

Przeprowadzona analiza nasuwa wniosek o dużym skupieniu miejsc stałego zamieszkania gości przybywających na wypoczynek do Augustowa na niewielkim stosunkowo obszarze kraju. Potwierdza to wykonana metodą koncentracji mapa pochodzenia terytorialnego turystów i czasowiczów oraz zamieszczone krzywe Lorenza (rys.18) i obliczone wskaźniki koncentracji. Mapa koncentracji informuje, że 80% turystów i czasowiczów przybyło w 1985 r. do Augustowa zaledwie z 13 województw Polski, zajmujących łącznie 28% powierzchni kraju.

Najważniejszymi dla Augustowa obszarami, skąd przybywają turyści i czasowicze, były takie miasta jak: Warszawa, Łódź, Białystok, miasta Górnego Śląska (woj. katowickiego), następnie Gdańsk, Olsztyn, Elbląg, Wrocław, Kraków, Bielsko-Biała oraz Łomża i miasta woj. suwalskiego. Wskaźnik koncentracji obliczony dla całego ruchu turystycznego w Augustowie uzyskał wysoką wartość wynoszącą 0,704.

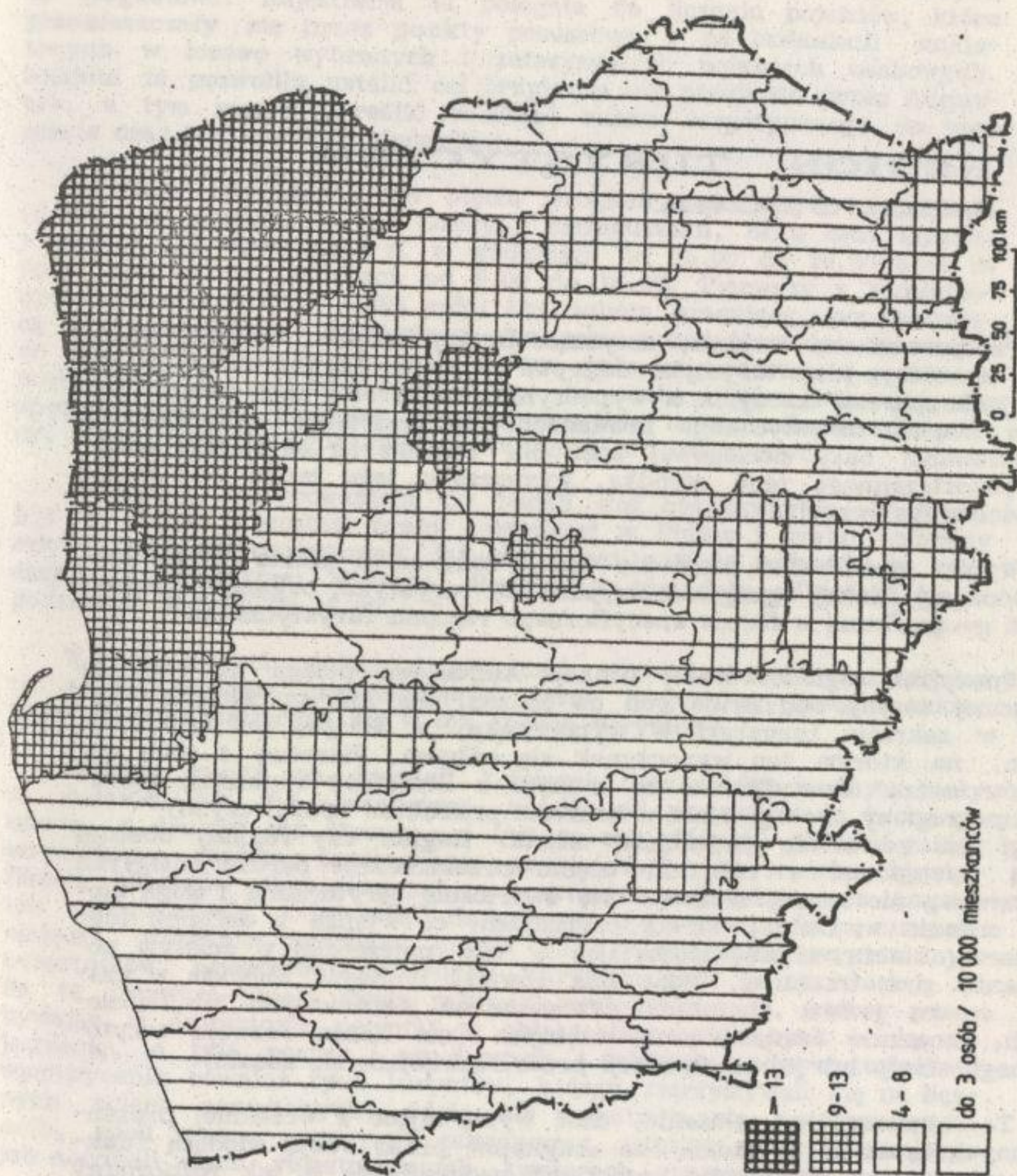
Rys. 18. Pochodzenie terytorialne uczestników ruchu turystycznego w Augustowie w 1985 roku. (krzywe koncentracji): a) ogółem turyści i wczasowicze, b) wczasowicze w zakładowych ośrodkach wypoczynkowych, c) wczasowicze w ośrodku wypoczynkowym dla nauczycieli, d) wczasowicze w kwaterach prywatnych, e) turyści w obiekcie wycieczkowym PTTK, f) dzieci i młodzież na koloniach).

Wielkość obszarów, z których pochodzili goście korzystający z poszczególnych obiektów turystyczno-wypoczynkowych Augustowa, była wyraźnie zróżnicowana. Informują o tym m.in. obliczone dla poszczególnych obiektów wskaźniki koncentracji. Największą wartość wskaźnik ten osiągnął w przypadku korzystających z kwater prywatnych, wyniósł on 0,92. Tutaj mieszkańcy Warszawy, Łodzi i miast Górnego Śląska stanowili ponad 3/4 gości. Nieco mniejszą wartość, wynoszącą 0,8224, wskaźnik ten osiągnął dla ośrodków wypoczynkowych ZNP, gdzie ponad 2/3 gości pochodziło z miast położonych w bliższym i dalszym sąsiedztwie Augustowa. Dotyczy to obszaru położonego w promieniu do 250 km, tj. Białegostoku, Warszawy, Łomży, Gdańska i miast województwa suwalskiego.

Wskaźnik koncentracji dla ośrodków kolonijnych uzyskał wartość 0,784. Dzieci i młodzież przebywająca w Augustowie na koloniach pochodziła głównie z Warszawy, miast woj. suwalskiego, krośnieńskiego, legnickiego, ostrołęckiego, katowickiego i kaliskiego. Z wymienionych obszarów pochodziło ponad 2/3 kolonistów wypoczywających w Augustowie.

Niższą wartość, wynoszącą 0,7224, uzyskał wskaźnik koncentracji w zakładowych ośrodkach wypoczynkowych. W ośrodkach tych przebywali głównie wczasowicze z Warszawy, Białegostoku, miast Górnego Śląska, Elbląga, Bydgoszczy, Gdańska, Łomży i Łodzi, na nich też przypadała ponad połowa gości korzystających z wypoczynku w tych obiektach. Natomiast turyści przybywający do Augustowa i nocujący w Domu Wycieczkowym PTTK pochodzili głównie z Warszawy, Białegostoku, miast woj. suwalskiego, Górnego Śląska, Gdańska, Olsztyna, Łodzi i Bielska-Białej. Mieszkańcy wymienionych miast stanowili ponad 3/4 gości nocujących w obiektach PTTK. Wskaźnik koncentracji osiągnął tutaj wartość wynoszącą 0,736.

Dla mieszkańców Polski Augustów jako ośrodek wypoczynkowo-turystyczny w 1985 r. miał stosunkowo duże znaczenie. Na każde 10 tys. mieszkańców Polski przeciętnie przypadało 13 osób wypoczywających w Augustowie. To miasto było też głównym miejscem wypoczynku mieszkańców miast leżących w jego bliższym i dalszym sąsiedztwie (rys. 19), zwłaszcza województw: białostockiego, suwalskiego, łomżyńskiego, olsztyńskiego, elbląskiego, gdańskiego, ostrołęckiego, a także Warszawy i Łodzi. Dla pozostałych obszarów kraju znaczenie Augustowa jako ośrodka recepcji ruchu turystycznego było znacznie mniejsze. Z miast Górnego Śląska, woj. bielskiego, wrocławskiego i innych silniej zurbanizowanych województw kraju na każde 10 tys. mieszkańców wypoczywało w Augustowie poniżej 10 osób. Na tej podstawie można wnioskować, że miasto owe jest ośrodkiem wypoczynkowo-turystycznym głównie jednak o znaczeniu regionalnym.

Rys. 19 Znaczenie Augustowa jako ośrodka turystycznego dla mieszkańców Polski (stan z 1985 r.)

5. REGION TURYSTYCZNY AUGUSTOWA

Przeprowadzone badania, dotyczące funkcji miasta, wyraźnie wskazują na rolę, jaką turystyka odgrywa w życiu Augustowa, oraz kto i w jakim okresie korzysta z wypoczynku na terenie tego miasta. Badania ruchu turystycznego prowadzone na podstawie wykorzystania rejestrowanej bazy noclegowej pozwoliły również na określenie zasięgu przestrzennego tego ośrodka, wyznaczając jego rangę jako miejscowości turystycznej.

Wyniki tych badań zdają się wskazywać, że to miasto dzięki swojej wiodącej funkcji egzogenicznej, jaką jest turystyka, organizuje przestrzeń geograficzną w formie specyficznego regionu turystycznego.

Specyfika regionotwórczej funkcji Augustowa polega na tym, że z jednej strony oddziałuje on na obszar, dla którego świadczy usługi w zakresie turystyki w wypoczynku, z drugiej zaś organizuje teren, na którym ten wypoczynek się odbywa. Pierwszy z tych obszarów można identyfikować ze znanymi z literatury regionami obsługi (np. regiony obsługi miast w zakresie produktów spożywczych)⁶ drugi zaś ze strefą podmiejską miasta. Region czy regiony obsługi mogą występować w różnych, często przestrzennie bardzo odległych obszarach, nie muszą cechować się zwartością terytorialną i mogą ulegać zmianie w czasie. Strefa podmiejska, co wynika z definicji tego obszaru, otacza miasto, pozostając w nim najczęściej w ścisłym powiązaniu przestrzennym. Może ona również podlegać zmianom w czasie, co ma jednak charakter przekształceń jakościowych lub ilościowych, znacznie rzadziej przestrzennych (nie licząc rozwoju terytorialnego strefy lub jej inkorporacji przez rozwijające się miasto).

To hipotetyczne założenie, choć wypływające z wcześniej prezentowanych studiów i badań, że Augustów przez swoją wiodącą funkcję turystyczną organizuje przestrzeń geograficzną w tak różnorodny sposób, wymagało odpowiednich badań empirycznych mających na celu potwierdzenie lub obalenie tej hipotezy.

6

Miastu żyjącemu z turystyki tak samo jak produkty spożywcze, czy inne surowce potrzebni są turyści, których napływ decyduje nie tylko o jego rozwoju, ale i o codziennej egzystencji.

Dla identyfikacji regionów obsługiwanych przez Augustów w zakresie turystyki zdecydowano się przeprowadzić badania terenowe, polegające na rejestracji ruchu kołowego na drogach dojazdowych do Augustowa. Rejestracja ta polegała na liczeniu pojazdów, które przemieszczały się przez punkty pomiarowe, i na badaniach ankietowych w losowo wybranych i zatrzymanych pojazdach osobowych. Ankieta ta pozwoliła ustalić cel przyjazdu lub przejazdu przez Augustów, a tym samym określić wielkość ruchu turystycznego do tego miasta oraz jego strefy podmiejskiej.

Pomiary prowadzono na pięciu drogach dojazdowych do miasta (droga do Suwałk, Sejn, Łomży i Białegostoku, Ełku oraz Lipska) w dniach 19 lipca 1986 r. w godzinach od 15.00 do 20.00 oraz 24 lipca 1986 r. w godzinach od 9.00 do 16.00. Pierwszy z wymienionych dni (19.VII) w 1986 roku był sobotą pracującą, poprzedzającą długi weekend, trwający w tym roku przez trzy dni to znaczy do 22 lipca włącznie. Badania w tym dniu prowadzono w godzinach popołudniowych (od 15.00), zakładając, że osoby, które zdecydują się spędzić weekend na tym terenie, przyjadą tu po zakończeniu pracy, czyli w późnych godzinach popołudniowych lub wieczornych.

Drugim z wytypowanych do badań dni był czwartek, 24 lipca. Był to dzień normalnej pracy zawodowej w Polsce i został wybrany celowo, aby się zorientować, jak duży jest napływ turystów w zwyczajny dzień sezonu letniego. Pomiary w tym dniu odbywały się w godzinach od 9.00 do 16.00.

W tych samych dniach i godzinach prowadzono również pomiar na szlaku wodnym przebiegającym przez Augustów, licząc i ankietując przemieszczających się w ten sposób turystów.

Badania ruchu na drogach kołowych oraz szlaku wodnym miały za zadanie, jak już powiedziano, ustalić cel przyjazdu do badanego miasta, z drugiej zaś strony - i był to cel główny - określić zasięg terytorialny miejsca zamieszkania przyjeżdżających, a więc identyfikację obszarów obsługiwanych w zakresie turystyki przez Augustów i jego strefę podmiejską. Badania te były pewną formą uzupełniającą wcześniej omówione studia nad pochodzeniem terytorialnym uczestników rejestrowanego ruchu turystycznego (rozdział 4.). O ile te pierwsze objęły swym zakresem wyłącznie tych, którzy przebywając w Augustowie nocowali w obiektach prowadzących ścisłą rejestrację, o tyle pomiar i na drogach, i szlakach wodnych umożliwił wychwycenie również tych turystów, którzy zatrzymywali się na licznych polach namiotowych, gdzie nie rejestruje się przebywających osób, mieli własne przyczepy campingowe, własny sprzęt pływający, lub nocowali w nie rejestrowanych kwaterach prywatnych.

Ze względu na czas prowadzonego pomiaru, jego wyniki można uznać jedynie za sondażowe, niemniej ich zakres informacyjny jest dostatecznie szeroki, aby zdaniem autora, mogły służyć jako materiał uzupełniający pomiary ruchu rejestrowanego, zwłaszcza dla określenia rejonów obsługi turystycznej Augustowa.

Identyfikację strefy podmiejskiej Augustowa prowadzono za pomocą badań ankietowych, którymi objęto obszary trzech gmin położonych najbliżej miasta. Były to gminy: Augustów, Nowinka i Płaska. Badania te objęły inwentaryzację zagospodarowania turystycznego miejscowości znajdujących się na terenie każdej z badanych gmin,

a także wywiady z ludźmi tam wypoczywającymi. Celem badań było określenie stanu zagospodarowania obszarów otaczających Augustów oraz kontakty przestrzenne z miastem osób tam przebywających.

Uzyskany materiał pozwala na udzielenie odpowiedzi, czy wokół Augustowa, a zwłaszcza zainwestowanego jądra tego miasta, powstał obszar, który pełni funkcję turystyczną i w jakim stopniu jest on zintegrowany przestrzennie z miastem.

5.1. Wielkość, struktura i natężenie ruchu pojazdów na drogach dojazdowych do Augustowa

Prowadzone w różnych dniach i różnych godzinach pomiary ruchu na drogach dojazdowych do badanego miasta wykazały, że Augustów jest znaczącym węzłem komunikacji kołowej. W czasie pięciu godzin poobiednich i wieczornych (15.00-20.00) w dniu poprzedzającym długi weekend zarejestrowano łącznie 2 277 pojazdów, które wjechały i wyjechały z tego miasta. Daje to średnio około 455 pojazdów w czasie godziny. Bardzo interesujących wniosków dostarcza analiza struktury rodzajowej tego ruchu (tab.15). Okazuje się, że blisko 3/4 zarejestrowanych pojazdów stanowiły samochody osobowe (1702 pojazdy): wskazuje to na bardzo wyraźnie nieprodukcyjny charakter przemieszczania się ludności. Udział innych pojazdów w tym ruchu był bardzo niewielki, a wręcz śladowo (3,5%) wystąpiły samochody ciężarowe, będące odpowiednikiem ruchu towarowego. Na uwagę zasługuje jeszcze 20 autobusów wycieczkowych, które nie stanowią wprawdzie znaczącego udziału w liczbie rejestrowanych pojazdów (niecały 1,0%), ale jednoznacznie wskazują na cel przyjazdu lub przejazdu przez Augustów.

Wnioski płynące ze struktury rodzajowej zarejestrowanych pojazdów znalazły potwierdzenie w dodatkowo przeprowadzonych wywiadach wśród uczestników tego ruchu. Na 1 702 samochody osobowe, które zarejestrowano na pięciu punktach pomiarowych (pięć dróg dojazdowych do miasta), zatrzymano i przeprowadzono wywiady z pasażerami 407 pojazdów, co stanowi 23,9% ogółu przejeżdżających samochodów osobowych. Wybór ankietowanych pojazdów był losowy. Starano się zatrzymać co drugi wyjeżdżający do miasta samochód osobowy. (W czasie pomiaru wjechało do miasta 888 samochodów osobowych, a wyjechało zaś 814; wywiady prowadzono tylko wśród samochodów wjeżdżających).

Wyniki wywiadów wyraźnie wskazują, że zdecydowana większość, bo aż 74% jadących w tym dniu samochodami osobowymi, przyjeżdżała do Augustowa lub najbliższej okolicy w celach turystycznych. Na drugim miejscu (17,4%) znalazły się pojazdy, które przejeżdżały przez Augustów tranzytem, a znacznie mniejszy był udział tych, których pasażerowie udawali się do miasta w celach handlowych (2,2%), wzięcia udziału w imprezach kulturalnych (3,9%) czy innych, bliżej nie określonych w odpowiedziach (1,6%). Osoby deklarujące jako cel podróży zakupy, rozrywki kulturalne lub inne mieszkały w pobliskich miejscowościach; ci, którzy przybyli w celach turystycznych lub przejeżdżali tranzytem, pochodzili z 23 województw, natomiast dwaj turyści byli cudzoziemcami.

Liczba i struktura rodzajowa pojazdów wjeżdżających i wyjeżdżających (razem) z Augustowa w dniach 19 i 24 lipca 1986 r. (w godzinach pomiarów).

Rodzaj pojazdu	19.VII.1986 r.		24.VII.1986 r.	
	Liczba	%	Liczba	%
1. Samochody osobowe	1702	74,7	2589	56,0
2. Samochody ciężarowe	80	3,5	819	17,7
3. Samochody dostawcze	139	6,1	422	9,1
4. Autobusy PKS	45	2,0	45	1,0
5. Autobusy wycieczkowe	20	0,9	57	1,2
6. Motocykle	118	5,2	170	3,7
7. Motorowery	52	2,3	87	1,9
8. Rowery	108	4,7	220	4,8
9. Inne pojazdy	13	0,6	213	4,6
Razem	2277	100,0	4622	100,0

Odmienny obraz przyniosły wyniki badań ruchu na drogach, prowadzone były wprawdzie w tych samych punktach pomiarowych co 19 lipca, ale w innym okresie (od godz. 9.00 - do 16.00) oraz w innym dniu tygodnia (czwartek 24 lipca 1986 roku).

W omawianym dniu w ciągu siedmiu godzin zarejestrowano ogółem 4622 pojazdy, czyli statystycznie 660 pojazdów na godzinę. Nie tylko zmieniła się liczba zarejestrowanych pojazdów w stosunku do poprzedniego pomiaru (wzrosła ponad dwa razy), ale znacznej zmianie uległa również ich struktura rodzajowa. Wprawdzie nadal na pierwszym miejscu znalazły się samochody osobowe, ale ich udział w ogólnym ruchu, notowanym w tym okresie, zmalał do 56% (tab.15). Wzrósł natomiast i to bardzo wyraźnie (w liczbach bezwzględnych dziesięciokrotnie) udział samochodów ciężarowych (17,7%) oraz dostawczych (9,1%). Struktura rodzajowa pozostałych pojazdów, z wyjątkiem "innych" (ciągniki, wozy konne), nie uległa radykalniejszym przekształceniom.

Warto podkreślić, że niemal trzykrotnie w liczbach bezwzględnych wzrosła liczba zarejestrowanych autobusów wycieczkowych (57 autobusów), co świadczy dobitnie o turystycznym charakterze badanego obszaru.

Również i w tym dniu (24 lipca) prowadzono wywiady wśród kierowców i pasażerów samochodów osobowych. Ponieważ ruch był znacznie wzmożony, liczba ankietowanych pojazdów - ze względów technicznych - była znacznie mniejsza. Wywiady przeprowadzono w 159 zatrzymanych losowo samochodach osobowych, co stanowiło zaledwie 6,2% ogólnej liczby tych pojazdów oraz 13,6% samochodów osobowych

wjeżdżających do miasta.

Struktura celów podróży jest odmienna od notowanej 19 lipca, choć pewne priorytety są nadal wyraźne. Podróżujący samochodami osobowymi w 46,5% przybywali na teren Augustowa oraz najbliższego zaplecza tego miasta w celach turystycznych. Ponad czterdzieści procent zarejestrowanych (40,3%) przejeżdżało przez miasto tranzytem, z czego część deklarowała, iż jedzie również w celach turystycznych, z tym jednak, że za miejsce wypoczynku wybrała inne obszary pojezierne (najczęściej deklarowano okolice jeziora Wigry, lub Wielkie Jeziora Mazurskie). Tylko 6,3% ankietowanych jako cel swojej podróży wymieniało zakupy handlowe, głównie w sklepach Augustowa lub Suwałk, 4,4% nie ujawniało wyraźnie celu swojej podróży, a 2,5% jechało w celach służbowych.

Przeprowadzona analiza wielkości, struktury, a nade wszystko celu przyjazdu zarejestrowanych osób i pojazdów, wyraźnie wskazuje, że ruch na drogach dojazdowych do Augustowa ma bardzo specyficzny charakter. Dominują w nim samochody osobowe, których udział bardzo wyraźnie wzrasta w dni poprzedzające weekend, a zapewne jest tak również w każde dni wolne od pracy. Znając funkcje gospodarcze tego regionu, można było przypuszczać, że ta dominacja samochodów osobowych związana jest z ruchem turystycznym. Przypuszczenie to znalazło pozytywne potwierdzenie w wynikach ankiety prowadzonej losowo wśród osób przemieszczających się tym środkiem lokomocji. Ruch samochodów osobowych w celach turystycznych na drogach dojazdowych do Augustowa podlega dość znacznym wahaniom w zależności zarówno od dnia tygodnia, jak i pory dnia, zawsze jednak w okresie sezonu letniego dominuje lub jest ilościowo celem najważniejszym.

Również poruszanie się po drogach dojazdowych do tego miasta znacznej liczby autobusów wycieczkowych, przekraczających niektóre dni liczbę autobusów kursowych PKS, bardzo wyraźnie potwierdza duży napływ ludności w celach turystycznych tak do samego miasta, jak i jego najbliższych okolic (strefy podmiejskiej).

Mniejszą rolę w napływie turystów do miasta odgrywają masowe środki komunikacji, jakimi są autobusy PKS i kolej. Sondażowo prowadzone pomiary na dworcach PKS i PKP w Augustowie w dniu 19 lipca 1986 roku w godzinach od 15.00 do 20.00 (analogiczne godziny do badań prowadzonych na drogach dojazdowych) wykazały, że ogółem ze środków komunikacji masowej skorzystało 2341 osób, które przyjechały (836) lub wyjechały (1506) z tego miasta. Dominował tu ruch autobusami PKS, z których skorzystały 2053 osoby (87,7%). Wśród zarejestrowanych pasażerów PKS i PKP 642 osoby deklarowały turystykę jako cel swojej podróży, co stanowi 27,4% podróżujących tymi środkami lokomocji. Więcej w tym dniu było turystów, którzy wyjeżdżali z Augustowa po odbyciu tu wypoczynku (454) niż osób, które tego dnia przybyły w tym celu (188). Proporcjonalnie do całego ruchu więcej przybyszów przyjechało w celach turystycznych lub wyjechało z Augustowa pociągiem (79,5% wszystkich osób korzystających w okresie pomiarów z usług PKP) niż autobusem (19,1% korzystających z autobusów PKS).

Tak więc Augustów, jako obszar wypoczynku letniego, najczęściej odwiedzany jest przez turystów, którzy przyjeżdżają tu własnym samochodem osobowym, autokarem wycieczkowym, pociągiem i wreszcie autobusem PKS. Wskazuje to wyraźnie, że główny ruch turystyczny dociera do Augustowa drogami kołowymi.

Pomiary ruchu drogowego pozwalają określić głównie kierunki napływu i odpływu zarówno całego ruchu pojazdów, jak i samochodów osobowych, które jak już powiedziano, w znacznym stopniu związane są z ruchem turystycznym (tab.16).

Wśród pięciu głównych dróg dojazdowych do Augustowa trzy odgrywają wyraźnie wiodącą rolę. Są to drogi do Suwałk, Łomży i Białegostoku (ta ostatnia już poza zwartą zabudową miejską rozgałęzia się na dwie oddzielne drogi prowadzące do Łomży i do Białegostoku) oraz Ełku. Mniejsze znaczenie w ruchu pojazdów odgrywa droga prowadząca do Lipska (dalej przedłużenie do Grodna), a najmniej obciążona jest droga w kierunku Sejn. Kolejność, zwłaszcza pierwszych trzech wymienionych dróg, w zakresie obciążenia ruchem zmienia się w zależności od dni tygodnia oraz pory dnia.

Analiza ruchu prowadzona w godzinach od 15.00 do 20.00 w sobotę 19 lipca 1986 roku wykazała, że w zakresie ruchu drogowego, liczonego ogółem, największe jego potoki napłynęły (wjazd do miasta) drogą do Łomży i Białegostoku (29%), Ełku (27%) oraz z Suwałk (24%). Największy odpływ pojazdów (wyjazdy z miasta) odbywał się drogą do Suwałk (32%), Łomży i Białegostoku (26%) oraz Lipska (20%). Porównując wielkości napływu i odpływu pojazdów z miasta można zauważyć, że w badanym dniu główny napływ (saldo ruchu) nastąpił drogami prowadzącymi z Ełku oraz Łomży i Białegostoku, główny odpływ drogami do Suwałk i Lipska. Ruch na drodze do Sejn bilansował się, świadcząc o lokalnym znaczeniu tej drogi. Obraz ten, z jedną tylko zmianą, zachowuje swoją aktualność w zakresie napływu i odpływu samochodów osobowych w dniu 19 lipca w godzinach prowadzonego pomiaru. Ta jedyna zmiana dotyczy znacznie większego napływu pojazdów drogą z Łomży i Białegostoku oraz mniejszego napływu drogą z Ełku. Ogólna struktura kierunków ruchu pojazdów nie ulega jednak zmianie.

Pewne zmiany w ogólnych kierunkach ruchu pojazdów przyniósł pomiar prowadzony w czwartek, 24 lipca 1986 roku w godzinach od 9.00 do 16.00.

Największy napływ pojazdów ogółem zanotowano w tym dniu drogami z Suwałk, Łomży i Białegostoku oraz z Ełku. Był to napływ liczący po około 600 pojazdów na każdej z wymienionych dróg w okresie prowadzonych badań. Te same trzy drogi dominowały również pod względem liczby pojazdów, które opuściły Augustów, z tym jednak, że zdecydowanie najwięcej pojazdów wyjechało w kierunku Łomży i Białegostoku, znacznie mniej w kierunku Suwałk, a najmniej do Ełku. Pozostałe dwie drogi do Lipska i Sejn odgrywały w tym ruchu znacznie mniejszą rolę. Bilansując wjazdy i wyjazdy pojazdów zarejestrowanych w czasie prowadzonego pomiaru, można stwierdzić, że na drogach prowadzących do Suwałk, Sejn i Lipska, ruch ten niemal się bilansował, a główny przepływ nastąpił drogą do Ełku, którą wjechało znacznie więcej pojazdów niż wyjechało, oraz drogą do Łomży i Białegostoku, gdzie proporcje te przyjęły odwrotną wartość.

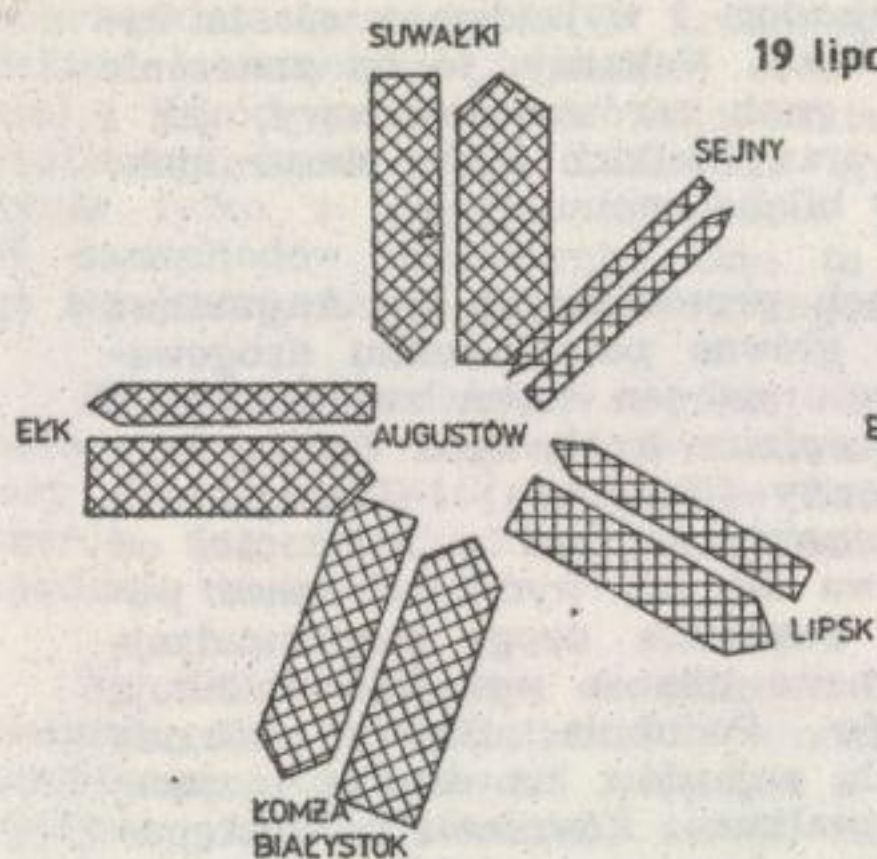
Bardzo zbliżony obraz otrzymujemy analizując w tym dniu ruch samochodów osobowych (rys.20).

Okazuje się, iż w normalnym dniu pracy, w godzinach rannych i popołudniowych, główną drogą wyjazdową z Augustowa jest kierunek do Łomży i Białegostoku (dojazd do dużych aglomeracji centralnej

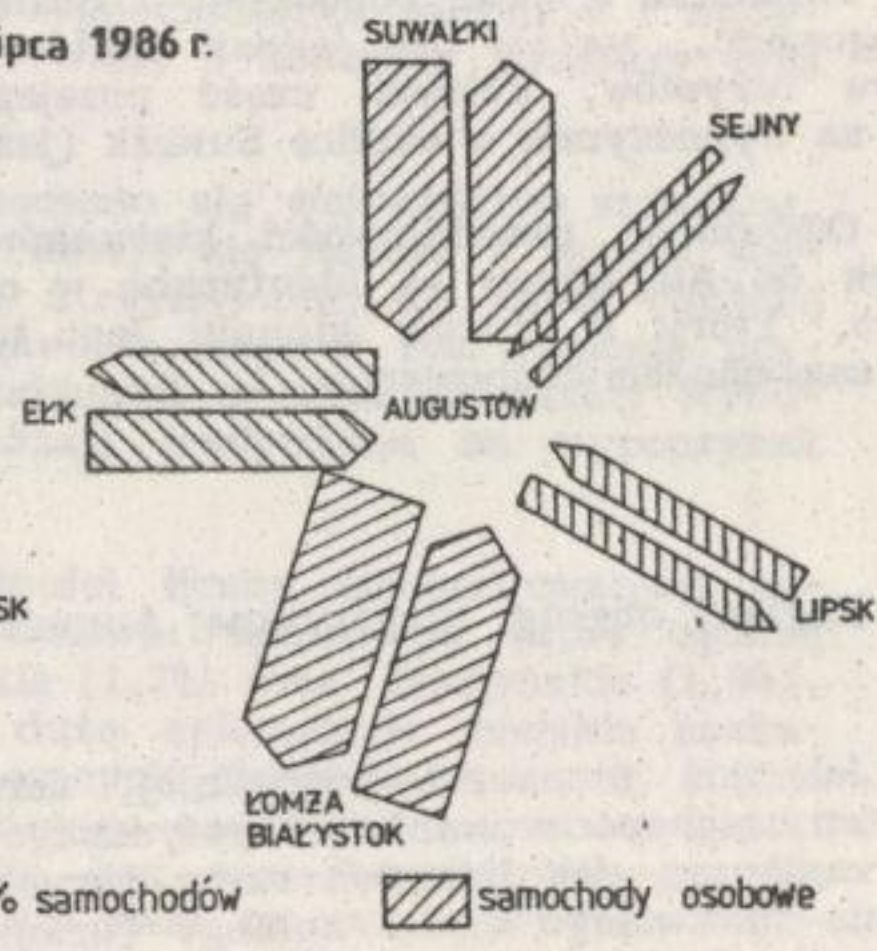
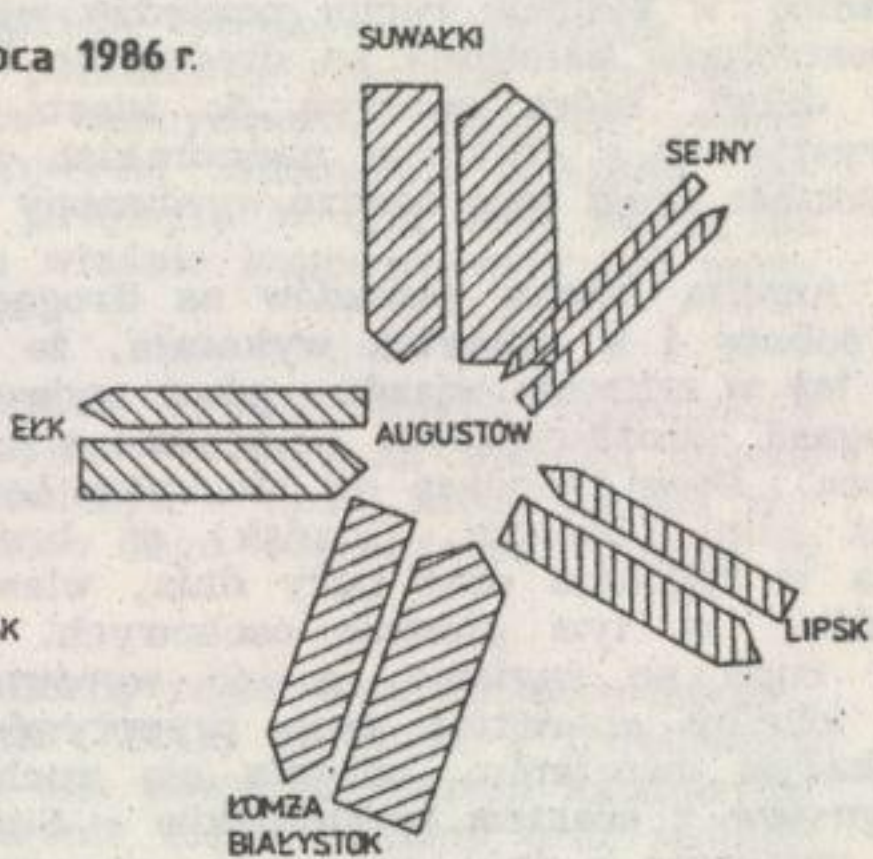
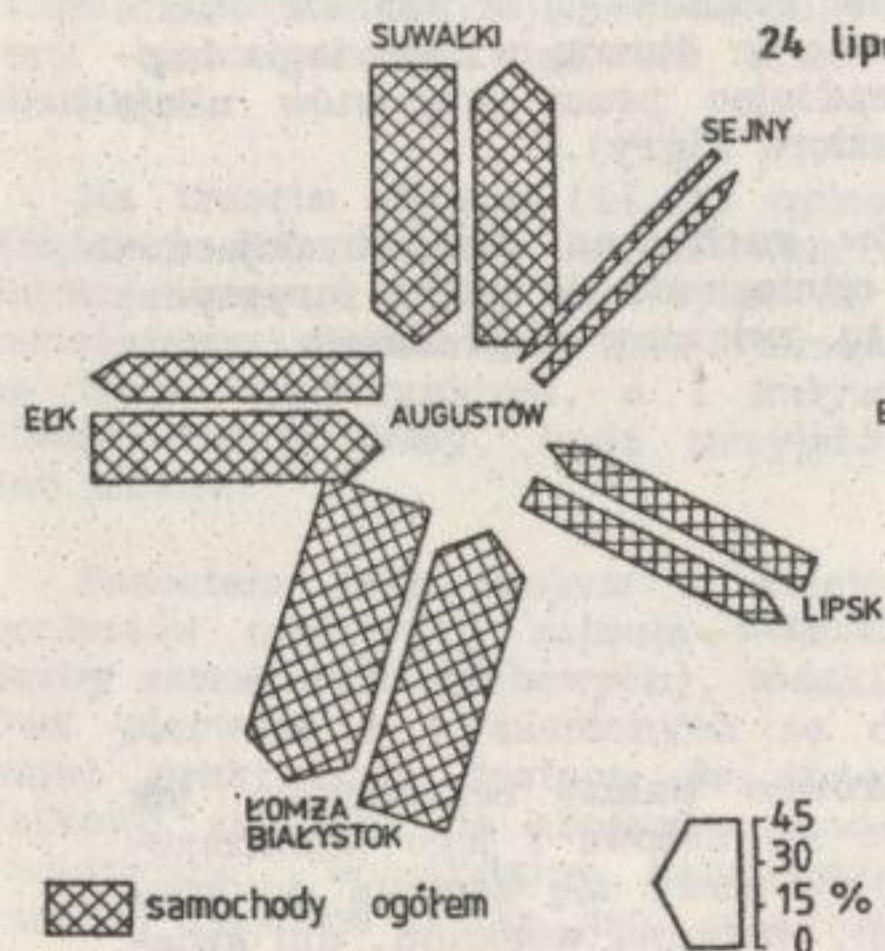
Wielkość i kierunki ruchu pojazdów na drogach dojazdowych do Augustowa w dniach 19 i 24 lipca 1986 r.
(w godzinach pomiarów)

Miejsca pomiaru	Pojazdy ogółem				Samochody osobowe			
	19. VII. 1986 r.		24. VII. 1986 r.		19. VII. 1986 r.		24. VII. 1986 r.	
	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%
1. Droga z Suwałk	289	24,2	619	29,8	250	28,1	347	29,8
2. Droga z Sejna	89	7,4	81	3,9	60	6,8	67	5,7
3. Droga z Łomży i Białegostoku	343	28,7	586	28,3	285	32,1	378	32,4
4. Droga z Ełku	323	27,0	544	26,2	188	21,2	232	19,9
5. Droga z Lipska	152	12,7	244	11,8	105	11,8	142	12,2
Razem wjazdów do miasta	1196	100,0	2074	100,0	888	100,0	1166	100,0
6. Droga do Suwałk	347	32,1	734	28,8	282	34,6	439	30,8
7. Droga do Sejna	86	8,0	156	6,1	64	7,9	88	6,2
8. Droga do Łomży i Białegostoku	277	25,6	996	39,1	199	24,4	543	38,2
9. Droga do Ełku	154	14,2	407	16,0	112	13,8	204	14,3
10. Droga do Lipska	217	20,1	255	10,0	157	19,3	149	10,5
Razem wyjazdy z miasta	10081	100,0	2548	100,0	814	100,0	1423	100,0
Łączny ruch zarejestrowany na drogach	2277	-	4622	-	1702	-	2589	-

19 lipca 1986 r.

24 lipca 1986 r.

samochody ogółem

45
30
15
0 % samochodów

samochody osobowe

Rys. 20. Wielkość i kierunki ruchu kołowego na drogach prowadzących do Augustowa w dniach 19 i 24 lipca 1986 roku.

Polski). Droga tą kieruje się ponad 39% wszystkich wyjeżdżających z miasta pojazdów oraz ponad 38% samochodów osobowych. Znaczne różnice w bilansie ruchu pomiędzy wjazdem i wyjazdem z miasta zarejestrowano natomiast na drodze do Ełku. Wskazuje to na znaczenie tej drogi, którą napływa do miasta ruch zarówno towarowy, jak i turystyczny z obszarów nadmorskich oraz Wielkich Jezior Mazurskich. Pozostałe drogi mają bardzo wyrównany bilans ruchu.

Analiza ruchu pojazdów na drogach prowadzących do Augustowa w sobotę i w czwartek wykazała, że główne potoki ruchu drogowego tak w zakresie wjazdu, jak i wyjazdu na ten teren związane są z drogami umożliwiającymi połączenie z centrum kraju oraz Polską Północną. Drogi wiodące w kierunku Łomży (Warszawa) i Białegostoku oraz Ełku (Olsztyn, Gdańsk) są bramami, którymi w zależności od dnia w tygodniu oraz pory dnia, wlewa się lub wydobywa masa pojazdów, w tym głównie osobowych. Pozostałe drogi rozprowadzają ten ruch po regionie, a ich wyrównane bilanse wyraźnie wskazują na lokalny charakter tych przepływów. Podobnie, choć w znacznie większym natężeniu, odbywa się ruch pojazdów na drodze łączącej Augustów z miastem wojewódzkim - Suwałkami. Również i tu występuje, zwłaszcza w dniu roboczym, znaczna równowaga w bilansie ruchu drogowego, zostaje ona jednak zakłócona w dniach wzmożonego napływu turystów, których część przejeżdżając przez Augustów udaje się na wypoczynek w okolicy Suwałk (jezioro Wigry).

Omównione prawidłowości kierunków ruchu na drogach dojazdowych do Augustowa są identyczne w odniesieniu do ruchu turystycznego, który w dużym stopniu jest tu związany z przemieszczaniem się samochodem osobowym.

5.2 Regiony obsługi turystycznej Augustowa

Jak już zaznaczono wcześniej, zarówno walory rekreacyjne, jak i stan zagospodarowania turystycznego Augustowa i jego najbliższego zaplecza dla licznych rzesz turystów stały się zachętą do spędzania tu swojego czasu wolnego (urlop, wakacje, weekend, dni świąteczne). Stał się więc Augustów centrum obsługującym w zakresie turystyki różne obszary naszego kraju, które umownie w dalszej części tej pracy nazywać będziemy regionami obsługi turystycznej. Można też uważać, że obszary te są strefami wpływów działalności turystycznej Augustowa. Zarówno jedno jak i drugie podejście łączy się z koniecznością określenia sił i wzajemnej interakcji, jaka występuje pomiędzy popytem na wypoczynek w Augustowie i okolicy a podażą turystyczną obszaru obsługiwanego przez to miasto.

W dalszej części pracy zajmiemy się próbą identyfikacji regionów obsługiwanych turystycznie przez Augustów, a jej podstawą będzie analiza pochodzenia terytorialnego samochodów zarejestrowanych na drogach dojazdowych, prowadzących do Augustowa w dniach 19 i 24 lipca 1986 roku.

Zarejestrowane w dniu 19 lipca 1986 r. samochody osobowe pochodziły z 39 województw naszego kraju. Województwa, z których nie zanotowano żadnego samochodu, skupiały się w trzech obszarach

Polski. Były to województwa: południowo-wschodnie (zamojskie, tarnobrzeskie, przemyskie i krośnieńskie), środkowe (konińskie, kaliskie, leszczyńskie i pilskie) oraz południowe (opolskie i wałbrzyskie). Wśród pozostałych województw zdecydowana większość reprezentowana była przez kilka lub najwyżej kilkanaście pojazdów. Jedynie tylko z sześciu województw przybyło w tym dniu więcej niż 20 samochodów osobowych. One to właśnie koncentrowały 89% całego zarejestrowanego ruchu osobowego.

Największy udział w ogólnej liczbie rejestrowanych samochodów osobowych miało województwo suwalskie (45,8%), na którego terenie leży Augustów. Może to jedynie świadczyć o dużej atrakcyjności obszarów augustowskich dla mieszkańców tego województwa, którzy tu spędzają weekendy.

Na drugim miejscu, w zakresie liczby rejestrowanych samochodów, znalazło się województwo białostockie (24%), położone w najbliższym sąsiedztwie Augustowa i związane z nim dawnymi więzami administracyjnymi. Należy pamiętać, że na terenie samego miasta oraz najbliższego zaplecza znajdują się ośrodki wypoczynkowe zakładów i instytucji białostockich, stąd też ścisłe więzy i kontakty pomiędzy tymi obszarami.

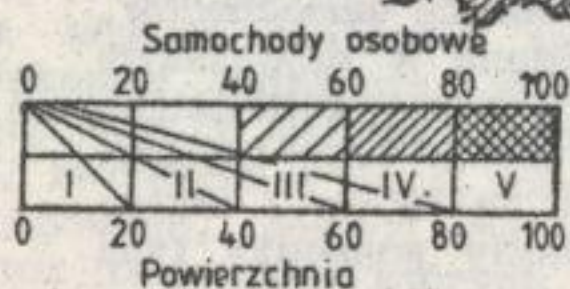
Na trzecim miejscu (14,7%) uplasowało się województwo stołeczne. Kontakty Warszawy z Augustowem datują się jeszcze z okresu międzywojennego i nadal nie tylko są utrzymywane, ale coraz bardziej zacieśniane. Przedsiębiorstwa warszawskie mają w tym regionie liczne bazy wypoczynkowe, a i indywidualni mieszkańcy stolicy wybudowali drugie domy, bądź przyjeżdżają tradycyjnie na wypoczynek nad jeziora.

Pozostałe trzy miejsca w kolejności liczby zarejestrowanych samochodów osobowych zajmują województwa: katowickie (2,3% ogólnej liczby samochodów osobowych), łódzkie (1,7%) oraz łomżyńskie (1,6%). Dwa pierwsze z wymienionych to duże aglomeracje miejskie pozbawione praktycznie dostępu do znaczących akwenów wodnych, a dodatkowo zaliczane do obszarów znacznego zagrożenia, a nawet klęski ekologicznej. Województwo łomżyńskie jest sąsiadem omawianego obszaru i zapewne bliska jego odległość miała tu swój wpływ na większy udział przyjeżdżających do Augustowa.

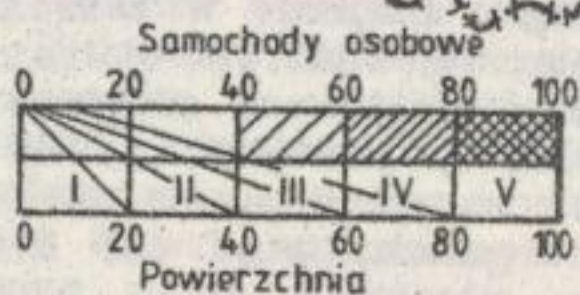
Interesujących wyników dostarcza analiza zasięgu przestrzennego samochodów osobowych rozpatrywana według stref odległościowych (rys.21). Ponad 72% wszystkich zarejestrowanych pojazdów przybyło tego dnia z odległości do 100 km od Augustowa, czyli trzech województw: suwalskiego, białostockiego i łomżyńskiego. Na drugim miejscu znalazła się strefa położona w odległości 200-300 km od badanego miasta (16,0% zarejestrowanych samochodów), w której m.in. leży województwo warszawskie, decydujące o wielkości ruchu samochodów z tej strefy. Zauważalny napływ turystów zaobserwowano również w tym dniu z dwóch jeszcze stref położonych odpowiednio w odległości 300-400 km od Augustowa (4,4% ruchu) oraz 500-600 km (4,1%). Zdecydowany wpływ na wielkość tego ruchu miały występujące tu aglomeracje miejskie. W pierwszym - aglomeracja łódzka, w drugim - katowicka.

Potwierdzeniem ograniczonego i silnie skoncentrowanego zasięgu przestrzennego przyjazdów turystycznych do Augustowa jest mapa koncentracji (rys.21) oraz wyliczony współczynnik, który wynosi

Koncentracja 19. VII 1986r.

Koncentracja 24. VII 1986r.

19 VII 1986 r.

Strefy odległości
od Augustowa

A- 0 - 100 km

B-100 - 200

C-200 - 300

D-300 - 400

E-400 - 500

F-500 - 600

G-powyżej 600

24. VII 1986r.

Udział % samochodów osobowych
w całej strefie

75,0 % i więcej

50,0 - 74,9%

25,0 - 49,9%

10,0 - 24,9%

5,0 - 9,9%

2,0 - 4,9%

powyżej 2,0%

Rys. 21. Zasięg przestrzenny ruchu kołowego zarejestrowanego na drogach prowadzących do Augustowa w dniach 19 i 24 lipca 1986 roku

$y = 0,78$. Prezentowany obraz graficzny koncentracji napływu samochodów osobowych w omawianym dniu wskazuje, że z 20% powierzchni Polski (11 województw) przybyło aż 93,2% zarejestrowanych pojazdów.

Oprócz wymienionych wcześniej sześciu województw najwyższy stopień koncentracji tworzą jeszcze województwa: bydgoskie, ciechanowskie, wrocławskie, bielskie i krakowskie.

Tak więc z wyjątkiem obszarów położonych najbliżej Augustowa, ogromne znaczenie w ruchu turystycznym miały w omawianym dniu największe (choć nie wszystkie) aglomeracje miejsko-przemysłowe Polski.

Pewne, choć niewielkie zmiany przynosi analiza pomiaru samochodów osobowych, prowadzona w dniu 24 lipca 1986 r. Nim przystąpimy do prezentacji wyników, należy przypomnieć, że był to zwykły dzień roboczy (czwartek), co nie tylko miało wpływ na wielkość ruchu pojazdów, ale również na cel ich poruszania się, który w znacznie mniejszym stopniu niż 19 lipca związany był z turystyką.

W dniu tym zarejestrowano łącznie 2589 samochodów osobowych, które pochodziły z 42 województw oraz z 8 krajów europejskich. Podobnie jak w poprzednio analizowanym dniu nie zanotowano pojazdów z województw Polski południowo-wschodniej (krośnieńskie, przemyskie, tarnobrzeskie) oraz Polski środkowej (sieradzkie, kaliskie, konińskie i pilskie). Większy w tym dniu był natomiast udział województw, z których zarejestrowano 20 i więcej samochodów. Województw takich było 10, a przybyłe z nich samochody stanowiły aż 91,8% wszystkich notowanych pojazdów.

Podobnie jak i w poprzednim dniu, najwięcej samochodów osobowych pochodzi z województw najbliższych, to znaczy: suwalskiego (56,7% wszystkich samochodów osobowych) i białostockiego (15,0%). Znacznie zwiększony, w stosunku do poprzednio omawianego dnia, ruch samochodów z województwa suwalskiego tłumaczyć należy codziennym funkcjonowaniem gospodarczym i społecznym mieszkańców województwa i nie należy łączyć go z ruchem turystycznym.

Pomiar z dnia 24 lipca potwierdził dużą rolę, jaką w kontaktach z Augustowem odgrywają mieszkańcy dużych aglomeracji miejskich. Samochody osobowe przybyłe z województwa warszawskiego (10,4%), gdańskiego (1,0%), katowickiego (2,8%), łódzkiego (1,5%), lubelskiego (0,8%) czy olsztyńskiego (0,8%) stanowiły łącznie ponad 17% całego ruchu tego rodzaju pojazdów. Pewną nowością było natomiast zarejestrowanie w tym dniu dość dużej liczby samochodów osobowych z województw: łomżyńskiego (1,7%), a zwłaszcza siedleckiego (0,8%). Wydaje się jednak, że był to ruch głównie gospodarczy.

Analizując napływ samochodów osobowych do Augustowa 24 lipca według stref odległości (rys.21) zaobserwować można jedną tylko zmianę, która polega na większym udziale w tym ruchu strefy odległej od Augustowa o 300-400 km. Zmiana ta nastąpiła na skutek większego udziału w tym dniu samochodów z województw: gdańskiego oraz lubelskiego. Województwa te wraz ze znajdującą się w tej strefie aglomeracją łódzką decydują o wielkości ruchu z całej omawianej strefy. Rozkład przestrzenny natężenia związków pozostałych stref odległościowych z Augustowem w świetle przeprowadzonego pomiaru nie uległ większym zmianom.

Potwierdzeniem zaobserwowanych wcześniej niewielkich zmian jest mapa koncentracji przestrzennej napływu samochodów osobowych do Augustowa w dniu 24 lipca.

Współczynnik koncentracji wyliczony dla tego dnia jest nieco mniejszy i wynosi $y = 0,76$, a z 20% powierzchni Polski (11 województw) zarejestrowano 91,4% samochodów osobowych, czyli również nieco mniej niż w omówionym wcześniej dniu. Pewnym zmianom uległo również rozmieszczenie obszarów o największej koncentracji napływu badanych pojazdów do Augustowa. Oprócz najbliższej położonych województw zarejestrowano w tym dniu cztery jądra koncentracji. Powstały one w Polsce centralnej w związku z dwiema dużymi aglomeracjami - warszawską i łódzką, na południu - aglomeracją katowicką, na północy - gdańską oraz nową - na wschodzie - o aglomeracją lubelską.

Analizy zasięgu oddziaływania turystycznego Augustowa przeprowadzone na podstawie pomiarów ruchu drogowego oraz pochodzenia terytorialnego uczestników rejestrowanego ruchu turystycznego (patrz rozdział 4) umożliwiają określenie obszarów obsługiwanych turystycznie przez Augustów. Obszary te, zgodnie z przyjętą wcześniej nomenklaturą, nazywane regionami obsługi turystycznej miasta, wyznaczone zostały jedynie na podstawie badań Augustowa, czyli podaży usług turystycznych świadczonych przez to miasto. Brak konfrontacji tak wyznaczonych obszarów z analizą popytu na usługi turystyczne Augustowa ogranicza uniwersalność wyznaczonych obszarów.

Regionami obsługi turystycznej Augustowa w świetle przeprowadzonych badań są:

- najbliższe zaplecze miasta obejmujące województwo suwalskie i białostockie, a także częściowo łomżyńskie,

- aglomeracja warszawska identyfikowana z województwem stołecznym,

- aglomeracja łódzka identyfikowana z województwem miejskim łódzkim,

- konurbacja Śląska a zwłaszcza woj. katowickie; w mniejszym stopniu woj. bielskie oraz krakowskie,

- aglomeracja gdańska,

W znacznie mniejszym stopniu Augustów obsługuje inne, większe aglomeracje kraju (wrocławska, bydgosko-toruńska czy olsztyńska) z tym jednak, że jego wpływy niemal zupełnie wygasają na obszarach Polski zachodniej, północno-zachodniej, centralnej oraz południowo-wschodniej.

Wyznaczone regiony obsługi, a zwłaszcza ich ograniczony zasięg przestrzenny, zdaje się potwierdzać tezę sformułowaną na podstawie analizy ruchu rejestrowanego (rozdział 4), że Augustów jest ośrodkiem turystycznym głównie o znaczeniu regionalnym, a region ten zamyka się promieniem około 100 km od miasta oraz kilkoma enklawami występującymi na terenie pasa Polski środkowej, co łączy się z dużymi skupiskami mieszkańców miast.

5.3. Podmiejski region turystyczny

Miasta, jako ośrodki centralne wyższego rzędu, organizują wokół siebie różnorodne funkcjonalnie i w różnym stopniu z nimi powiązane strefy wpływów i zaplecza. Wielkość i rola zaplecza wydają się być ściśle skorelowane z liczbą mieszkańców miasta oraz z jego wiodącymi funkcjami.

Augustów, niemal trzydziestotysięczny ośrodek miejski, ma również swoje strefy wpływów, nazwane przez nas "regionami obsługi" oraz najbliższe przestrzennie zwartej zabudowy zaplecze, mające wszelkie znamiona strefy podmiejskiej.

Strefa podmiejska Augustowa charakteryzuje się cechami indywidualnymi różniącymi ją od analogicznych stref innych podobnej wielkości miast. Indywidualność tę określają:

- bardzo duży, przekraczający 81 km^2 , obszar administracyjny miasta (dla porównania powierzchnia administracyjna Łodzi z 1986r. wynosiła 212 km^2 , przy liczbie ludności około 850 tys.); obszar ten w niewielkim tylko stopniu ($12,4\%$) ma charakter zainwestowania miejskiego,

- występowanie w granicach administracyjnych miasta bardzo dużych powierzchni leśnych (około 30 km^2) i wodnych (ok. 21 km^2),

- charakter zagospodarowania obszarów otaczających miasto Augustów z trzech stron (od północy, wschodu i południa rozciągają się lasy Puszczy Augustowskiej, o bardzo rzadkiej sieci osadniczej, ale gęstej sieci jezior. Jedynie od zachodu miasto graniczy z obszarami rolniczymi),

Wymienione cechy powodują, że strefa podmiejska Augustowa zaczyna się już w granicach administracyjnych miasta, gdyż występujące tu licznie tereny leśne i wodne, oddalone od zwartej zabudowy miejskiej, tylko formalnie podlegają miastu, a ponadto pełni ona bardzo wyspecjalizowaną funkcję, jaką jest funkcja turystyczna. Ta monofunkcyjność strefy podmiejskiej Augustowa wyznacza jeszcze jedną, oryginalną jej cechę. Jest to bowiem strefa podmiejska, która przede wszystkim pełni swą funkcję dla ludności okresowo tylko związanej z Augustowem, a w znacznie mniejszym stopniu dla stałych mieszkańców miasta. Znajduje to potwierdzenie zarówno w sezonowym charakterze zagospodarowania tej strefy jak i w tym, że tętni ona życiem zazwyczaj tylko przez letnie miesiące każdego roku.

Przeprowadzone w sezonach letnich 1985 i 1986 r. badania terenowe pozwoliły na określenie zewnętrznej granicy podmiejskiego regionu turystycznego Augustowa (strefy podmiejskiej) oraz sprecyzowanie charakteru pełnionej przez nią funkcji.

Badaniami ankietowymi, prowadzonymi w lipcu 1986 r., objęto trzy otaczające miasto gminy: Augustów, Nowinkę i Płaskę, starając się za pośrednictwem inwentaryzacji terenowej określić stan i charakter ich zagospodarowania turystycznego, oraz poprzez sondażowo przeprowadzone wywiady z osobami wypoczywającymi na tym terenie stwierdzić stan i kierunki ciążenia badanych gmin. Dodatkowym celem tych badań była próba charakterystyki osób wypoczywających w strefie podmiejskiej Augustowa. Wyniki tych badań zestawiono w tabeli 17.

Charakterystyka strefy podmiejskiej Augustowa w świetle badań ankietowych przeprowadzonych w lipcu 1986 roku

Wyszczególnienie	G m i n a			Ogółem
	Augustów	Nowinka	Płaska	
1. Liczba miejsc noclegowych ogółem	680	1176	1670	3526
w tym:				
- w ośrodkach wypoczynkowych	30	566	200	796
- w schroniskach, stanicach wodnych	-	60	420	480
- na campingach i polach namiotowych	650	550	1050	2250
2. Liczba "drugich domów"	-	110	70	180
3. Liczba ankietowanych osób	26	58	62	146
4. Struktura wieku ankietowanych w %				
- do 18 lat	3,9	17,2	12,9	13,0
- 19 - 25 lat	11,5	20,7	17,7	17,8
- 26 - 40 lat	61,5	43,1	45,2	47,3
- 41 - 60 lat	23,1	17,2	21,0	19,9
- powyżej 60 lat	-	1,8	3,2	2,0
5. Miejsca stałego zamieszkania w %				
- Warszawa	11,5	34,5	30,6	28,8
- Białystok	19,2	8,6	14,2	17,1
- Łódź	3,8	3,4	8,1	5,5
- GOP (miasta)	7,7	12,1	8,1	9,6
- Pozostałe miasta	46,3	38,0	22,5	32,8
- Tereny wiejskie	11,5	3,4	6,5	6,2
6. Częstotliwość pobytów wypoczynkowych na badanym terenie (w% ogółu osób ankietowanych)				
- 1 raz	11,5	37,9	25,8	28,1
- 2 - 3 razy	26,9	25,9	30,6	28,1
- 4 - 5 razy	11,5	19,0	3,2	11,0
- 6 - 10 razy	38,5	13,8	30,6	25,3
- powyżej 10 razy	11,5	3,4	9,8	7,5
7. Udział % wypoczywających osób utrzymujących kontakt z Augustowem	92,3	86,2	51,6	72,6
8. Cel kontaktu z Augustowem (% osób ankietowanych)				
- zakupy prowiantu	84,6	77,6	51,6	60,4
- turystyczny	7,7	8,6	-	4,8
- zjedzenie posiłku	-	13,8	-	3,4
- inne	7,7	-	-	1,4
9. Częstotliwość kontaktu z Augustowem (%)				
- codziennie	21,7	2,0	6,2	7,6
- 2 - 5 razy w tygodniu	78,3	56,0	37,5	54,7
- 1 raz w tygodniu	-	42,0	56,3	37,7
10. Status społeczno-zawodowy ankietowanych (%)				
- robotnicy	68,4	30,6	24,2	33,3
- inteligencja	26,3	58,3	51,6	49,6
- studenci i uczniowie	5,3	11,1	24,2	17,2

Źródło: Badania ankietowe prowadzone przez studentów specjalizacji geografia turystyki Uniwersytetu Łódzkiego

Najbardziej charakterystyczną cechą w zakresie zagospodarowania turystycznego badanego terenu jest bezwzględna dominacja obiektów sezonowych, przeznaczonych dla osób preferujących wypoczynek w bezpośrednim kontakcie z przyrodą (stanice wodne, campingi, pola namiotowe). Ten rodzaj zagospodarowania, rozwinięty zwłaszcza nad jeziorami Sajno, Białe, Studzienicze (poza granicami Augustowa), a także Serwy czy Blizno stanowi około 64% całej zarejestrowanej w tych gminach bazy noclegowej i dobrze oddaje charakter uprawianej tu turystyki.

Strefa podmiejska Augustowa nie jest pozbawiona również bardziej trwałych obiektów turystycznych, którymi są ośrodki wypoczynkowe (głównie gmina Nowinka), a także "drugich domów" będących trwałą formą związania się z terenem osób indywidualnych. "Drugie domy" występują na większą skalę w trzech koloniach w gminach Nowinka: (nad jeziorem Wigry m.in. w miejscowości Bryzgiel) i Płaska (nad jeziorem Serwy koło wsi Serwy, a także we wsi Sucha Rzeczką).

Opierając się na wywiadach przeprowadzonych we wszystkich sołectwach badanych trzech gmin oraz wśród losowo wybranej reprezentacji osób wypoczywających (146 osób), stwierdzić można, że zasięg bezpośrednich wpływów Augustowa na otaczające go zaplecze obejmuje w całości gminę Augustów, gminę Nowinka z wyjątkiem jej północno-wschodnich fragmentów położonych nad jeziorami Blizienko i Tobołowo, dla których lokalnym ośrodkiem usługowym jest miejscowość Monkinie, oraz zachodnią część gminy Płaska (na zachód od jeziora Serwy oraz miejscowości Sucha Rzeczką - Czarny Bród). Tak określony obszar bezpośrednich wpływów, identyfikowany przez nas z podmiejskim regionem turystycznym Augustowa, obejmuje łącznie z powierzchnią miasta obszar około 675 km².

Poprawność zakreślonych granic podmiejskiego regionu turystycznego Augustowa potwierdzają wyniki sondażu przeprowadzonego wśród ankietowanych osób. Wypoczywający w gminie Augustów, aż w 92,3% utrzymywali kontakt z Augustowem, z gminy Nowinka - 86,2%, a z gminy Płaska tylko 51,6%. Na terenie tej ostatniej gminy wypoczywający w miejscowościach Serwy i Sucha Rzeczką w większości kontaktowali się z Augustowem, a dla wypoczywających w Mikoszewce czy Gorzycy ośrodkiem lokalnym była siedziba gminy, to znaczy miejscowość Płaska.

Osoby ankietowane przyjeżdżały do Augustowa głównie w celu dokonania zakupów, a zwłaszcza prowiantu lub zjedzenia posiłku, znacznie rzadziej w celach turystycznych. Potwierdza to charakter wypoczynku w strefie podmiejskiej Augustowa, który polega na obcowaniu z przyrodą (pobyt w lesie, kąpiele lub uprawianie sportów wodnych), co przy bardzo prymitywnym zagospodarowaniu zmusza do dokonywania zakupów w mieście. Po zakupy prowiantu przyjeżdża się do Augustowa raz lub kilka razy w tygodniu, w zależności od potrzeb; codzienne utrzymywanie kontaktu z miastem jest sporadyczne (tab.17).

Interesujących wyników dotyczących samych turystów dostarczyła wspomniana już wcześniej sondaż-ankieta. Wynika z niej, iż wśród wypoczywających w strefie podmiejskiej Augustowa dominują ludzie w wieku 26-40 lat (47,3% ankietowanych) i nieco starsi. Są to w dużym stopniu ludzie o średnim, a często wyższym wykształceniu (49,6%) - nauczyciele, lekarze, inżynierowie lub przedstawiciele wolnych zawodów.

Wśród ankietowanych, tylko nieco ponad 28% przyjechało tu po raz pierwszy, pozostali (czyli ponad 70%) wypoczywają tu kolejny raz, w tym 7,5% badanych deklaruje, że przyjeżdżali tu już więcej niż 10 razy.

Analiza pochodzenia terytorialnego stałego miejsca zamieszkania wypoczywających w strefie podmiejskiej Augustowa wykazała, że blisko 29% ankietowanych pochodziło z Warszawy, a dalsze 17% z Białegostoku. Również udział pozostałych dużych aglomeracji miejskich i miast był znaczący, co w porównaniu z 6% mieszkańców wsi wskazuje wyraźnie na preferencje zarówno takiej formy wypoczynku, jak i tego obszaru przez osoby mieszkające w miastach, głównie dużych.

Przeprowadzone badania pozwoliły uściślić zasięg przestrzenny podmiejskiego regionu turystycznego Augustowa, w którym preferowany jest wypoczynek polegający na bezpośrednim kontakcie z przyrodą (wypoczynek pod namiotem, w stancy wodnej czy na campingu) i uprawianiu sportów wodnych. Tą formę wypoczynku preferują głównie mieszkańcy dużych miast będący w wieku pełnej sprawności fizycznej. Obserwuje się duże przywiązanie wypoczywających do miejsca swojego wypoczynku (kilkakrotny przyjazd w to samo miejsce).

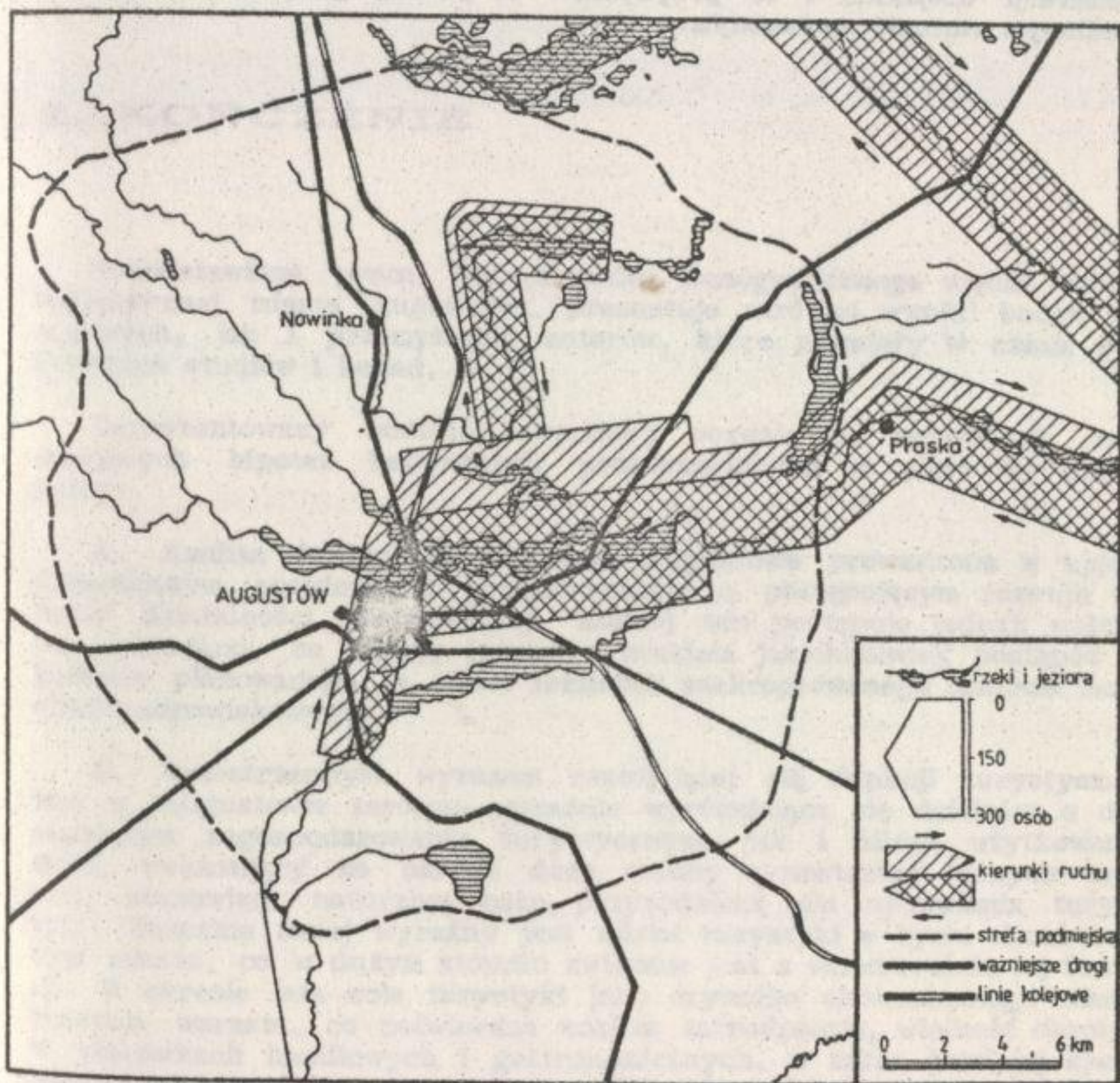
Rola Augustowa jako organizatora swojego regionu podmiejskiego przejawia się głównie w dwóch aspektach. Miasto to jest centrum zaopatrzeniowym i ośrodkiem różnorodnych usług dla osób wypoczywających na obszarach leśnych oraz w okolicznych wsiach, jest także punktem początkowym lub końcowym bardzo atrakcyjnego szlaku wodnego, jaki prowadzi Kanałem Augustowskim, jeziorami i rzeką Czarna Hańcza.

Znaczenie tego szlaku w powstaniu i rozwoju podmiejskiego regionu turystycznego Augustowa potwierdziły badania natężenia ruchu jednostek pływających, jakie przeprowadzono w dniach 7 lipca 1985 r. (niedziela) i 9 lipca 1985 r. (wtorek), a także 19 i 24 lipca 1986 r. Ruch jednostek pływających badany był w sześciu punktach (Augustów - Przystań Żeglugi, Augustów-rzeka Rospuda, Przewięź - śluza na Kanałe Augustowskim, miejscowość Frącki na Czarnej Hańczy, Stary Folwark - przystań żeglarska, Stary Folwark - plaża na j. Wigry), a jego natężenie zaznaczono na rys. 22.

Pomiar dokonany w niedzielę 7 lipca 1985 r. wykazał, że na badanym szlaku przebywało 1520 osób, z czego 56% stanowili wycieczkowicze płynący statkiem białym floty. Największe natężenie badanego ruchu zanotowano na jeziorach Białym i Necko, czyli na obszarze wyznaczonego wcześniej regionu podmiejskiego. Znaczny był również ruch na szlaku rzeki Rospudy oraz na Kanale Augustowskim, na wschód od śluzy w Przewięzi. Wyłączając osoby pływające statkami spacerowymi, najczęściej pływano kajakami i to w grupach zorganizowanych (spływy, obozy). Wśród uczestników tego rodzaju wypoczynku dominowali mężczyźni (62%), głównie w wieku 18-30 lat. Przeprowadzona w czasie pomiaru ankieta wykazała, że 28% osób pływających pochodziło z województwa białostockiego, 11% z warszawskiego, 10% z miast GOP-u.

Pomiary prowadzone w inne dni generalnie potwierdziły opisane spostrzeżenia, choć natężenie ruchu ulegało dużym wahaniom, zwłaszcza wśród pływających statkami "białej floty".

Przeprowadzone badania i analizy potwierdziły powstanie wokół Augustowa strefy ściśle powiązanej z miastem w zakresie szeroko rozumianej obsługi turystów. Strefa ta, nazwana przez nas podmiejskim regionem turystycznym, odznacza się bardzo indywidualnymi cechami.

Rys. 22. Ruch turystyczny na szlakach wodnych w regionie Augustowa (7 i 9 lipca 1985 roku).

Wynikają one zarówno z warunków naturalnych (las i jeziora), charakteru zagospodarowania turystycznego (baza sezonowa), sezonowości funkcjonowania (sezon letni) jak również z faktu, że będąc strefą podmiejską Augustowa, użytkowana jest głównie przez przybyszów z dużych aglomeracji miejskich i to przybyszów w pewnej grupie wiekowej i o określonym statusie społecznym.

ZAKOŃCZENIE

Przedstawiona praca, będąca próbą monograficznego ujęcia funkcji turystycznej miasta Augustowa, prezentuje zarówno wyniki badań terenowych, jak i przemyślenia autorów, które powstały w czasie kilkuletnich studiów i badań.

Zaprezentowany materiał dowodowy pozwala na weryfikację następujących hipotez badawczych przedstawionych w pierwszej części pracy:

A. Analiza funkcji turystycznej Augustowa prowadzona w ujęciu dynamicznym potwierdziła przypuszczenie o postępującym rozwoju tej formy działalności gospodarczej. Rozwój ten postępuje jednak wolniej niż zakładano, co należy łączyć z brakiem jakichkolwiek postępów w budowie planowanego, a nawet formalnie zaakceptowanego centrum leczniczo-uzdrowiskowego.

B. Przestrzennym wyrazem rozwijającej się funkcji turystycznej jest w Augustowie zarówno wyraźnie wyróżniająca się dzielnica o dominującym zagospodarowaniu turystycznym, jak i bilans użytkowania ziemi, wskazujący na bardzo duże zasoby przestrzeni leśnych oraz wód, stanowiące naturalną bazę przyrodniczą dla uprawiania turystyki. Znacznie mniej wyraźny jest udział turystyki w życiu ekonomicznym miasta, co w dużym stopniu związane jest z sezonowością tej funkcji. W okresie lata rola turystyki jako czynnika ekonomicznego miasta znacznie wzrasta, co potwierdza analiza zatrudnienia, wielkość obrotów w placówkach handlowych i gastronomicznych, a także bardziej specjalistyczne wskaźniki, prezentujące wielkość ruchu turystycznego (np. wskaźnik Deferta). Wydaje się jednak, że znaczenie turystyki w życiu ekonomicznym Augustowa nie jest adekwatne zarówno do jego możliwości (walorów) przyrodniczych, jak i wielkości ruchu turystycznego.

C. Badania zasięgu przestrzennego rejestrowanego ruchu turystycznego do Augustowa potwierdziły przypuszczenie, że w hierarchii ośrodków turystycznych, pomimo wielokrotnie podkreślonych znakomitych walorów środowiskowych, Augustów pełni rolę ośrodka o znaczeniu regionalnym.

D. Szczegółowe badania nad regionotwórczą rolą funkcji turystycznej Augustowa wykazały, iż miasto to wytworzyło dwa rodzaje stref wpływów, które umownie nazwano regionami obsługi turystycznej oraz podmiejskim regionem turystycznym. Pierwszy z tych regionów został zidentyfikowany z obszarami, z których przybywają do Augustowa turyści i ogranicza się do najbliższych trzech województw oraz największych aglomeracji miejskich kraju. Podmiejski region turystycz-

ny powstał i wykształcił się na obszarach najbliższych trzech otaczających miasto gmin: Augustów, Płaska i Nowinka i zgodnie z założeniem przyjętym w hipotezie badawczej służy on głównie mieszkańcom innych, często dużych aglomeracji miejskich.

Badania prowadzone nad funkcją turystyczną Augustowa wykazały przydatność wielu metod i sposobów badawczych, a zwłaszcza metod badań terenowych, umożliwiających nie tylko weryfikację empiryczną panujących sądów i poglądów, ale również uściślenie wielu oficjalnie podawanych informacji.

Piśmiennictwo

- Andrzejewski Z., 1934 Generał Prądzyński - twórca projektu Kanału Augustowskiego. "Morze", nr 1.
- Batura A., Zdrodowski Z., 1973, Augustów i okolice - informator turystyczny, Wyd.Art.-Graf. RSW "Prasa", Kraków
- Batura A., 1981, Augustów i okolice, KAW, Białystok
- Beaujeu-Garnier J., Chabot G., 1971, Zarys geografii miast, PWE, W-wa
- Ber A., 1981, Pojezierze Suwalsko-Augustowskie-przewodnik geologiczny, W-wa
- Białostockie, 1969, Pr. zbior. pod redakcją Gnatowskiego M., PWN, W-wa
- Bloch Cz., 1967, Ignacy Prądzyński i jego wkład w budowę Kanału Augustowskiego W: Studia i materiały do dziejów Pojezierza Augustowskiego, red. J. Antoniewicz, BTN, Białystok
- Błażejczyk K., 1980, Próba oceny klimatu uzdrowiska metodą modelową (na przykładzie Augustowa), Przegl. Geogr., z. 1
- Błażejczyk K., 1982, Warunki bioklimatyczne planowanej dzielnicy uzdrowskiej w Augustowie, Probl. Uzd. r. 1/6
- Bodzak H., Stalski M., 1977, Najważniejsze problemy turystyczne w województwie suwalskim, W-wa
- Bodzak H., 1978, Stan użytkowania zasobów wodnych powierzchniowych na przykładzie woj. suwalskiego, Biul. Inf. Inst. Turyst. nr 4
- Bohdan W., Jędrzejewski R., Wyszkowski A., 1963, Augustów i okolice. Informator turystyczny, Augustów
- Bosiak A., 1979, Lasy ochronne nad Kanałem Augustowskim, Chrońmy Przyrodę Ojczystą z. 5
- Budzyński A., ok. 1900, Poszukiwania archeologiczne w byłej guberni augustowskiej
- Burak S., 1980, Przydatność rekreacyjna okolic Suwałk, Probl. Turyst. 1 Cztery wieki Augustowa i turystyka, 1960, TAP nr 156
- Drzewiecki M., 1983, Uwagi o zakresie pojęć: "turystyka", "rekreacja", "wczasy", "wypoczynek". Przegl. Geogr. z. 1
- Dziwoński K., 1971, Baza ekonomiczna i struktura funkcjonalna miast. Studium rozwoju pojęć, metod i ich zastosowań, IG PAN, Pr. Geogr. nr 87, W-wa

- Filipowicz Z., 1980, Suwalszczyzna, KAW, W-wa
- Fotowicz B., 1967, Rolnictwo regionu Augustowskiego w latach 1919-1939 W: Studia i materiały do dziejów Pojezierza Augustowskiego, red. J. Antoniewicz, BTN, Białystok
- Gałęcki R., 1967, Wahania sezonowe w obrocie towarów, Probl. Ekon. nr 1/21, PTE, Kraków
- Gałęcki T., 1974, Koncepcja usługowego centrum ośrodka turystyczno-wypoczynkowego, Miasto nr 3
- Golachowski S., Kostrubiec B., Zagożdżon A., 1974, Metody badań geograficzno-osadniczych, PWN, W-wa
- Górewicz J., Orłowski B., 1971, Kanał Augustowski jego dzieje i przyszłość, W-wa
- Górewicz J., 1974, Opowieść o Kanale Augustowskim, Sport i Turystyka, W-wa
- Groch J., 1983, Użytkowanie przestrzeni uzdrowiskowej Szczawnicy i Krynicy, Zesz.Nauk.UJ.Pr.Geogr. z. 56
- Grzelak S., Sztukowski J., 1982, Województwo suwalskie, KAW, W-wa
- Halicka I., 1976, Nazwy miejscowe środkowej i zachodniej Białostoczczyzny - dzierżawcze, patronimiczne i rodzinne, PWN, W-wa
- Herz L., 1978, Puszcza Augustowska, KAW, W-wa
- Hoffmann M., 1974, Strefa zabytkowego Kanału Augustowskiego, Miasto 3 Informator turystyczny województwa suwalskiego, z. 19, WOIT, Suwałki
- Ihnatowicz S., 1931, Jak powstał Kanał Augustowski? "Krakowski Kurier Ilustrowany", Dodatek Naukowy
- Ihnatowicz S., 1937, Powstanie Kanału Augustowskiego. "Gospodarka Wodna" nr 4
- Informator turystyczny województwa suwalskiego, z. 19, WOIT, Suwałki
- Iwaniec E., 1967, Osadnictwo staroobrzędowców w powiecie augustowskim W: Studia i materiały do dziejów Pojezierza Augustowskiego, red. J. Antoniewicz, BTN, Białystok
- Jackowski A., 1981, Typologia funkcjonalna miejscowości turystycznych (na przykładzie woj. nowosądeckiego), UJ Rozprawy habilitacyjne nr 53, Kraków
- Jagusiewicz A., 1985, Możliwości rozwoju turystyki na Bagnach Biebrzańskich w aspekcie ochrony środowiska przyrodniczego, Probl. Turyst. nr 1
- Janik K., Nowicki Z., 1980, Materiały krajoznawcze województwa suwalskiego 1970-1978, W-wa
- Jankowski W., 1986, Atlas województwa suwalskiego. Koncepcja i stan prac - streszcz. W: Polskie atlasy regionalne. Materiały Ogólnopolskich Konferencji Kartograficznych, t. 12

- Jaroszewski W., 1964, Trasy narciarskie w północnej Suwalszczyźnie i Wzgórzach Szeskich, Sport i Turystyka, W-wa
- Jasiński A., 1983, Ocena walorów turystycznych środowiska geograficznego w woj. suwalskim, Pr. i Stud. Geogr. Wydz. Geogr. i Studiów Regionalnych UW, t.3
- Jaskinis D., 1969, Pradzieje Białostoczczyzny, W-wa \
- Jemielity W., 1972, Diecezja augustowska czyli sejneńska w latach 1818-1872, KUL, Lublin
- Jerczyński M., 1977, Funkcje i typy funkcjonalne polskich miast (Zagadnienia funkcji dominującej) W: Statystyczna charakterystyka miast. Funkcje dominujące, GUS, W-wa
- Jędrzejewski R., 1960, Opis geograficzny miasta Augustowa, Monografia, maszynopis, Łódź
- Jędrzejewski R., 1967, Funkcje miasta Augustowa i powiązanie jego z zapleczem oraz rozwój i struktura ludności powiatu augustowskiego. W: Studia i materiały do dziejów Pojezierza Augustowskiego, red. J. Antoniewicz, BTN, Białystok
- Jędrzejewski R., 1972, Augustów i okolice. Informator dla wycieczek młodzieżowych, Agencja Wyd. "Ruch", W-wa
- Jodkowski J., 1934, Grodno i okolice. Jeziora Augustowskie i Suwalszczyzna - przewodnik turystyczny. Komisja Turystyki przy Zarządzie Miejskim, Grodno
- Kaleta K., 1974, Koncepcja zagospodarowania rejonu augustowsko-suwalskiego, Miasto nr 3
- Kamiński A., 1953, Jaćwież. Terytorium, ludność, stosunki gospodarcze i społeczne, Łódź
- Kanoza M. 1980, Problemy przestrzenne w gospodarce turystycznej na przykładzie województwa suwalskiego, Miasto nr 1
- Kassenberg A., Rolewicz Cz., 1985, Przestrzenna diagnoza ochrony środowiska w Polsce, Studia KPZK PAN t 89
- Kierklo W., 1967, Rozwój przemysłu i rzemiosła w powiecie augustowskim w latach 1919-1939 W: Studia i materiały do dziejów Pojezierza Augustowskiego, red. J. Antoniewicz, BTN, Białystok
- Kołodziejczyk J., 1951, Pojezierza Augustowsko-Suwalskie, Spółdzielczy Instytut Wydawniczy, W-wa
- Kondracki J., 1972, Polska północno-wschodnia, PWN, W-wa
- Kondracki J., 1978, Geografia fizyczna Polski, PWN, W-wa
- Kosiński L., 1962, Miasta województwa białostockiego, IG PAN, Pr. Geogr. nr 32, PWN, W-wa
- Kostrowicki J., 1972, Próba typologii rolnictwa świata, Przegl. Geogr. t.37, z.3

- Kosztyła Z., 1967, Walki augustowskiego pułku kawalerii w kampanii wrześniowej 1939 roku. W: Studia i materiały do dziejów Pojezierza Augustowskiego, red. J. Antoniewicz, BTN, Białystok
- Kowalik Z., 1967, Turystyka na Pojezierzu Augustowskim W: Studia i materiały do dziejów Pojezierza Augustowskiego, red. J. Antoniewicz, BTN Białystok,
- Kowalski W., 1954, Pojezierze Suwalskie, Sport i Turystyka, W-wa
- Krętowski J., Krętowski R., 1985, Leczenie chorób układu krążenia w sanatoriach w Augustowie, Probl. Uzd. nr 8/4
- Krzymowska-Kostrowicka A., 1980, Jezioro Wigry jako rejon turystyczny, Nauka i Praktyka, nr 2
- Krzymowska-Kostrowicka A., 1980, Metodyka optymalizacji rozwoju usług rekreacyjnych na przykładzie Terytorialnego Systemu Rekreacyjnego Wigry (woj.suwalskie), W: Rozwój turystyki w Polsce w świetle badań, W-wa
- Krzymowska-Kostrowicka A., 1985, Przestrzenno-funkcjonalna struktura rekreacji w rejonie jeziora Wigry, Pr. i Stud. Geogr. Wydz. Geogr. i Studiów Regionalnych UW, t. 6
- Kucharski J., E., Baranowski J., 1977, Pojezierze Suwalsko-Augustowskie, W-wa
- Kulczycki Z., 1980, Turystyka Suwalszczyzny, Probl. Turyst. nr 1
- Kupiec L., 1973, Przeszłość i przyszłość Kanału Augustowskiego, Miasto nr 8
- Kuran J., 1955, Na jeziorach augustowskich i suwalskich, Sport i Turystyka, W-wa
- Kuran J., 1976, Kajakiem po jeziorach augustowskich i suwalskich. Przewodnik, Sport i Turystyka, W-wa
- Lasiota Z., 1977, Turystyczno-rekreacyjne walory jeziora Wigry. W: Jezioro Wigry kolebka hydrobiologii polskiej, Rozprawy i Monografie nr 12, PWN, W-wa
- Legienis H., 1981, Turystyka i rolnictwo (z badań terenowych w woj. suwalskim), Probl. Turyst. nr 4
- Legienis H., 1986, Estetyka wsi turystycznych na przykładzie województwa suwalskiego, Biul.Inst. Turyst. nr 4
- Liszewski S., 1973, Użytkowanie ziemi w miastach województwa opolskiego, Wyd.Inst.Śląski, Opole
- Liszewski S., 1977, Tereny miejskie. Podział i klasyfikacja, Zesz.Nauk. UŁ, Fol.Geogr.Oecon., ser.II, z. 15
- Łazarek R., 1963, Ruch turystyczny w 40 miejscowościach turystycznych w Polsce w okresie od 14.05. do 16.09.1962 roku, Ruch Turyst. Materiały i Dokumenty, W-wa

- Łazarek R., 1964, Ruch turystyczny w 49 miejscowościach turystycznych w Polsce w okresie od 14.05. do 16.09.1963 roku, Ruch Turystyczny Materiały i Dokumenty, W-wa
- Machiewicz J., 1980, Zabytki urbanistyki, architektury i budownictwa na Suwalszczyźnie, Warmia i Mazury nr 9
- Majcher H., 1974, Augustów-dzielnica lecznictwa uzdrowiskowego, Miasto nr 4
- Majewski B., 1967, Przewodnik turystyki motorowej po województwie białostockim, Białystok
- Marczak Z., Wychowaniec A., 1985, Analiza porównawcza przestrzeni uzdrowiskowej miast: Kudowa Zdrój, Polanica Zdrój, Łądek Zdrój i Duszniki Zdrój, praca magisterska wykonana w Zakładzie Geografii Miast i Turyzmu IGEIOP UŁ, Łódź
- Materiały z konferencji problemowej TUP, 1974, "Miasto", nr 6
- Miasta Polski w tysiącleciu, 1965. Praca zbiorowa, red. naukowy Siuchniński, Ossolineum
- Mileska M., I., 1963, Regiony turystyczne Polski. Stan obecny i potencjalny, warunki rozwoju, Pr. Geogr. nr 43
- Miłkowski M., 1985, Eksploatacja żegluga zabytkowego Kanału Augustowskiego, Prz.Mor. z. 4/5
- Monkiewicz W., 1976, Wsie letniskowe: białostockie, łomżyńskie, suwalskie, KAW, Białystok
- Monkiewicz W., Traczewski Z., 1979, Szlaki turystyczne: białostockie, łomżyńskie, suwalskie, KAW, Białystok
- Myszyński S., 1970, Suwałki i okolice, Sport i Turystyka, W-wa
- Nalepa J., 1964, Jaćwiegowie. Nazwa i lokalizacja, Wrocław
- Orłowicz R., 1937, Przewodnik ilustrowany po województwie białostockim, Białystok
- Orłowski B. 1969, Przyczyny powstania Kanału Augustowskiego. "Problemy" nr 6
- Osendowski A., F., 1936, Puszcze polskie, Poznań
- Patejuk M., 1974, Ocena przydatności środowiska przyrodniczego do funkcji wypoczynku. Próba metody na przykładzie Augustowa, Miasto nr 3
- Papierkowski J., 1962, Augustów jako pierwsze uzdrowisko na ziemiach północno-wschodnich Polski, Probl. Uzdr. z 2/3
- Papierkowski J., 1975, Wytyczne balneologiczne do rozwoju lecznictwa uzdrowiskowego w potencjalnych uzdrowiskach województwa olsztyńskiego, Probl. Uzdr. z. 7
- Patla A., 1959, Piękno Ziemi Suwalsko-Augustowskiej, Sport i Turystyka, W-wa

- Patla A., 1965, Turystyka na Suwalszczyźnie w okresie Polski Ludowej. W: Studia i materiały do dziejów Suwalszczyzny, red. J. Antoniewicz, BTN, Białystok
- Patla A., 1966, Suwalszczyzna wczoraj i dziś, Ziemia, W-wa
- Patla A., 1972, Piękno Ziemi Suwalskiej, Sport i Turystyka, W-wa
- Peter W., 1974, Konkurs TUP nr 30 "Augustów", Miasto nr 3
- Pieniński Z., 1982, Kształtowanie modelu wypoczynku i jego architektury na terenie pojezierzy w Polsce północno-wschodniej, Teka Kom. Urb. i Archit., t. 16
- Pietkiewicz S., 1962, Podstawy fizjograficzne województwa białostockiego. Materiały IG PAN z konferencji poświęconej podstawom rozwoju województwa białostockiego, Białystok
- Podziewski J., 1985, Na pojaćwieskich rubieżach, Białystok
- Pojezierze Augustowsko-Suwalskie. Przewodnik krajoznawczy i turystyczno-letniskowy, 1937, Kom. Redakcyjny "Naszego Głosu", Augustów
- Połujański A., 1859, Wędrówki po guberni augustowskiej w celach naukowych odbyte, W-wa
- Problemy zagospodarowania przestrzennego pojeziernych terenów turystycznych cz III, 1974, Konferencja problemowa TUP, 2,3.06.1974, Augustów
- Prokopek M., 1979, Wytwórczość i sztuka Pojezierza Suwalsko-Augustowskiego, W-wa
- Prażanowski B., 1976, Dostępność komunikacyjna z miast powiatowych do głównych rejonów turystyczno-wypoczynkowych stworzona przez transport kolejowy, Inst. Turyst., maszynopis, W-wa
- Prażanowski B., 1979, Ocena dostępności komunikacyjnej najważniejszych rejonów turystyczno-wypoczynkowych, Inst. Turyst., maszynopis, W-wa
- Przewodnik XLV Zjazdu Polskiego Towarzystwa Geologicznego na Ziemi Suwalsko-Augustowskiej 9-11.09.1973, W-wa
- Przyroda Białostocczyzny i jej ochrona, 1973, Pr. zbior. pod redakcją Czeczugi B. BTN, Białystok
- Richling A., 1977, Walory przyrodnicze województwa suwalskiego, Nauka i Praktyka nr 3, Białystok
- Richling A., 1980, Z badań krajobrazu naturalnego w województwie suwalskim, Nauka i Praktyka nr 2, Białystok
- Richling A., 1985, Typologia mikroregionów fizycznogeograficznych w granicach województwa suwalskiego, Przegl. Geogr. t 57, z. 1/2
- Rocznik statystyczny 1987 GUS Warszawa

Rogalewski O., 1974, Zagospodarowanie turystyczne, Wyd. Szkolne i Pedagog., W-wa

Rybczyński M. Stulecie Kanału Augustowskiego, 1933, "Morze", nr 10,

Sokołowski A., 1977, Rezerваты przyrody: białostockie, łomżyńskie, suwalskie, KAW, W-wa

Sokołowski, Z., 1972, Województwo białostockie. Przewodnik, W-wa

Stalski M., 1973, Przestrzenne aspekty zagospodarowania turystycznego, Stosunki ludnościowe i infrastruktura w województwie suwalskim, 1985, pr.zbior. pod red. Mikulskiego Z., Pr. i Stud. Geogr. Wydz. Geogr. i Studiów regionalnych UW, t. 6, St. KPZK PAN t. 41

Stalski M., 1979, Program rozwoju turystyki w województwie suwalskim do roku 1990 (synteza), Inst. Turyst., W-wa

Stosunki ludnościowe i infrastruktura w woj. suwalskim, 1985, pr. zbior. pod red. Mikulskiego Z., Pr. i Stud. Geogr. Wydz. Geogr. i St. Reg. UW, t. 6

Studia i Materiały do dziejów Suwalszczyzny 1965, Pr. zbior. pod redakcją Antoniewicz J., BTN, Białystok

Studia i materiały do dziejów Pojezierza Augustowskiego, 1967, Pr. zbior. pod redakcją Antoniewicza J., BTN, Białystok

Studia nad gwarami Białostocczyzny., 1984, pr. zbior. pod red. Smułkowskiej E. i Maryniakowej I., PWN, W-wa

Sulgostowska Z., 1978, Augustów - Wójtowskie Włóki, woj. suwalskie Osada paleolityczna i neolityczna, Wiad. Archeolog., z. 2

Szafer P., Trzebiński W., 1953, Projekty przebudowy Augustowa 1815-1830 Pr. Inst. Urb. i Archit., R. II, z. 3

Szafer P., 1967, Działalność urbanistyczna H. Marconiego w Augustowie. W: Studia i materiały do dziejów Pojezierza Augustowskiego, red. Antoniewicz J., BTN, Białystok

Szkiroć Z., 1984, Ochrona terenów rekreacyjnych i wypoczynkowych w województwie suwalskim, Nauka i Praktyka nr 2, Białystok

Szkiroć Z., 1986, Suwalski Park Krajobrazowy, W-wa

Szuskiewicz J., 1974, Wczasowo-turystyczne zagospodarowanie obszarów pojezierzy, Miasto nr 3

Szyszkowski A., 1951, Województwo białostockie, Wiedza Powszechna, W-wa

Syska H., 1954, Mgły nad Wigrami, Ludowa Spółdz. Wyd., W-wa

Świątkowski W., 1926, Suwalszczyzna i okolice nadniemeńskie. Pierwsza wycieczka po kraju, Nakład własny autora, W-wa

Tablice statystyczne ruchu turystycznego w okresie od 14.05. do 16.09. 1964 r. w 49 miejscowościach turystycznych w Polsce, Ruch Turystyczny, Materiały i Dokumenty, 1965, W-wa

- Tablice statystyczne ruchu turystycznego, Ruch turystyczny w 49 miejscowościach turystycznych w okresie od 14.05. do 16.09.1965 r., Ruch Turystyczny, Materiały i Dokumenty, 1966, W-wa
- Tilinger T., 1933 Jak zbudowano Kanał Augustowski. "Morze", nr 10
- Turczynowicz J., 1974, Koncepcje i modele zagospodarowania turystycznego makroregionu północno-wschodniego, Miasto nr 6
- Turystyka w Białostockiem, 1968, PTE, WUS, Białystok
- Uhorczak F., Ostrowski J., 1972, Typogramy F. Uhorczaka, jako środek graficzny prezentacji zjawisk wielocechowych, Polski Przegl. Kartogr. t. 4
- Warszyńska J., Jackowski A., 1979, Podstawy geografii turystyki, PWN, W-wa
- Wawrzyniak S., 1979, Zasoby rekreacyjne środowiska przyrodniczego województwa suwalskiego oraz ich aktualne i potencjalne wykorzystanie, Probl. Turyst. nr 4
- Wawrzyniak S., Ziółkowski Z., 1980, Wyniki dotychczasowych badań Instytutu Turystyki nad problematyką rekreacyjną w województwie suwalskim, Nauka i Praktyka nr 2
- Werwicki A., 1973, Struktura przestrzenna średnich miast ośrodków wojewódzkich w Polsce, Pr. Geogr. IG PAN z. 101, W-wa
- Wengeris J., Polakowski B., 1975, Pojezierze Suwalsko-Augustowskie, Wiedza Powszechna, W-wa
- Wiśniewski J., 1967, Dzieje osadnictwa w powiecie augustowskim od XV do końca XVIII wieku. W: Studia i materiały do dziejów Pojezierza Augustowskiego, red. J. Antoniewicz, BTN, Białystok
- Włodkowski L., 1978, Po zdrowie do Augustowa, Odgłosy nr 1
- Województwo białostockie., 1967, pr. zbior. pod red. Kostrowickiego J. Geografia społeczno-gospodarcza, Wyd. Lubelskie, Lublin
- Województwo suwalskie, 1985, Pr. zbior. pod redakcją Horodeńskiego R. Studia i Materiały, cz. I, Ośrodek Badań Nauk, Białystok, Instytut Geogr. i Przestrzen., Zagosp., W-wa, Białystok
- Wyszkowski A., 1986, Pierwszy przewodnik po ziemi suwalskiej, Jantarowe Szlaki, R. 29, nr 3
- Ziółkowski Z., 1979, Rejonizacja i kierunki rozwoju turystyki w województwie suwalskim, Biul. Inf. Inst. Turyst. nr 4
- Ziółkowski Z., 1980, Problematyka optymalizacji turystycznego wykorzystania walorów środowiska przyrodniczego na przykładzie województwa suwalskiego. W: Rozwój zagospodarowania turystycznego w Polsce w świetle badań. Stan i perspektywy, t. 2, Inst. Turyst., W-wa

Znaczko-Jaworski I., 1975, Z dziejów projektowania i budowy Kanału Augustowskiego. Studia i materiały do dziejów nauki polskiej, ser. D, z. 8

Zwoliński A., 1980, Ocena przydatności wód województwa suwalskiego dla potrzeb turystyki, Jantarowe Szlaki, z. 2

Spis rysunków

1. Położenie geograficzne Augustowa (A) oraz regionalny podział fizycznogeograficzny Pojezierza Litewskiego (B).....	14
2. Dostępność komunikacją kolejową do Suwałk.....	19
3. Natężenie kursów autobusów PKS do Augustowa w 1987 roku.....	21
4. Augustów. Projekt regulacji i przebudowy Augustowa wg "Opisów" Deputacji z roku 1830.	wkładka
5. Wykres strukturalny grupy egzogenicznej.....	30
6. Typy terenów miejskich Augustowa	41
7. Rozmieszczenie typów terenów miejskich w granicach administracyjnych Augustowa.....	43
8. Dzielnice funkcjonalne Augustowa.....	45
9. Zagospodarowanie turystyczne Augustowa w 1986 roku	51
10. Rozmieszczenie i struktura obiektów noclegowych w Augustowie w 1986 roku (numery i nazwy obiektów zamieszczono w tabeli 4).....	57
11. Wskaźniki sezonowości obrotów w handlu i gastronomii w Augustowie w latach 1982-1986.....	69
12. Regiony ruchu turystycznego w województwie suwalskim (połączenia: I, II, III, IV stopnia, węzły: I, II, III, IV rzędu	74
13. Korzystający z bazy noclegowej w województwie suwalskim w 1984 roku (wg materiałów GUS)	wkładka
14. Wielkość ruchu turystycznego na obszarze miasta Augustowa w 1985 roku (numery i nazwy obiektów zamieszczono w tabeli 4)	75
15. Sezonowość ruchu turystycznego w 1985 roku.....	82
16. Struktura płci i wieku turystów przebywających w Augustowie w 1985 roku.....	wkładka
17. Odległość miejsc zamieszkania uczestników ruchu turystycznego w Augustowie w 1985 r.	88
18. Pochodzenie terytorialne uczestników ruchu turystycznego w Augustowie w 1985 roku.....	91
19. Znaczenie Augustowa jako ośrodka turystycznego dla mieszkańców Polski (stan z 1985 r.)	93

20. Wielkość i kierunki ruchu kołowego na drogach prowadzących do Augustowa w dniach 19 i 24 lipca 1986 roku	101
21. Zasięg przestrzenny ruchu kołowego zarejestrowanego na drogach prowadzących do Augustowa w dniach 19 i 24 lipca 1986 roku	104
22. Ruch turystyczny na szlakach wodnych w regionie Augustowa (7 i 9 lipca 1985 roku).....	111

Spis tabel

1. Klasyfikacja terenów turystycznych i klucz oznaczeń.....	34
2. Bilans użytkowania przestrzeni miejskiej Augustowa wg stanu w lipcu 1986 roku	36
3. Typy terenów miejskich w Augustowie.....	40
4. Charakterystyka obiektów noclegowych w Augustowie w 1986 r.	54
5. Wielkość i struktura bazy noclegowej (stan w 1985 roku).....	56
6. Udział miejsc noclegowych Augustowa w infrastrukturze noclegowej woj. suwalskiego w 1985 roku.....	59
7. Ogólnodostępne zakłady gastronomiczne Augustowa (stan w 1986 r.....	62
8. Struktura zatrudnienia ludności Augustowa wg działów i sektorów gospodarki narodowej w latach 1983 i 1986.....	67
9. Wskaźnik sezonowości obrotów w wybranych dziedzinach i placówkach sprzedaży w Augustowie	70
10. Osoby korzystające z bazy noclegowej w woj. suwalskim, w miastach tego województwa oraz w Augustowie w 1984 r. (w%)....	78
11. Przeciętny pobyt turystów w obiektach turystycznych i wczasowo-wypoczynkowych województwa suwalskiego, miast województwa suwalskiego oraz w Augustowie w 1984 r. (w dniach)	80
12. Struktura płci i wieku turystów przebywających w Augustowie w 1985 r.	85
13. Struktura płci i wieku wczasowiczów przebywających w Augustowie w 1984 r.	86
14. Pochodzenie terytorialne uczestników ruchu turystyczno-wypoczynkowego w Augustowie w 1985 r.	89
15. Liczba i struktura rodzajowa pojazdów wjeżdżających i wyjeżdżających (razem) z Augustowa w dniach 19 i 24 lipca 1986r. w godzinach pomiarów	97
16. Wielkość i kierunki ruchu pojazdów na drogach dojazdowych do Augustowa w dniach 19 i 24 lipca 1986 r. (w godzinach pomiarów)	100
17. Charakterystyka strefy podmiejskiej Augustowa w świetle badań ankietowych przeprowadzonych w lipcu 1986 roku	108

Spis treści

1. Wprowadzenie (S.Liszewski)	3
1.1. Uzasadnienie wyboru terenu badań (S.Liszewski)	4
1.2. Hipotezy badawcze i cel pracy (S.Liszewski)	5
1.3. Materiały źródłowe (S.Liszewski)	6
1.4. Przedmiot badań w świetle literatury (A.Wychowaniec)	8
2. Ogólna charakterystyka Augustowa	13
2.1. Położenie geograficzne i jego wpływ na rozwój turystyki (B.Olszewska)	13
2.2. Dostępność komunikacyjna (B.Olszewska)	18
2.3. Przeszłość Augustowa i jej wpływ na rozwój funkcji turystycz- nej (A.Matczak)	20
2.4. Augustów po II wojnie światowej (A.Matczak)	28
3. Turystyka w życiu i gospodarce Augustowa	33
3.1. Funkcja turystyczna w przestrzeni miejskiej (A.Wychowaniec) ..	33
3.2. Zagospodarowanie turystyczne (B.Olszewska)	49
3.3. Rola turystyki w życiu gospodarczym miasta (B.Olszewska) ...	65
4. Ruch turystyczny w Augustowie (A.Matczak)	72
4.1. Wielkość ruchu turystycznego	73
4.2. Formy ruchu turystycznego	77
4.3. Długość pobytów turystycznych i czasowo-wypoczynkowych ..	79
4.4. Sezonowość ruchu turystycznego	81
4.5. Struktura demograficzna uczestników ruchu turystycznego	83
4.6. Pochodzenie terytorialne uczestników ruchu turystycznego	87
5. Region turystyczny Augustowa (S.Liszewski)	94
5.1. Wielkość, struktura i natężenie ruchu pojazdów na drogach dojazdowych do Augustowa	96
5.2. Regiony obsługi turystycznej Augustowa	102
5.3. Podmiejski region turystyczny	107
Zakończenie (S.Liszewski)	113
Piśmiennictwo	115
Spis rysunków	125
Spis tabel	126

6766